

SINIF BİLİNÇİ

Fiyat: 6000 TL

DEVRİMÇİ MARKSİST TEORİK/POLİTİK DERGİ

SINIF BİLİNÇİ - 7 HAZİRAN 90

*Sungur Savran Devrimci Partinin İnşası ★ Sadı Ozansü Devrimci Marksist Program Anlayışı
★ Rıza Tura Kemalist Deylet ★ Pınar Selinay Nikaragua ve Sürekli Devrim ★ Yusuf Barman Yeni Öncü'de Trotskizm Tartışması ★ Abdürrahim Gümüştekin Sosyalist Hareket ve Feminizm ★ Demir Küçükaydin Sinif Bilinci'ne Eleştiriler ★ Sami Sarı Demir Küçükaydin'a Açık Mektup*

DEVRİMÇİ MARKSİST

7

TEORİK/POLİTİK DERGİ

HAZİRAN 90

SINIF BİLİNÇİ 7

Devrimci Marksist Teorik/Politik Dergi
HAZİRAN 1990

İÇİNDEKİLER

Bu Sayı	3	
Sungur Savran	6	
Şadi Ozansü	Devrimci Partinin İnşası	45
Rıza Tura	Devrimci Marksist Program Anlayışı	55
Pınar Selinay	Kemalist Devlet	79
Yusuf Barman	Nikaragua ve Sürekli Devrim	114
Abdürrahim Gümüştekin	Yeni Öncü'de Trotskizm Tartışması	129
Demir Küçükaydin	Sosyalist Hareket ve Feminizm	137
Sami Sarı	Demir Küçükaydin'ne Eleştiriler	149
	Demir Küçükaydin'a Açık Mektup	

Bu Sayı

Sol siyasal güçlerin bileşiminde ve iç dağılımında önemli değişiklikler yaşanıyor. Bu yalnızca dünya ölçüğünde böyle değil, benzer süreç Türkiye'de de yaşanıyor. **Sınıf Bilinci** okurları bilirler: Çeşitli sayılarımızda, dünya ve Türkiye ölçüğünde sol ve sosyalist harekette yaşanan yeniden-yapılanma ve yeniden-kümelenme süreçlerini irdelemeye çalıştık. Buna bağlı olarak da Türkiye'deki tartışma, birleşme ve partileşme girişimlerini ele almıştık. Bu gelişmeler içinde devrimcilerin birliğinin sağlanması çabaları ayrı bir öneme sahip. Elbette böyle bir birlik bir anda, tüm güçlerin üzerinden bir çırpıda atlanarak gerçekleşmez. Birliği hedefleyen tüm devrimci güçler bu doğrultuda çaba harcarken, birlikte iş yaparken, bir yandan da teorik-politik konularda kendi görüşlerini ortaya koymak, yoldaşa tartışmak zorundalar.

Devrimci birlige giden yolda tartışılmazı gereken, tartışılmakta olan temel konulardan ikisi parti ve program sorunları. Bilindiği gibi, parti ve sektör birbirinden ayrı, ama birbiriyle de çok yakından ilişkili iki olgu. Devrimci Marksistler parti sorununa nasıl yaklaşmalılar, partiyi secten ayırt eden nedir, propaganda-ajitasyon birliği hangi dialektikle kavrınmalı, parti ile sektör birbirini hangi noktalarda dişler, küçük bir grubundar bir propaganda sektör halinde taşlaşmadan gerçek bir siyasal harekete ve partiene dönüşmesi nasıl olanağıdır? İşte bu ve benzeri konuları Sungur Savran "Parti ve Sekt" başlıklı yazısında inceliyor. Yazı, özellikle devrimci Marksistlerin önlernerine koymuş oldukları görevlerin anlaşılması açısından önem taşıyor.

Bununla ilintili program sorununu ise Şadi Ozansü "Devrimci Marksizmde Program Anlayışı" başlıklı yazısında ele alıyor.

Devrimci Marksistler, reformist ve popülist solla aralarındaki ayırm çizgilerini özellikle program konsunda çekerler. Günlük mücadele-

SINIF BİLİNCİ

Sayı: 7 Haziran 90

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Sungur SAVRAN

Yönetim Yeri: Nakibelt Sok. No: 49-A Kat: 3 Sultanahmet-İSTANBUL

Dizgi ve Ofset Hazırlık: Klasik Ajans

Baskı: Bizim Ofset

Yurt Dışı Fiyatı: 6 DM, £ 2, 5,5 SFR, 20 FF, SEK 20

Yılda 4 sayı çıkar

Banka Hesap No: İş Bankası Türbe Şb. 1056 300 1062610

lerin diyalektini yakalayarak bu mücadeleleri iktidarın devrimci fethi perspektifine bağlaması Geçiş Programının temelinde yatan anlayıştır. Ozansü, bu anlayışı, Türkiye'deki devrimci birlik-sürecinin oturması gereken ana hatlardan biri olarak görüyor.

Rıza Tura ise, TC. Devleti'nin oluşum sürecine ilişkin yazısında, Osmanlı/TC. Devleti ilişkisini devletin sınıf doğası bağlamında tartıyor.

Nikaragua'da düzenlenen seçimler sonucunda Sandinistlerin iktidarı sağ siyasal güçlere bırakması, dünya sosyalist hareketinin dönemlerde tartıştığı konulardan biri oldu. Türkiyeli sosyalistlerin ise bu konuya yeterince ilgilenmediği görülüyor. Oysa, "silahlı mücadele stratejisi" doğrultusunda amansız bir gerilla mücadele vererek iktidara gelen bir siyasi çizgi, genel oyla iktidardan uzaklaştırılıyor. Üstelik, Türkiye solunun önemli bir bölümünün 1979'dan bu yana Sandinist devrimi bir model olarak sunduğu göz önüne alınırsa, Nikaragua'daki son gelişmeler konusundaki suskuluk daha da dikkat çekici. Bu deneyin mutlaka tartışılması, değerlendirilmesi gerekiyor. Sandinistler nasıl bir siyasal yapılanmayı ve ne tür bir mücadele stratejisini izlediler? Nasıl bir ülkede, hangi koşullarda iktidara geldiler? Ne tür bir rejim kurdular ve bu bir işçi devleti miydi? İktidardayken neler yaptılar ve bu iktidar pratikleri onlara ne kazandırdı, onlardan neler götürdü? Pınar Selinay'in "Nikaragua Devrimi" başlıklı yazısının, bu konudaki tartışmaları canlandıracağını umuyoruz.

Devrimci Marksistler arasında yapılan bir şaka vardır: Dünyadaki en kalabalık sosyalist akım Trotskistlerdir; çünkü hemen hemen bütün Stalinistler ve kısmen de merkezciler siyasal rakiplerini Trotskistlikle suçlar. Tabii bu şakanın nesnel temeli son üç-dört yıldan beri hızla yok oluyor, ama gene de çeşitli yayın organlarında birbirini (bizce haksız olarak) Trotskizmle "suçlayanlar" var. Hatta Trotskizmin bir "öcü" olmadığını söyleyenler bile bazen böyle yapıyor. Bunun son örneği, Yeni Öncü dergisinde Mahir Sayın ile İlker Zafer arasında süren tartışma. Tartışma Sovyetler Birliği'ndeki bürokratik yozlaşma ve bunun Stalinist bürokrasının 1929'da giriştiği zorunlu kollektivleştirme ile ilişkisi üzerine. Her iki yazar da Trotskiy'in bu süreçteki rolünü yanlış değerlendiriyor. Bu nedenle Yusuf Barman "Trotskizm öcüsü" başlıklı yazısında, Trotskiy'in savaş komünizmi, NEP dönemi ve zorunlu kollektivleştirme sırasındaki tavrını anlatarak özellikle Mahir Sayın'ı yanıtlıyor.

Abdürrahim Gümüştekin, insanlık tarihindeki üç temel baskı biçiminden biri olarak tanımladığı, kadınlar üzerindeki cins baskısını ele

aldığı yazısında, feminizm ile sosyalizm arasındaki ilişkileri de tartıyor. Gümüştekin, solun büyük bölümünün bu konudaki duyarsızlığını karşı eleştirel bir yaklaşım sergiliyor.

Yurt dışındaki Demir Küçükaydin arkadaşımızdan Sınıf Bilinci'ni eleştiren bir açık mektup aldık. Mektup kendini yeterince açık bir biçimde ifade ediyor. Sami Sarı ise ona gene bir açık yanıt hazırladı. Sarı'nın yanıtının, Sınıf Bilinci'nin perspektiflerinin bir kez daha anlatılması ve vurgulanması açısından önemli olduğunu düşünüyoruz. Sınıf Bilinci, üstlenmiş olduğu işlev açısından daha çok uzun bir süre görevini sürdürmesi gereğine inanmaktadır.

Bu sayıyla birlikte amaçladığımız üç aylık periyodu yakalamamış bulunuyoruz. Üç ay sonra 8. sayıda buluşmak dileğimiz...

Parti ve Sekt: Devrimci Önderlik İnşasında Trotsky Yöntemi

Sungur SAVRAN

Her işçi sınıfı partisi, her hizip, başlangıç aşamalarında bir saf propaganda döneminden geçer. Bir Marksist çevre olarak varlığını sürdürdüğü bu dönemde mutlaka işçi hareketine karşı soyut bir yaklaşımın yerleşmesine yol açar. Bu, sınırları çizilmiş varoluşun ötesine zamanında adımlını atamayanlar, muhafazakâr sekülerler haline gelir.

L. Trotsky (1935)¹

Durumun zorlamasıyla kendi içine dönük yaşayan sektör, kendine özgü değerleriyle, akıntıya karşı durur ve bundan gurur duyar; genellikle, ne açılmayı arzular, ne de büyütmemeyi: haklı olmak yeterlidir onun için. Kuşatılmış bir kaledir; kendine sadık kalmayı, her gerektiğinde icat ettiği sınıf düşmanının 'basıncı'na ve entrikalarına karşı durmayı herşeyden çok önemser. Çoğu zaman, politikayı propagandaya, propagandayı da klişelere indirger.

P. Broué (1989)²

¹ "Sectarianism, Centrism and the Fourth International", aktaran Duncan Hallas, *The Fourth International*, Bookmarks, Londra, 1988, s. 5.

² Pierre Broué, Trotsky, Fayard, Paris, 1988.

Devrimci Marksizm Türkiye'de bir dönem noktasından geçiyor. Geçmişte Stalinizmin, popülizmin, reformizmin, ulusal devrimciliğin ve benzeri akımların parsellemiş olduğu sol hareket içinde, enternasyonalist ve devrimci bir Marksizm ilk kez gerçek bir siyasal akım haline gelme potansiyelini gösteriyor. Doğru düşüncelerin savunulmasından ve yayılmasından, işçi sınıfına yönelmeye, ulusal çapta siyasal yaşama müdahale olağanı yaratmaya, kitleleşmeye geçişin eşiğine ulaşmış durumda. Devrimci Marksizmin uluslararası planda örgütlü tek bileşeni olan Trotskizm açısından bu, devrimci propagandadan devrimci politikağa geçmek anlamını taşıyor.

Bu dönemin noktasının 1980'li yılların sonlarına doğru ortaya çıkmış olması elbette bir rastlantı değil. Bir yandan, dünya çapında solun genel yeniden-kümelenme eğilimleri, özel olarak da Stalinizmin çürümesi ve çözülmesi, devrimci Marksizmin yükselişinin önündeki kimi engelleri ortadan kaldırıyor³. Bir yandan da, Türkiye'de 12 Eylül yenilgisi sonrasında yaşanan muhasebe ve özeleştiri, uluslararası yeniden-saflaşmanın da verdiği ivmeyle bu ülkeye özgü (ve son derece hızlı) bir yeniden-kümelenme yaşanmasına yol açıyor⁴. Bu yeniden-kümelenmenin en önemli ürünlerinden biri de çok farklı siyasal geleneklerden gelen grup, çevre ve bireylerin hızla devrimci Marksizm alanına kaymaları. Bu süreç kuşkusuz tamamlanmış olmaktan uzak. Birçok grup, çevre ya da birey, eski Stalinist, popülist ya da ulusal devrimci siyasal konumuyla devrimci Marksizm arasında bir yerde kısa ya da uzun bir süre duraklıyor. Bu duraklama aynı zamanda Stalinizm ya da popülizm ile devrimci Marksizm arasında bir salınma, bir yalpalama biçimini alıyor. Yani içinde yaşadığımız dönemde merkezçilik sol içinde yaygın bir akım⁵. Ama merkezilerin bugün bulunduğu siyasal konuma taşılıp kalması bir kader değil. Uluslararası ve ulusal planda sınıf mücadeleinin öntümüzdeki dönemdeki gelişme dinamisinin etkisi altında merkezçiler devrimci Marksizmle kaynaşabilir ya da ondan yeniden uzaklaşabilirler. Bu konuda devrimci Marksistlere önemli bir görev düşüyor: merkezçilikle açık, dürüst bir tartışma yoluyla teori, program ve siyasal

³ Bk. "Sosyalist Hareketin Tarihsel Dönemci - 1. Dünya Sosyal Yeniden-Yapılanma", *Sınıf Bilinci*, 6, Mart 1990.

⁴ "Sosyalist Hareketin Tarihsel Dönemci" başlıklı çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye solundaki bu yeniden-kümelenmeye ayrıntılıyla ele almayı planlıyorum.

⁵ Merkezçilik kavramını aşağıda ayrıntılıyla ele alacağım. Bu konuda ayrıca, S. Ozan'sının "Milli Uzlaşma Dönemi Arifesinde Devrimci Birlik Süreci" başlıklı yazısına (*Sınıf Bilinci*, 6, Mart 1990, s. 26-28) bakılabilir.

mücadele alanlarında devrimci Marksizmin üstünlüğünü ve haklılığını kanıtlama görevi.

Dolayısıyla, karmaşık bir tabloya karşı karşıyayız. Somut durum, Türkiye'de az ya da çok güçlü ve kitlelesmeye aday bir devrimci Marksist kutbun inşası için bugüne kadar görülmemiş olanaklar sunuyor. Ama bu tür bir insanın başarıya ulaşabilmesi için çözülmesi gereken ciddi sorunlar var. Bir yandan, Trotskistler ile değişik geleneklerden gelen devrimci Marksist grup, çevre ya da bireylerin, aralarındaki farklılıklara rağmen, program, strateji ve eylem alanlarında bir ortaklıği oluşturmamak gerekiyor. Öte yandan, bu ortaklık oluşturulurken, bu süreçte paralel olarak, merkezci grupların, ilkeli ve dürüst bir diyalog ve işbirliği temelinde, devrimci Marksizm alanına kazanılması gerekiyor. Bu iki görevin kademeli biçimde yerine getirilmesi de, merkeziliğin doğası gereği olanaksız: derhal doğru bir müdafale yapılmadığı takdirde, bugünün merkezcileri yarının reformistleri haline gelebilirler. Nihayet, bu görevlerin yanı sıra, oluşturulacak devrimci kutbun işçi sınıfı içinde kökleşme yolunda bir kaldırıcı olarak kullanılması gerekiyor.

İste, devrimci bir işçi partisinin kurulmasını hedefleyecek bir Devrimci Sosyalist Blok (DSB) girişimi, bu karmaşık görevler dizisine getirilecek çözümün bir ilk halkası olarak görülmeli. Devrimci bir birlik bugün Türkiye işçi sınıfının hakim sınıflara karşı mücadelede yakalanması gereken ilk haka. Bu birliğin olanaklar elverdiğinde güçlü biçimde oluşturulması, bunun için de devrimci Marksist alanda yer alan ya da devrimci Marksizm yönünde hareket eden bütün unsurların birlikte kazanılmasına çalışmak gerekiyor.

Ama tam da bu noktada, devrimci Marksist alanda yer alan bazı çevrelerden ya da bağımsız unsurlardan kaynaklanan bir direnç karşılaşıyoruz. Bu direnç genellikle şu biçimde ahyor: "Başkalarıyla birleşik bir odak inşa etme projesi, bizim kendi hareketimizi, grubumuzu vb. inşa faaliyetine sekte vurur. Bizim ilk görevimiz kendi hareketimizi geliştirmek ve sağlamlaştırmaktır. Sonucu belirsiz bir proje için bu öncelik terkedilemez. Kaldı ki, partinin merkezcilerle birlikte inşası çabası, merkezci bir partinin inşası anlamına gelir. Hem bu tür bir birleşik devrimci partinin inşası düşüncesi, kaçınılmaz olarak tasfiyeciliği (likidasyonizmi) beraberinde getirecektir. Ashında, bütün bunların temelinde devrimci önderliği kendimizin oluşturamayacağı türünden bir özgüven eksikliği vardır vb. vb." Bu itirazlar Trotskist çevrelerden ya da bağımsız Trotskist unsurlardan geldiğinde, bunun anlamı çok basitçe şudur: Trots-

kistler devrimci partiyi kendi başlarına, başka devrimci Marksist unsurlardan ya da devrimci Marksizme yönelmiş olsalar bile merkezcilerden uzak durarak inşa etmelidirler.

Bu düşünceleri savunanlar, Marx'in, Lenin'in, Trotskiy'in, kısacası devrimci Marksizmin parti inşası konusundaki klasik yöntemini savundukları iddiasında ya da en azından inancındadırlar. Bu bakış açısından göre, doğru düşüncelere ve programa sahip olan devrimciler bu düşünceleri ve programı işçi sınıfına taşırlar. Bu süreçte başka sosyalist akımlarla birleşme gibi "manevralar"dan uzak dururlar. Devrimci Marksizm için tek görev doğru programa sahip olan grubun doğrusal büyümeye yoluyla devrime önderlik edebilecek duruma gelmesidir.

Bu düşünce baştan aşağıya yanlıştır. Birazdan göreceğimiz gibi, esas olarak bir sektörün ruh durumunun damgasını taşırlar. Üstelik devrimci Marksizmin tarihsel deneyimine, büyük devrimci önderlerin, Marx'in, Lenin'in, Trotskiy'in parti inşası yöntemlerine de hiçbir biçimde uymaz.

Bu yazında, bu yaklaşımın eleştirisini 1930'lu yılların deneyiminden hareketle yapacağım. Trotskiy'in, Komünist Enternasyonal'ın ve ona bağlı partilerin Stalinist yozlaşması karşısında yeni bir enternasyonal ve ulusal seksiyonlarını kurma çabasında izlediği yöntem bugünkü tartışmalar açısından son derece aydınlatıcı bir deneyim. Bu deneyimin incelemesi bugün "tasfiyecilik"ten söz edenlerin, Trotskizmi "saflığı" içinde savundugu ileri sürenlerin, Trotskiy'in yönteminden ne denli uzak olduğunu ortaya koyacak. Öyleyse önce olgularдан başlayalım.

Taktiklerin zenginliği

Bolşevik Partisi'nin, Ekim devriminin geleneklerine sahip çıkarak Sovyet devriminin bürokratik yozlaşmasına karşı mücadele eden kandı Trotskiy'in önderliğindeki Sol Muhalefeti. Trotskiy'in Büyükkada'ya sürülmlesiyle birlikte, mücadele Sovyetler Birliği'nin düşuna taştı: 1930 Nisanında Uluslararası Sol Muhalefet Paris'te ilk konferansını topladı. Uluslararası Sol Muhalefet, adından da anlaşılacağı gibi, başlangıçta kendini Komünist Enternasyonal'ın bir muhalif hizbi olarak kabul ediyor ve Komintern'in ve ulusal seksiyonlarının politikasını yeniden devrimci Marksist bir çizgiye oturtmak için mücadele ediyordu. Ama Komintern'in Stalinist önderliğinin ve Almanya Komünist Partisi'nin (AKP), faşizmin yükselişi sırasında izlediği sekter, maceracı, sorumsuz politika Hitler'in Ocak 1933'te iktidara gelmesini kolaylaştırınca,

Üstelik AKP tek bir kurşun sıkmadan faşizme teslim olunca, Trotsky Mart 1933'te Almanya'da yeni bir devrimci partinin kurulmasının gerekliliğine kanaat getirdi. Mart ayında Almanya'ya özgü olan bu yeni yönelik, Komintern'in faşizmin iktidara gelişine ilişkin değerlendirmesi belli olunca genellesecekti. Nisan 1933'te toplanan Komintern Yürütme Komitesi Prezidyumu şu açıklamayı yapıyordu:

Komintern Yürütme Komitesi Prezidyumu, Almanya Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin, Thaelmann yoldaşın önderliğinde, Hitler'in darbesine kadar ve darbenin yapıldığı anda izlediği siyasal çizginin ve örgütSEL politikanın tümüyle doğru olduğunu belirtir⁶.

Bu kararla birlikte, Stalinistleşmiş Komintern, özeleştirici kapasite-sini yitirdiğini, bürokratik bir yozlaşmaya uğradığını ve dünya devriminin önderliğini yürütebilme açısından onarılamayacak kadar taşlaştığını kanıtlamış oluyordu. Trotsky'in bundan çıkardığı sonuç, yeni bir Enternasyonalın inşasının gerekliliğiydi. Üçüncü Enternasyonal uluslararası proletaryanın devrimci önderliği olmaktan çıkmıştı; Dördüncü Enternasyonal'in kurulması vazgeçilmez bir görevdi, çünkü "proletaryan her zaman ve her koşul altında bir enternasyonale ihtiyacı vardır."⁷ Uluslararası Sol Muhalefet için yeni bir dönem açılıyordu: Bir enternasyonalın ve ona bağlı ulusal partilerin inşası dönemi. İşte, 1933'ten Dördüncü Enternasyonal'in kuruluş yılı olarak kabul edilen 1938'e kadar geçen dönemde Trotsky'in ve Uluslararası Sol Muhalefet'in (1933 Eylülünden itibaren Enternasyonalist Komünist Birlik - EKB) izlediği inşa taktikleri, bugün dahi devrimci Marksistler için önemli derslerin kaynağı olacak kadar değerlidir.

Daha baştan vurgulu biçimde söylemek gerekiyor: Trotsky bu dönemde, hiç de bugün sanıldığı gibi, Uluslararası Sol Muhalefet'in, daha sonra da EKB'nin ve ulusal seksiyonlarının doğrusal gelişmesini esas yönelik olarak savunmamıştır. Hatta, aşağıda ayrıntılı olarak göreceğim gibi bu tür bir doğrusal gelişmeyi her koşul altında savunmakta israr eden taraftarlarıyla sık sık sert polemiklere girmiştir. Enternasyonalın ve seksiyonlarının inşasında Trotsky günün somut koşullarına ve

⁶ Aktaran: D. Hallas, a.g.m., s. 2.

⁷ L. Trotsky, "Un pas en avant ou un pas à droite?" (1933), *Oeuvres*, 2, Institut Léon Trotsky, Paris, 1978, s. 197. Trotsky'in daha önce yayınlanmamış makale, mektup vb. yazılarını da içeren bu dizide bundan sonra kısaca *Oeuvres* olarak atıf yapılacak.

yakın geleceğin eğilimlerine bağlı olarak çeşitli taktikler önermiştir. Bir bütün olarak bakıldığında, doğrusal gelişme ana ekseninin yanısıra şu taktiklerden söz edilebilir:

- 1933'ten itibaren benimsenen devrimci birleşme taktiği. Bu taktik uluslararası ve ulusal planda merkezci ya da EKB dışındaki öteki devrimci Marksist akımlarla ilkeli bir birleşmeye öngörür.
- 1934'te ilk kez uygulamaya konulan reformist partilere giriş (antirizm) yoluyla bu partilerin kadrolarının bir bölümünün devrimci Marksizme kazanılması taktiği. İlk kez Fransa'da "Fransız Dönemci" olarak bilinen bir kararla Bolşevik-Leninistlerin (Trotskistlerin o dönemdeki adı) İkinci Enternasyonal'in Fransız Seksiyonu'na (Section Française de l'Internationale Ouvrière-SFIO) girişileyle uygulamaya konulan bu taktik, daha sonra Trotsky tarafından birçok ülke için önerilmiş, bazlarında (Belçika, ABD) başarıyla uygulanmıştır.
- 1930'lu yılların ikinci yarısında ABD için tartışılan ama uygulanma koşulları olgunlaşmayan kitlesel işçi partisi (ya da Türkiye'de daha evvel kullanılmış terimle işçi kitle partisi) taktiği. 19. yüzyılda İngiltere'de Çartist partiyi ya da 1924'te ABD'de tartışılan İşçi-Köylü Partisi'ni model olarak kitlesel işçi partisi taktiği, işçi sınıfının reformist de olsa geleneksel ve kitle içinde kök salmış partilerinin var olmadığı, siyasal yaşamın burjuva partilerinin tekeli altında olduğu ülkelerde sınıfın burjuvaziye karşı siyasal alanda bağımsızlaşmasının bir ilk biçimi olarak düşünülür⁸.

Bu yazida, bu taktik yönelikler arasından sadece ilkini ele alacağım. Çünkü günümüz Türkîyesi'ndeki somut durum açısından, özellikle DSB projesinin ortaya koyduğu gibi, en can alıcı nokta devrimci birleşme çizgisinin kavranabilmesidir.

Devrimci birleşme yönelişi

1933 yılında Uluslararası Sol Muhalefet yeni bir enternasyonalın kuruluşunu önüne görev olarak koyduğunda, gerek İkinci Enternasyonal'den (sosyal demokrasiden), gerekçe Üçüncü Enternasyonal'den (Sta-

⁸ Bu tür bir partinin günümüzde en gelişkin örneği Brezilya'daki İşçi Partisi (Partido dos Trabalhadores - PT)'dır. Biliindiği gibi, PT'nin adayı metalürji işçi Lula (Luis Inacio da Silva) 1989 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, ikinci turda oyaların %47'sini almış, cumhurbaşkanlığını kıl payı kaçırmıştır.

linizmden) kopmuş olan tek hareket değildi. Kitlesel etkisi bakımından Uluslararası Sol Muhalefet'in seksiyonlarından çok daha güçlü örgütler çeşitli ülkelerde her iki enternasyonale karşı tavır almışlardı. Bunlar arasında, Üçüncü Enternasyonal'den değişik aşamalarda kopmuş olan, Kilbom önderliğindeki bağımsız İşveç Komünist Partisi (Sveriges Kommunistiska Parti - SKP) Norveç İşçi Partisi (Det Norske Arbeiderparti - DNA), İspanya'da Maurin önderliğinde Katalan İşçi-Köylü Bloku (Bloc Obrer i Cumperol - BOC), Hollanda'da Sneevliet'in Devrimci Sosyalist Partisi (Revolutionair socialistische Partij - RSP), Almanya'da Urbahns'ın Leninbund'u ve Bandler'in Komünist Partisi Muhalefeti (Kommunistische Partei Deutschlands-Opposition-KPO) vardı. Komintern'den kopan bu grupların yanısıra sosyal demokrasiden sola doğru kopan sol sosyalist örgütler de vardı: Almanya'da komünist kökenli bir önderliğin yönetimine geçmiş olan Sosyalist İşçi Partisi (Sozialistische Arbeiterpartei Deutschlands - SAP), Hollanda'da Bağımsız Sosyalist Parti (Onafhankelijk socialistische Partij - OSP) ve Britanya'da Bağımsız İşçi Partisi (Independent Labour Party - ILP) bunların en önemlileriydi⁹. Her iki enternasyonalın dışında kalmış olan bu örgütler, 1932 yılından itibaren birlikte "Uluslararası Emek Topluluğu" adında (yayın olarak Londra Bürosu diye bilinen) bir yapı oluşturmuşlardır.

Trotskiy, Londra Bürosu'na katılan bu örgütler arasında dikkatli bir ayırım yaparak, yeni enternasyonali bunlar arasından devrimci Marksizm yönünde evrilmekte olan ya da böyle bir eğilim gösteren partilerle birlikte inşa etmeye yönelmiştir. Uluslararası Sol Muhalefet 1933 Şubatında kendi ilkelerini "Onbir Nokta" olarak anılan bir metinle ilan etmişti¹⁰. Aynı yılın Ağustos ayında ise Uluslararası Sol Muhalefet bu kez Londra Bürosu'nun üyesi olan partilerden üçyle ortak bir deklarasyona (Dörtler Deklarasyonu olarak bilinir) imza atmıştır. Bu deklarasyonun imzacıları devrimci ilkelere sahip çıkarken aynı zamanda her iki enternasyonalın de iflas ettiğini saptayarak yeni, dördüncü bir enternasyonalın kurulmasının gerekliliğini ilan ediyorlardı¹¹. Ulus-

9 Bk. P. Broué/M. Dreyfus, "Introduction", Leon Trotsky, *Oeuvres*, 2, içinde ve D. Bensaïd, *The Formative Years of the Fourth International (1933-1938)*, International Institute for Research and Education, Amsterdam, 1988, s. 11.

10 Bk. Ek 1: "Uluslararası Sol Muhalefet Platformu ('Onbir Nokta')". Bu noktalardan onuncusu, Uluslararası Sol Muhalefi yeni bir enternasyonal kurmanın gerekliliği fikrine ulaşınca, 15 Temmuz 1933'te buna uygun biçimde değiştirilmiştir.

11 Bk. Ek 2: "Yeni Bir Enternasyonalın Gerekliliği ve İlkeleri Üzerine Dörtler Deklarasyonu".

larası Sol Muhalefet'in (bu andan itibaren Enternasyonalist Komünist Birlik olmuştu) dışında deklarasyonu Almanya'dan SAP ve Hollanda'dan OSP ve RSP imzahiyordu. Böylece Trotskiy ve EKB, yeni enternasyonali kendi başlarına değil, devrimci Marksizm yönünde hareket etmeye olan sol merkezci gruplarla birlikte kurmactaki kararlılıklarını ortaya koyuyorlardı. Bu kararlılık, birçok pürüz ve engele, ciddi çelişki ve kopuşmalara rağmen 1936 yılına kadar sürecekti. Trotskiy Ağustos 1935'te bir Fransız sosyalistine yazdığı mektupta bunu açıkça belirtiyordu:

Bolşevik-Leninistler kendilerini inşa edilmekte olan enternasyonalın bir hizbi olarak görürler. Öteki gerçekten devrimci hiziplerle elele birlikte çalışmaya bütünlüğe hazırlırlar¹²

Üstelik, bu birleşik inşa yaklaşımı sadece uluslararası planda enternasyonali birlikte kurma niyetiyle sınırlı değildir. Aynı zamanda ulusal partilerin inşasında da ilkel birleşme yönelik olarak benimsenmiştir. Almanya'da SAP ile EKB'nin seksiyonu Almanya Enternasyonal Komünistleri (Internationale Kommunisten Deutschlands - IKD), Hollanda'da ise (kısa süre içinde EKB'nin seksiyonu haline gelen) RSP ile OSP arasında birleşme görüşmeleri Dörtler Deklarasyonu'nun hemen ardından başlatılmıştır. Benzer biçimde Trotskiy ve EKB'nin Uluslararası Sekretaryası, aynı dönemde, küçük Britanya seksiyonu Komünist Birlik'e (Communist League - CL) ILP ile birleşmesini israrla önermişlerdir. Ayrıca ABD'nin Bolşevik - Leninistleri de Cannon önderliğinde bu tür bir devrimci birleşme çabasına, neredeyse EKB'nin merkezinden bağımsız olarak girmişlerdir.

Trotskiy'in önerdiği bu siyasal çizgi, gerek EKB çapında, gerekse farklı ülkelerin ulusal bağlamında kendi taraftarlarında yoğun biçimde eleştirilmiş, yer yer ulusal seksiyonlarda kopmalara ve bölünmeliere yol açmıştır. Trotskiy'in bu politikayı hangi temellerde savunduğunu birazdan ayrıntılı olarak tartışacağız. Ama buna geçmeden önce, bir tarihsel analojiden söz etmek gerekiyor. Trotskiy Dörtler Deklarasyonu'nu ve

12 "‘Etiquettes’ et ‘numéros’" (Ağustos 1935), *Oeuvres*, 6, s. 107-108. Aynı anlayışı Trotskiy Belçikalı bir sosyaliste Ekim 1935'te yazdığı bir mektupta da sergiliyor: "Dördüncü Enternasyonal sadece Bolşevik-Leninistlerden ibaret olmayacağı. Bana kalırsa, sizin kabul edilmenize bütünüyle taraftaram. Ama siz bizimkinden farklı bir eğilimi temsil ediyorsunuz..." "Des initiatives pratiques pour le rapprochement en Belgique" (Ekim 1935), *Oeuvres*, 7, s. 31.

Londra Bürosu ile ilişkileri, tekrar ve tekrar Birinci Dünya Savaşı içinde Bolşeviklerin Zimmerwald ve Kienthal'de yürüttükleri faaliyete benzetmiştir¹³. Lenin de Zimmerwald'de merkezcilerle, savaşa ve Enternasyonal'e ilişkin sorunları tartışmış ve onlarla birlikte savaşa karşı bir bildirge imzalamıştır. İlk bakişa son derece uzlaşmacı bir platform gibi görünen, üstelik çok da zayıf olan Zimmerwald girişimi, daha sonra tarihe Üçüncü Enternasyonal'ın kuruluş sürecinin ana halkalarından biri olarak geçmiştir.

Parti, çekirdek, sekt

Trotskiy'in devrimci birleşme taktiği, ilk bakişa devrimci Marksizmin temel bir ilkesiyle ciddi bir çelişki içerir gibi gözükmektedir¹⁴. Devrimci Marksizm proletaryanın öncüsünü örgütleyen devrimci partinin her koşul altında bağımsızlığını sürdürmesini öngörür. Nitekim, Uluslararası Sol Muhalefet'in "Onbir Nokta"'sının ilki de bu ilkenin vurgulu biçimde tekrarlanmasıyla başlar: "Her zaman ve her koşul altında, proleter partisinin bağımsızlığı."¹⁵ O dönemde bu taktiklere karşı çıkan Bolşevik-Leninistler de ısrarla bu sorun üzerinde durmuşlardır. Örneğin, Trotskiy ve EKB Uluslararası Sekretaryası'nın ILP'ye katılmaları yönündeki tavsiyesine, Britanyalı Bolşevik-Leninistler "devrimci partinin bağımsızlığı ilkesi"ne yaslanarak karşı çıkmışlardır¹⁶.

Ne var ki, bu çelişki sadece görünürde bir çelişkidir. Devrimci partinin bağımsızlığı ilkesini devrimci birleşme taktığının karşısına dikenler, hem parti kavramının içeriğini boşaltmakta, hem de devrimci partinin inşasının farklı evrelerini birbirine karıştırmaktadırlar.

Parti, belirli sayıda devrimci Marksist kadronun bir program ve tüzük etrafında bir araya gelmesinden ibaret değildir. Parti işçi sınıfının içinde yer alan, öncünün hiç olmazsa bir bölümünü kazanmış olan, bu temelde sınıfın nabzını tutabilen, mücadele içinde sınıfın hiç olmazsa belirli kesimlerini harekete geçirme kapasitesine sahip olan bir organizmadır. Bütün bu koşulları yerine getirebildiği ölçüde parti, siyasal ikti-

13 Örnegin bk. "Le début d'une grande entreprise" (Eylül 1933), *Oeuvres*, 2, s. 173-175 ve "Un pas en avant...?", a.g.y., s. 193-199.

14 Aynı sorun antrizm ve kitlesel işçi partisi taktiklerinde de vardır. Ben burada şimdilik devrimci birleşme taktığını incelediğim için sorunu o açıdan ele alıyorum.

15 Bk. Ek 1.

16 George Breitman, "La route cahotéeuse des années trente", *Quatrième Internationale*, 29-30, Ağustos-Aralık 1988, s. 18.

dari ele geçirmek için mücadele eden bir örgüt niteligi kavuşturabilir. İşte parti olmanın ölçütü budur. Trotskiy'in özlü ifadesiyle, "adına lâyik her politik parti, politik iktidarı ele geçirmek ve böylece devleti, çıkarlarını dile getirdiği sınıfın hizmetine sokmak için çalışır."¹⁷ Yani, iktidara aday olmayan örgüt parti adına lâyik değildir¹⁸.

Elbette bu, sınıfın öncüsünü henüz kazanamamış siyasal akımların örgütlenmekten kaçınması gerektiği anlamına gelmez. Devrimci Marksistler tam da sınıfın öncüsünü kazanabilmek için, Marksizmin evrensel tarihsel deneyim temelinde geliştirilmiş programı etrafında, henüz sınıfla bütünleşmemiş örgütler de kurarlar. Ama bu örgütler devrimci parti ile karıştırmamak gerekir¹⁹. Bu örgütler parti değil, partinin çekirdeğidir. Partinin kurucu unsurlarından biridir.

İşte parti ile çekirdek arasındaki bu ayırmıdır ki, "devrimci partinin bağımsızlığı" ilkesinin, henüz sınıfın öncüsünü bir bölüm ile de olsa örgütleyememiş yapırlara uygulanmasını anlamsız kılars. Çünkü "devrimci partinin bağımsızlığı" ilkesi organizasyonel (örgütsel) bir fetiş değil, siyasal bir ilkedir. Sınıf kendisinin burjuvaziden bağımsızlaşması mücadeleinin en yüksek biçimini ifade eder. Henüz sınıfın öncüsünü kazanamamış bir örgütün bağımsızlığı, hiçbir biçimde bu ilkenin gerçekleştirilmiş olduğu anlamına gelmez.

Trotskiy'in "devrimci partinin bağımsızlığı" ilkesini kendi devrimci birleşme taktığının karşısına koynlara cevabı tam da bu doğrultuda olmuştur. Örneğin, ILP'ye girme tavsiyesine bu ilke temelinde itiraz eden Britanyalı yoldaşlarına Trotskiy bu ayırım temelinde karşılık vermiştir. Bu dönemin tarihini anlatan Breitman'a kulak verelim:

17 Sonuçlar ve Olasılıklar, çev. Orhan Koçak, Kardelen Yayınları, İstanbul, 1990, s. 47. (Çeviri hafifçe değiştirilmiştir.)

18 Bu önermenin bu yazida tartışılan konunun ötesinde bir önemi var. Türkiye'de birçok grup, işçi sınıfı içinde ciddi bir etkiye sahip olmadığı ve dolayısıyla iktidara aday olmaktan çok uzak olduğu halde, kolaylıkla parti adını alabilmekte ve kendisini "proletaryanın parti" olarak ilan edebilmektedir. Bu grupların Leninist devrim teorisinin ana direğii olan parti teorisini hiçbir biçimde kavrayamadıkları ortadadır. Leninist parti işçi sınıfının öncüsünün partisidir. "Doğru" filiklere sahip olduğunu ileri süren kadroların kendinden menkul örgütü değil!

19 Uluslararası devrimci Marksist gelenekte birçok örgütün parti yerine "liga", "birlik", "grup" vb. adlar seçnesi de bu gerçeklikte tekabül eder. Nitekim, Komünist Manifesto'nun ardındaki örgütün adı Komünistler Birliği (Ligası) idi. Bolşevik-Leninistlerin 1933'te kurduğu uluslararası örgütün adı da Enternasyonalist Komünist Birlik (Liga) idi.

Trotskiy, kırk militanın henüz devrimci bir parti oluşturmadığını, sadece böyle bir partinin çekirdeğini oluşturduğunu, çekirdeğin ise ancak örgütSEL ve taktik esneklikle genişleyebileceğini, ILP içinde disiplinli bir hizip olarak çalışma yoluyla siyasal bağımsızlığını koruyabileceğini vb. sabırla açıklamaya çalışıyordu²⁰.

Devrimci birleşme taktiği için geçerli olan bu ayırım, aynı zamanda reformist işçi partilerine giriş taktiği için de geçerliydi. 1934'te EKB'ın Fransız seksyonu Komünist Birlik (Ligue Communiste) içinde SFIO'ya antrizm konusunda çıkan tartışmada, antrizme karşı olanlar yine aynı ilkeye, "devrimci partinin bağımsızlığı" ilkesine yaslanmaya kalkışınca, Trotskiy şu cevabı veriyordu:

Ama proletер partisi bağımsız olmalıdır diyenler var. Çok doğru. Ne var ki, Komünist Birlik henüz bir parti değil. Sadece bir ruşeym (embryo). Ruşeym ise gelişmesi için örtünmeye ve beslenmeye ihtiyaç duyar²¹.

Trotskiy, çekirdekten partiye gidişte doğrusal büyümeyen dışında esnek örgütSEL taktiklerin gerekliliğini, bu taktikleri devrimci Marksist ilkeler işliğinde değerlendirdiği bir metinde şöyle genelleştirir:

Bir Marksist parti elbette mutlak bir bağımsızlık ve en ileri düzeye türdeşlik için mücadele verir. Ama, oluşum süreci içinde, bir Marksist parti birçok durumda merkezci bir partinin, hatta reformist bir partinin hizbi olarak hareket etmek zorundadır. Örneğin, Bolşevikler yıllarca Menşeviklerle aynı parti içinde bulunuyorlar. Örneğin, Üçüncü Enternasyonal İkincisinden hareketle ancak tedrici biçimde oluşturuldu²².

Cekirdek ile parti arasındaki bu ayırım ve ilkinden ikincisine gitmek yolda örgütSEL ve taktik esnekliğin gerekliliği, ne denli önemli olursa olsun Trotskiy'in kişisel düşüncesi olarak kalmaz; Enternasyonalist Komünist Birliğin de bir yaklaşımı olarak benimsenir. EKB'nin 1934 Genişletilmiş Plenumu bu konuda hiçbir tartışmaya yer bırakmayacak kadar açık bir karar almıştır:

20 G. Breitman, a.g.m., s. 18.

21 "La Ligue devant un tournant" (Temmuz 1934), *Oeuvres*, 4, s. 131.

22 "Considérations de principe sur l'entrée dans l'ILP" (Eylül 1933), *Oeuvres*, 2, s. 200, vurgu sonradan.

Parti ve Sekt

EKB, proletaryanın bağımsız parti gibi davranamaz, yalnızca bağımsız partilerin yaratılması için bir araçtır. Bu araç her ülkedeki duruma uygun biçimde kullanılmalıdır... Bunun için de kendini yeni partinin yerine koymamalı, sadece bu partinin yaratılması için bir araç olarak görmelidir... Kendimizi sektörlerin tortularından kurtarmalıyız...²³

Bu son nokta bizi yeni bir ayırmaya getiriyor: çekirdek ile sektör arasındaki ayırım. Sektör, doğruya kendisinin cisimleşirdiği inancından hareketle kendini proletер partisinin yerine koyan küçük ve kapalı bir grupçuktur. Çekirdek ise doğru programdan ve stratejiden hareketle sosyalist ve işçi hareketinin en ileri unsurlarıyla ilkeli bir diyalog ve işbirliği içinde gerçek bir parti inşa etmeye hedefleyen bir kadro örgütüdür. Sekt kendi içine kapalıdır, ilkelerini namusu gibi korumaya her şeyden fazla önem verir, politikayı temel olarak doğru fikirlerin propagandasına indirger. Çekirdek, ilkelerinin ancak sınıf mücadelesi içinde anlamlı olduğunun bilinciyle ilkeleri politikaya tercüme eder, taktik ve örgütSEL alanlarda esneklik gösterir. Sekt için kendi örgütü nihai örgütür, devriye önderlik edecek olan odur: Kendi küçük grubunda geleceğin işçi partisinin bütün özelliklerini taşıyan, boyutları hariç onunla tipatip aynı olan bir yapıyı vahmeder²⁴. Çekirdek, büyümeyen dialektığının değişimi de içerdigının bilinciyle hareket eder. Ana rahmindeki ruşeymden gelişkin insana giden süreçte bedenin yeni bir yapı ve işlevsellik kazanması gibi, çekirdeğin de kendi yapısında geleceğin organizmasına ayna tutamayacağını, birçok değişimden geçmesi gerektiğini bilerek davranışır. Bu değişimin eski örgütün aşılması olasılığını içerdigini unutmaz. Sekt kendinden menkul öncüdür; çekirdek öncüyü inşa etme mücadelesini verir.

Tarihsel nedenlerle devrimci Marksistlerin küçük gruplar olarak örgütlenmek zorunda kaldığı dönemlerde, grubun bir sektör ruh durumu geliştirmesi olasılığı, grubun maddi varoluş koşullarının bir sonucu olarak güçlündür. Önemli olan, bu darlığın aşılması olasılığı belirdiğinde, dar grup varoluşunun yarattığı katılık ve içe dönüküğün aşılabilmesidir. Dar propaganda grubundan proleter mücadele örgütü alanına geçiş anı bu yüzden son derece hassastır. Trotskiy bu tarihsel anın sakla-

23 "Le 'tournant français': des cercles propagandistes au travail de masse", *Les Congrès de la Quatrième Internationale*, 1, 2. basım, La Brèche, Paris, 1978, s. 106.

24 "Kendimizde yeni partinin vekilini değil, sadece bu partinin yaratılması için bir silahı görmeliyiz." EKB 1934 Genişletilmiş Plenumu kararı. *Les congrès de la Quatrième Internationale*, a.g.m., s. 107.

düğü tuzakları ayrıntılıyla tarif etmiştir:

Uzun bir deneyim göstermiştir ki, tam da bir örgüt dar bir geçitten çıkararak geniş bir arenaya açılmaya hazırlanırken ortaya, küçük sokaklarına müptela olmuş, komşularına aşina, mahallenin dedikodusunu ve haberlerini yasmaya alışmış, kendi küçük köşelerindeki mithîş önemli ‘bakanlıkların devrilmesi’ meselelerine dalmış insanlar çıkar. Bu muhafazakâr ve sekter unsurlar, geniş bir arenada kendi kurnazlıklarının artık bir işe yaramayacağından korkarlar. O zaman arabanın tekerleklerine yapışır, geri çevirmeye çalışırlar. Özünde gerici olan tutumlarını da fevkâlâde ‘devrimci’ ve ‘ilkeli’ argümanlarla haklı göstermeye çabalarlar²⁵ UKB’nin 1934 Genişletilmiş Plenumu aynı konudaki kararında söyle diyordu:

Toplumda, sınıf içinde, hatta devrimci örgütte, psiko-loji, anlayışlar, alışkanlıklar genellikle nesnel ilişkilerin gelişmesinin gerisinde kalır. Ölü canayı durdurur. Propaganda temelindeki hazırlık dönemi bize, onlar olmaksızın ileri doğru tek bir adım atamayacağımız kadroları kazandırdı, ama aynı dönem örgütte, yeni partinin, yeni enterşasyonalın inşası konusunda aşırı derecede soyut anlayışların belirmesini de miras olarak bıraktı. Bu anlayışlar en olgun tarzda, kimyasal olarak arı biçimi altında Bordigacılarda ifadesini bulur. Bunlar, öncü işçilerin, güçlükle okunabilen bir literatürün doğruluğuna ikna olarak er ya da geç kendi sektörleri etrafında toplanacağını ümit ederler²⁶.

Bolshevik-Leninist önderlerin, sınıfın öncüsünü örgütleyememiş organizmaları partinin yerine koyma tavırına nasıl köklü biçimde karşı olduğunu kavrayabilmek için ABD’de Cannon önderliğindeki Amerika Komünistler Birliği’nin (Communist League of America - CLA) devrimci partiyi inşa etme taktiklerini nasıl değerlendirdiklerini hatırlamak yararlı. CLA, 1933 yılından itibaren, Muste adında bir eski rahibin önderliğindeki Amerikan İşçi Partisi (American Workers Party - AWP) adında bir merkezi ve heterojen grupla birleşme çabasına girişir. Bu

²⁵ “Un pas en avant...?”, a.g.y., s. 199. Ayrıca bk. “Il faut en finir” (Eylül 1933), *Oeuvres* 2, s. 209.

²⁶ Les congrès..., a.g.y., s. 106-107.

çaba Aralık 1934’té iki örgütün Birleşik Amerika İşçi Partisi (Workers Party of the United States - WPUS) adı altında birleşmeleriyle taçlanır. WPUS’nın kuruluşu Trotsky’in devrimci birleşme taktığının ilk elle tutulur başarısıdır.

Trotsky ve Cannon’ın WPUS’yi değerlendirdiğinden çok önemli dersler çıkarmak olanaklıdır. 2500 militanın üye olduğu, her ikisi de ayrı ayrı büyük grevlere önderlik etmiş iki örgütü bir araya getiren bu partiyi ne Trotsky, ne de Cannon hâlâ proleter öncünün devrimci partisi olarak görmemektedirler. Cannon bunun şöyle anlatır:

Trotskistler ile Muste’çilərin birleşmesi, İşçi Partisi’nin kurulması hiç kuşkusuz ileri doğru büyük bir adımdı, ama sadece bir adım. Kısa sürede anladık ki -en azından CLA’nın en etkili önderleri anladı ki- devrimci güçlerin yeniden-kümelenmesi henüz başlangıcındadır... ‘İşte İşçi Partisi. Doğru bir programı var. Gelin, katılın!’ demekle yetinemeyiz.

Trotsky aynı düşüncesi şöyle ifade eder:

Muste grubu birleşmeden önce bile kendine parti adını vermişti, ama bir parti değildi. WPUS de henüz bir parti değildir.²⁷

Trotsky’ın parti kavramı üzerinde bu kadar titizlikle durmasının bir nedeni de, politikada gücün ve mücadelede etkili olabilmenin işçi sınıfının kazanılması açısından doğru fikirler kadar önemli olmasıdır. ILP’ye katılmaya karşı çıkan yoldaşlarıyla tartışırken Trotsky partiden farklı olarak çekirdeğin işçilerin gözüne kaçınılmaz olarak bir sektör gibi görüneceğini vurgular:

Bugün ILP’nin devrimci işçileri hâlâ partilerine bağlılar. İlkelerini doğru dürüst tanımadıkları kırk kişilik bir gruba katılma perspektifi onlara hiçbir biçimde çekici gelmeyecektir. Eğer önumüzdeki yıl boyunca ILP devrimci işçileri gitikçe daha fazla düş kırıklığına uğratırsa, işçiler size değil, böynülerinin kırılmasına yol açacak olsa bile Stalinizme gideceklerdir²⁸.

İşte bütün bu nedenlerledir ki, Trotsky ve öteki büyük Bolshevik-

²⁷ Her iki alıntıyı da aktaran: D. Bensaid, a.g.y., s. 16, vurgu sonradan.

²⁸ “Le levier d’un petit groupe” (Ekim 1933), *Oeuvres*, 2, s. 272.

Leninist önderler, "kendi örgütümüzü inşa edelim" saplantısını reddederler. İnşa edilecek olan "kendi örgütümüz" değil, devrimci Marksist programa sahip bir proletер öncüsü partisidir. Bu ayırmıdır ki, "kendi örgütümüz"den devrimci proletér partisine gidişte birçok taktiği olanaaklı ve anlamlı kılار. Bu ayırmı kavrayabilmek devrimcilikle sektörler arasındaki farkı tanımlar. Cannon bu noktayı "örgütSEL fetişizm" kavramı aracılığıyla ifade etmiştir:

Örgüte duyulan bağlılık ve gurur, devrimci bir harette mutlaka vazgeçilmez bir özelliktir. Ama örgütSEL fetişizm, özellikle de henüz önderlik hakkını kanıtlayamamış bir örgütte ortaya çıkınca, yön şartsızca bir eğilim haline gelebilir²⁹

Merkezcilik üzerine

Bir sektör siyasal ruh durumu kavrandığı andan itibaren, ellerini kirletmemek, saflığını koruma, doğası gereği melez bir nitelik taşıyan hareketlerden uzak durma yolundaki "ilkeliğii" ni anlamak kolaylaşır. Değil mi ki esas görev ilkeleri muhafaza etmek ve yarmaktır, o halde saf ve her zaman kendi olarak kalmak gereklidir. İşte bu yüzünden ki, sektör mantığı merkezcilikle her tür örgütSEL birleşmeyi bir sulandırma, bir kirlenme olarak algılar. Merkezcilikle birleşmek merkezci bir partinin tutsağı haline gelmektir bu mantığa göre.

Bu merkezcilik fobisini ortadan kaldırabilmek için merkezciliğin doğasını doğru biçimde kavrayabilmemiz gerekiyor. Bilindiği gibi, merkezcilik kavramının tarihi Komintern'in kuruluş aşamasına kadar geri gider. O dönemde merkezcilik, devrimci Üçüncü Enternasyonal ile reformist ve sosyal-şoven İkinci Enternasyonal arasında yer tutan, iki kutup arasında yalpalayan siyasal akımların tanımlanması için geliştirilmiş bir kavramdı. O dönemde merkezciliği tanımlamak kolaydı çünkü tablo oldukça sadeydi; devrimci Marksizm karşısında sadece sosyal demokrat reformizmin temsil ettiği kutup vardı.

Stalinist bürokratlaşmadan ve Üçüncü Enternasyonal'ın yozlaşmasından sonra merkezcilik kavramı çok daha karmaşık bir içerik kazandı. Klasik sosyal demokrat reformizm ile devrimci Marksizm arasında yer tutan siyasal akımlara, bürokratik yozlaşmaya uğramış Üçüncü Enternasyonal ile devrimci Marksizm arasında yalpalayan hareketler ek-

²⁹ J.P. Cannon, *History of American Trotskyism*, Pathfinder, New York, 1972, s. 219.

lendi. Bu yüzden, Trotsky'in ifadesiyle, "merkezcilik daha önce hiçbir zaman bugünkü kadar gökuşağıının bütün renkleriyle parlamadı."³⁰ Günüümüz merkezciliği, son elli yılın yeni ayrışmaları dolayısıyla kuşkusuz daha da heterojen bir görünüm kazanmıştır: sosyal demokrat reformizm ve Stalinist bürokratizmin yanısıra, şimdi devrimci Marksizm karşısında popülizm, ulusal devrimcilik, gerillacılık vb. birçok başka kutup da yer almaktadır.

Merkezcilik doğası gereği bazı özelliklere sahiptir. Ayrıntılı bir tartışmaya girmeden, bu özelliklerin en önemlileri söylece sıralanabilir:³¹

- Merkezcilik siyasal pratigi devrimci teoriden bağımsız biçimde yürütmeye yatkındır, yani pragmatiktir.
- Teori alanında, reformizmi eleştirirken devrimci Marksizmin düşüncelerini ödünc alır ama sonuçlarına vardırmaz; devrimci Marksizmi ise, farkına bile varmadan klasik Menşevik, Bernstein'ci vb. argümanlara dayanarak eleştiretir³².
- Açıklığın ve ilkeli devrimci politikaların yerine manevraları, diplomasiyi ve muğlaklığını koyar.
- Ulusal düzeyde devrimci partinin inşasını savunur ama uluslararası düzeyde bir enternasyonalın gerekliliğini yadsır.
- Konjonktüre ve iki kutbun görelî çekim gücüne bağlı olarak, reformizm ve devrimci Marksizm arasında yalpalar, salinimlar gösterir.

Devrimci partinin inşası taktikleri açısından bakıldığından, bu son nokta yaşamsal bir önem taşır. Merkezciliğin reformizm (ya da başka kutuplar) ile devrimci Marksizm arasında yalpalaması, devrimci Marksizmin merkezciliğe yaklaşımının özünü belirleyen bir özelliğidir. Merkezciliğin siyasal yaşamı bir sarkaç biçiminde salinmasıyla

³⁰ *Oeuvres*, 3, s. 240.

³¹ Trotsky'in merkezciliği tahlili ettiği son derecede yararlı bir makalesi vardır: "Centrisme et Quatrième Internationale" (Şubat 1934), *Oeuvres*, 3, s. 239 - 246. Buradaki sergileme o makaleden esinlenmiştir.

³² Günüümüz Türkiye'nde merkezciliğin devrimci Marksizmin düşüncelerini sanki kendi buluşmuş gibi ileri sürmesinin örnekleri sıralansa bütün bir broşürü doldurdu. Kimi zaman bu, kaynak göstermeden düşünceleri cümle cümle tekrarlamaya kadar varıyor. Türkiye'nin merkezilerinin bir de "orijinal" katkıları var: Trotsky'i, Trotsky'in Stalin'e yönelik eleştirilerle eleştirmek. Bu, Türkiye'de merkezciliğin bir bölümünün Gorbaçovizmin etkisi altında kalmış olduğunu gösteriyor sadece.

tanımlandığına göre, devrimci Marksizmin hedefi sarkaç kendine doğru salındığına sarkacı yakalayarak kendi alanında sabitleştirmek olmalıdır.³³

Öyleyse, merkezcilik, konumu önceden tanımlanmış bir alan gibi kabul edilemez. İki alan arasında, konjonktüre ve kutupların görelî çekim gücüne bağlı olarak, sürekli gidip gelen, doğası gereği hep değişken bir konumu olan bir harekettir. Dolayısıyla, merkezciliğle birleşmenin sonucunun merkezcilik olacağı iddiası yanlıştır, merkezciliğin doğasının kavranamadığı anlamına gelir. Devrimci Marksizmin ilkelerini açık biçimde tanıyarak onunla birleşen merkezcilik, görelî güçler ilişkisi ne olursa olsun, devrimci Marksizmin çekim alanına girmiş demektir, tersi değil.

Merkezciliğin sarkaç ritmindeki siyasal yaşamı devrimci Marksizmin bu akıma yaklaşımının temeli ise, buradan bir başka sonuç daha çıkarmak olanaklıdır: merkezciliğin verilmiş bir anda hangi yöne doğru evrilmekte olduğu belirleyici bir önem taşır. Merkezci bir hareketin reformizmden devrimci Marksizme doğru mu, ters yönde mi hareket etmekte olduğu devrimci Marksizmin politikası açısından yaşımsaldır. Trotskiy'in deyişile,

Her merkezci grubun önüne, gelişmekte olduğu yönü belirten bir ok yerleştirmek gerekir: sağdan sola mı, soldan sağa mı?³⁴

Merkezci grupların devrimci birleşme taktiği aracılığıyla devrimci Marksizm alanına kazanılması, ancak sözkonusu gruplar reformizm, Stalinizm, popülizm vb. kutuplardan devrimci Marksist kutba doğru salınırken olanak kazanır. Katılmış merkezci gruplar da bazı konjonktürlerde kazanılabilir. Ama devrimci Marksizmden uzaklaşarak sağa kaymakta olan merkezci grupların kazanılmasına çalışmak, uzaklaşmakta olan sarkacın peşinden koşarak kendi mevzilerini yitirmek demektir. Ya umutsuz bir hayali izlemek, ya da devrimci Marksizmden uzaklaşmak anlamına gelir bu.

Bütün bu anlatılanlardan merkezci grupların sola doğru kaymaka olalarını dahi devrimci Marksizme kazanmanın basit bir iş olduğu

33 D. Bensaïd, a.g.y., s. 13.

34 "Considérations de principe...", a.g.m., Ouvres, 2, s. 201.

çıkarılmamalıdır. Politikada hiçbir basit çözüm yoktur: Devrimci birleşme taktiği de pürüzlerle, engebelerle, tuzaklarla doludur. Burada söylenenler sadece bir olanaklılığın saptanmasına yöneliktir. Bu olanaklılığın gerçekleşmesi, yanı merkezciliğin devrimci Marksizmin alana çekilerek oraya bağlanması, esneklik ile ilkeliliğin doğru biçimde birleştirilmesine bağlıdır. Tuzaklara karşı da devrimci Marksist hareketin kendi içinde disiplinli ve ilkelerde sağlam olmasından başka güvence yoktur. Trotskiy bunu şöyle ifade ediyor.:

Vitte büyük bir olasılıkla (yeni yönelimizin) merkezcilerle, Menşeviklerle vb. daha uzaşmacı ilişkilerin kurulması anlamına geldiğini düşünüyor. Gerçekte, bu durum, yanı sol sosyalist örgütlerin bize yaklaşıyor olduğu gerceği, bizi ilkeler ve iç disiplin konusunda en titiz kararlılık bakımından iki kez dikkatli olmaya zorluyor: Ancak bu koşulladır ki, sayıca daha az olan kadrolarımız sol merkezci partiler üzerinde olumlu bir devrimci etki yaratabilirler.³⁵

İlkellik, uzlaşma, oportünizm

Devrimci birleşme taktığının izlenişinde devrimci Marksistlerle merkezcilerin tavlarını birbirinden ayıran, ilkinin bütün ortaklıklarını ilkesel temellerde, programatik zeminde dürüst ve açık bir tartışma üzerinden varılacak anlaşmalar üzerine kurması, ikincisinin ise pragmatikliği ve sözde "sekterlige karşı olması" dolayısıyla muğlak, belirsiz temellerde birlik çağrıları yapmasıdır. Merkezci, kendi siyasal görüşlerinin bulanıklığından dolayı devrimci ve reformist akımlar arasındaki ilkesel ve programatik farklılıkları ayırdedemez. Bundan dolayı da, bir araya gelme iradesini beyan eden (bu beyan gerçek niyetlere tekabül etse de, etmese de) herkesin aynı çatı altında toplanmasını bütün yürügiyle arzular. Ayışmalar merkezcinin renk körük gözüne anlamsız görünür.

1930'lu yıllarda Trotskiy ve EKB tam da böyle bir durumla karşı kalmışlardır. Dörtler Deklarasyonu'nu imzalayan partilerden en önemli olan SAP, aynı zamanda Londra Bürosu çerçevesinde de faaliyet yürütmekte israr ediyordu. Burada SAP'ın siyasal yöneli açı-

35 "Une interprétation erronée de la nouvelle orientation", Oeuvres, 2, s. 286. Vitte, Trotskiy'in devrimci birleşme yöneline karşı çıkararak EKB'den kopan bir Yunnanlı devrimci Marksistti.

sindan ciddi bir çelişki vardı: Dörtler Deklarasyonu açıkça yeni bir enternasyonalın gerekliliğini ilân ediyordu; oysa Londra Bürosu “İkinci ve Üçüncü Enternasyonallerin politika ve örgütlerinin bütünlüğe iflas ettiğini” saptamakla birlikte, bu duruma herhangi bir somut siyasal çözüm önermekten kaçınmakta, “uluslararası işçi hareketinin yeniden yaratılmasından, “işçilerin uluslararası birliği”nden dem vurmakla yetinmekteydi.³⁶ Bunun gerisinde ise, Londra Bürosu’nun bileşimi içinde, zamanla sosyal demokratik reformizme yönelmiş olan DNA’nın (Norveç İşçi Partisi) varlığı yatmaktadır. DNA 1923’e kadar üyesi olduğu Komintern kadar Trotsky ve arkadaşlarının temsil ettiği devrimci Marksizme de düşmandı. Seçim yoluyla iktidara geçmeye aday olan bu parti (1928’de oyaların % 37’sini toplamıştı) orta sınıf seçmenlerini rahatlatmak uğruna parlamentarist bir politikaya bağlanmış durumdaydı. Trotsky için DNA konusunda öteki partilerin alacağı tavrı merkezçiler açısından devrimci Marksizme doğru evrimin olanaklılığını turnusol kâğıdı işlevini görüyordu.³⁷ Yukarıda söylenenler açısından bunun anlamını vurgulamak gereklidir: SAP, OSP vb. sol sosyalist partilerden farklı olarak DNA, devrimci Marksizmden (Lenin dönemi Komintern’i) reformculuğa doğru hızla kayan, hatta reformist hale gelmiş bir partiydi. Dolayısıyla, devrimci Marksizme kazanılması olanaksızdı. Onun kuyruğuna takılarak devrimci bir kutup inşa etme görevini savsaklamak da merkezci bir yanılıydı.

İşte bu yüzdedir ki, Aralık 1933’tे toplanan Dörtler Ön Konferansı’nda Londra Bürosu’ndan kopma sorunu EKB ile SAP arasında üzerinden atlanamayacak bir sorun haline gelmiştir. Bu tartışmada EKB ve Trotsky, reformizme bütünlüğe olan DNA’dan ve Londra Bürosu’ndan kopuşu savunurken, SAP önderi Walcher ve arkadaşları (OSP’nin sağ kanadıyla birlikte) DNA’nın tabanında işçiler olduğu gerekçesiyle bu kopuşu reddetmişlerdir. Böylece SAP, Londra Bürosu’ndan, DNA’dan ve reformizmden kopmamak için, devrimci Marksizmden kopmayı tercih etmiştir.

Trotsky’ın ilkeli politikasıyla Walcher’ın reformizme barışmaya dayalı oportunist politikası arasındaki fark çarpıcıdır. Walcher önderliğindeki SAP Dörtler Deklarasyonu ile yeni, dördüncü bir enternasyonalın gerekliliğini dünya işçi hareketine ilan etmişken, yıllar boyu DNA’dan ve Londra Bürosu’ndan kopmamak için kendisinin de katil-

³⁶ P. Broué/M. Dreyfus, a.g.m., s. 38.

³⁷ a.g.m., s. 26 ve 35.

digi bu doğru saptamanın gereklerini yerine getirmemiş, Trotsky ve arkadaşlarını bu zorlu görevde kendi başlarına bırakmıştır. Ama Walcher ve arkadaşlarının vazgeçemediği DNA bir süre sonra kendisi Londra Bürosu’nu terketmiş ve Norveç’te burjuva düzeniyle bütünlüğen bir parti haline gelmiştir. Üstelik daha Londra Bürosu’ndan ayrılmadan önce, Ağustos 1934’te, DNA İskandinav sosyal demokratlarıyla birlikte düzenlediği bir konferansın ertesinde, gazetesinde uluslararası işçi hareketini “komünizm ve faşizm ikiz kardeşlerine karşı ortak bir cephe”ye çağırarak sağ kârakterini açıklyla ortaya koymuştur.³⁸ Zaten Walcher’ın kendisi de İkinci Dünya Savaşı sonrasında, daha önce iflasını ilan ettiği Stalinizmin emrine girerek Almanya Demokratik Cumhuriyeti’nin bir bürokratı olacak!³⁹ Burada, merkezciligin sarkaç biçimindeki siyasal yaşamını bir bireyin yaşamında cısimleşmiş biçimde gözleme olağanlığını buluyoruz.

EKB ve Trotsky’ın devrimci Marksist yöntemi, yeni enternasyonalın ve ulusal seksiyonların açıkça tanımlanmış programatik temellerde yaratılmasını öngörürken, Walcher ve SAP’ın yöntemi tartışmaya girmeksizin asgari noktalarda anlaşma, anlaşmazlıkların suskulukla geçirilmesi ve diplomatik pazarlıklara dayanıyordu.⁴⁰ Bu iki yöntem arasındaki farkın günümüzde de büyük önemi vardır: Devrimci Marksistler öteki akımlarla kendi programlarını tasfiye ederek değil, açıkça ortaya koyarak, tartışarak ve programatik zeminde anlaşmaya vararak birleşebilirler ancak.

Bu olmadığı zaman kapı reformizme uzlaşmaya açılır. Oysa devrimci Marksizmin işçi kitlelerinin varolmadığı, doğrudan doğruya bir taraf olmadığı durumlarda reformizm ile bir siyasal örgütlenme içinde bir arada yer alması olanaklı değildir. Bugün Türkiye’de reformizme, hatta TBKP türünden sosyal demokrasının kampına yönelik sol akımla birlikte örgütlenmek isteyen devrimci Marksist ve merkezci akımlar var. Bunlar bütün sosyalistlerin birligini özlenen bir hedef olarak görüyollar. Ve bütün bunları işçi kitlelerinin aktif bir taraf olmadığı bir bağlamda savunuyorlar. Öyleyse, reformizmle ilişkilerde benimsenmesi gerekliliğin konuşunda Trotsky’ye kulak vermek önemlidir:

³⁸ P. Broué, Trotsky, a.g.y., s. 799.

³⁹ Pierre Frank, *The Fourth International: The Long March of the Trotskyists*, Gelişmiş basım, Ink Links, Londra, 1979, s. 49.

⁴⁰ D. Bensaid, a.g.y., s. 11.

Leninist birleşik cephe yöntemi ile reformistlerle içe-geçmek, birbirini karşılıklı olarak dışlar. En kötü reformistler tarafından yönetiliyor olsalar bile kitlesel örgütlerle geçici pratik mücadele anlaşmaları yapmak, bir devrimci parti için kaçınılmaz ve zorunludur. Ama reformist yöneticilerle, belirlenmiş bir program olmaksızın, somut görevler olmaksızın, kitlelerin kendisinin militan eylemlere katılımı olmaksızın, kalıcı siyasetitifaklara girişmek oportünizmin en kötü türünü oluşturur.⁴¹

Aslında, 30'lu yıllarda durumla Türkiye'de bugünkü yaşanan yeniden-kümelenme süreci ve birlik tartışmaları öylesine benzer öğeler taşımaktadır ki, EKB'nin ve ona yakın dört örgütün 1935 Haziranında yayınladıkları, "Proleter Devrimci Gruplara Açık Mektup", tam da bugün Türkiye'de savunulan bazı görüşlerle (bütün solun birliği vb.) polemik yapar gibidir:

Bütün işçi örgütlerinin, programlarına ve taktiklerine bakılmaksızın, "birliği" şiarı, günümüzde merkezçiler tarafından büyük bir iştihadla savunulmakta ve yerlerini yitirmekten haklı olarak korkan uzak görüşlü reformistler tarafından ustaca sömürlülmektedir... Enternasyonalın ve ulusal seksiyonlarının gerçek birliği ancak devrimci Marksist temellerde sağlanabilir.⁴²

Oportünizme ve merkezciliğe karşı olarak, birleşmelerde devrimci Marksizmin ilkeliliği konusunda şu ana kadar söylenenler, bu sonuncuların programatik konularda esnek olamayacağı, hiçbir ödün veremeyeceği anlamına gelmez. Eğer böyle olsaydı, devrimci Marksistler başka siyaset akımları kendi programlarına çağrıyor olurlardı: bu da öteki akımlar açısından "birleşme" değil, "katılma" anlamına gelirdi. Oysa devrimci Marksizmin bu konudaki tavrı ilkelilik ile esnekliği birleştirmekten geçer. Oportünizme düşmeden, programatik farklıları önemizleştirmeden ve gizlemeden, devrimci Marksist ilkelere mutlak biçimde

41 "Pour la Quatrième Internationale" (Ocak 1934), *Oeuvres*, 3, s. 155-56.

42 "Pour la Quatrième Internationale. Lettre ouverte aux organisations et groupes révolutionnaires prolétariens", *Oeuvres*, 5, s. 356, vurgu asında.

aykırı anlaşmalara girmeden, ortak konumlar üzerinde buluşmak devrimci birleşme taktığının asli bir yönü olmak zorundadır:

Bu tavrin en çarpıcı örneği 1933 Ağustososunda imzalanan Dörtler Deklarasyonudur. Uluslararası Sol Muhalefet'in başka örgütlerle birlikte imzaladığı bu deklarasyon, Muhalefet'in o tarihten sadece altı ay önce kendi ilkelerini ortaya koymak amacıyla kabul etmiş olduğu "Onbir Nokta"dan birçok bakımından farklıdır. Dörtler Deklarasyonu "Onbir Nokta"ya göre çok daha eksiktir, formülasyonları çok daha az kestir. "Onbir Nokta"da varolan birçok önemli ilke Dörtler Deklarasyonu'nda yer almamaktadır. Bu eksikler arasında, sürekli devrim, birleşik işçi cephesi, geçiş talepleri gibi hiçbir anlamda ikincil sayılamayacak, Trotskyi ve yoldaşları için yakıcı önem taşıyan kavramlar da vardır.⁴³ Üstelik bu metinler konjonktürel siyasal metinler de değildir. "Onbir Nokta"da ileri sürülen ilkeler Uluslararası Sol Muhalefet'e katulmanın koşuludur. Dörtler Deklarasyonu'nda ortaya konulan ilkeler ise yeni enternasyonalın temellerini tanımlamaktadır. Yani her iki metin de programatik bir değer taşıır. (Okuyucu iki metin arasındaki farklılığı bu yazıyla ek olarak yayımlamakta olduğumuz metinleri karşılaştırarak kendisi de görebilir.)

Öyleyse, açık olan birşey vardır: devrimci Marksist yaklaşım birleşme politikasında kendi programını dayatmaz. Trotskyi bunu açıkça belirtir:

Dört örgüt tarafından imzalanan deklarasyon, çok açık ki, bizim programımızı içermez. Ama sosyal demokrasiyle uzlaşmaz bir mücadele, bürokratik merkezçilikle (o dönemin terminolojisinde Stalinizmin karşıslığı - SS) tam bir kopuş ve ikibucuğunu Enternasyonal ruhuna dayalı her girişimin kararlı biçimde mahkûm edilmesi temelinde Dördüncü Enternasyonal'ın yolunu net çizgilerle çiziyor.⁴⁴

Anıca bir noktaya dikkat çekmek gerekiyor: Dörtler Deklarasyonu, Trotskyi ve Bolşevik-Leninistlerin ilkelerine ters hiçbir nokta içermez.

43 Bu noktalara Bensaïd de işaret eder: a.g.y., s. 11

44 "Un pas en avant...?", a.g.m., *Oeuvres*, 2, s. 195-96. "İkibucuğunu Enternasyonal" 1920'li yılların başında ikinci ve üçüncü Enternasyonaller arasında yer tutan ve iki enternasyonali birleştirmeyi hedefleyen merkezi partiler bileşimine verilen addır.

mez. Bu anlamda, deklarasyon hem Bolşevik-Leninistleri hem de öteki örgütleri içine alan genişlikte bir alanı tanımlamaktadır. Metin programatik ilkeleri içerdiği ölçüde, bu tür metinlere çerçeve program adı verilebilir.

Bir tarihsel ayrıntıya da değinmekte yarar var: Dörtler Deklarasyonu Trotsky tarafından kaleme alınmıştır. (Metnin tartışmalar sırasında değişiklik geçirip geçirmediği konusunda bilgi yoktur.)⁴⁵ Bu da bize Trotsky'in devrimci birliğin örülmesi konusundaki yönteminin dayatmacılıktan ne denli uzak olduğunu gösterir.

Ne var ki, dayatmacılıktan kaçınmak kendi siyasal ilkelerini ve konumlarını savunmamak ya da farklılıkların üzerini örtmek anlamını taşımaz. Trotsky'in genç bir yoldaşını eleştirirken belirttiği gibi, "politika ilk yapılması gereken kendi görüşünü ortaya koymaktır, telaş içinde rakibin konumunu kabullenmek değil"⁴⁶ Ancak ilkelerin açık ve dürüst biçimde tartışılmışından sonra ikna olanağı olmadığı takdirdedir ki, bir uzlaşmaya varılabilir. Ama bu durumda bile farklılıkların sürmekte olduğu gerçeği açık açık ifade edilmeli, bunların üzeri örtülmeliidir.

Tasfiyecilik sorunu

Rusya'da 1905 devriminin yenilgisinden sonra Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin başında ortaya çıkan, "yeni tip bir parti" uğrına RSDİP'i tasfiye etme eğilimi, uluslararası Marksist harekete tasfiyeciliğe (likidasyonizm) karşı büyük bir alerji yaratmıştır. Esas olarak Menshevikler arasında gelişen bu tasfiyecilik eğilimine karşı Lenin ateşli bir mücadele vermiş olduğundan, Marksistler arasında "tasfiyecilik" eleştirisini, hangi bağlamda kullanılırsa kullanılın, ağır bir suçlama ile yüklu olagelmiştir. Bugün de Türkiye'de Devrimci Sosyalist Blok yoldan yürümeye önüne koymuş olan devrimci Marksistler için bu tür suçlamalar, yazıyla ifadesini bulmuş olmasa bile, yapılmaya başlamıştır.

Bu suçlama, 1905 sonrası Rus deneyimi ile devrimci bir partinin inşası arasındaki özgül farklılığı, ortadan kaldırmaya dayanan mekanik bir benzeştirmeye yaslanır. RSDİP içindeki tasfiyeciler, Çarlık rejimi çerçevesinde kendilerine legal bir parti olarak yer edinirken illegal

45 "La déclaration des quatre...", *Oeuvres*, 2, s. 130, editörlerin notu.

46 "De graves erreurs politiques" (Mart 1934), *Oeuvres*, 3, s. 300.

örgütleri ortadan kaldırmayı öneriyordu. Bu öneri, devrimciliğin kendisinin tasfiye edileceği yolunda Çarlık hükümetine verilen bir güvenceden başka birsey değildi. Oysa bir çekirdekten hareketle devrimci bir partinin inşası için verilecek mücadele sürecinde eski biçimlerin aşılması; daha üst birlikler temelinde yeni örgütsel biçimlerin oluşturulması barna başka bir sorundur. Burada legalite / illegalite sorunları tartışmayla dolaylısız biçimde ilgili değildir; ayrıca, yukarıda belirtildiği gibi, ortada bir parti yoktur ki tasfiye edilsin. Sözkonusu olan, bir partinin tasfiyesi değil tersine inşasıdır.

Dar kadro örgütlerinin daha geniş devrimci birlikler içinde yer alması tasfiyecilik değildir. Bu bağlamda, Trotsky'in 1930'lu yıllarda izlediği politikaların incelenmesi önemli dersler içermektedir. Herşeyden önce, Trotsky, EKB'nin Almanya seksiyonunu SAP ile, Hollanda seksiyonu RSP'yi OSP ile, Britanya seksiyonunu ise ILP ile birleşmeye teşvik etmekle, bu örgütlerin bağımsızlığını bir ilke sorunu olarak düşünmediğini pratik içinde ortaya koymuştur. Üstelik, Britanya seksiyonunun ILP'ye katılmasını tartışırken Trotsky, parti içinde Bolşevik-Leninistlerin formel anlamda bir hizip olarak bile yer almásında sakınca olduğunu belirtiyor. Britanyalı yoldaşlarının ILP dışında yayınılarını sürdürme önerisine karşı Trotsky söyle diyor:

(ILP'nin) güvensizliği ancak partije bütününe etkileme ve içerisinde güçlenme arzusuyla girilirse aşılabilir, partinin bir küçük fraksiyonunu birlikte göturmek üzere kopma amacıyla değil... Eğer ILP'ye militanlarımızın sadece bir bölümünü yollar ve dışarıda yayınımizi muhafaza edersek, militanlarımızın kısa süre sonra ILP'den atılması riskini göze alıyoruz demektir. Bu, ilişkilerimizi zehirleyeceğ ve dışarıdaki faaliyetimiz yüzünden hatırlı sayılır bir etkiye kavuşturma olağanını抑制tireceğiz.⁴⁷

Ancak bu, merkezci örgütlerle bir çatı altında yer alırken, Bolşevik-Leninistlerin kendi iç disiplinlerini korumalarının gereksiz olduğu anamina gelmiyor. Trotsky, Britanyalı yoldaşlarına bireysel katılımı önerirken ILP içinde bir hizip gibi davranışlarını varsayıyor:

47 "Mes propositions sur l'entrée dans l'ILP" (Eylül 1933), *Oeuvres*, 2, s. 171-172.

ILP'ye bir hizip olarak mı, yoksa bireyler olarak mı gireceğimiz sorusu tümlüle biçimsel bir soru. Her halükârdä öz olarak ortak bir discipline bağlı bir hizip oluşturacaksınız. ILP'ye girmeden önce de açık bir deklarasyon yayınlarsınız: Düşünceleriniz biliniyor. Biz Bolşevik-Leninizmin ilkelerini temel alıyoruz vb.⁴⁸

Gerçekte, merkezcilerle birleşme devrimci Marksist ilkeler temeli ne yerleşmeden önce, devrimci Marksistlerin kendi bütünlüklerini koruması gerektiği kanısındadır Trotsky. Hollanda'da EKB'nin seksiyonu ile OSP'nin birleşmesi konusunda söyle der:

Hollanda'da birleşik parti bir partiden çok bir federasyon olacaktır. Devrimci bir azınlık çoğunluğun oportünistlerine ve merkezcilerine güven duymadığında, her zaman bir hizip oluşturur.⁴⁹

Demek ki Trotsky merkezcilerle birlikte örgütlenmeyi tasfiyecilik olarak görmemekte ama devrimci Marksistlerin kendi iç bütünlüklerini sürdürmelerini savunmaktadır. "İşte", diyeceklerdir tasfiyecilik suçlamasının sahipleri, "Trotsky merkezcilerle kaşnaşmaya karşı. En azından hizip olmayı savunuyor." Bu hizbin (ILP örneğinde görüldüğü gibi) formel bir hizip olması gerekmendiğini gerçekini geçelim. Daha önemlisi, Trotsky'in merkezi çoğunluk karşısında hizbin gerekliliğini vurguladıktan sonra hemen ardından eklediklerine kulak verelim:

Kuşkusuz, zamanla sağlıklı bir kaşnaşmaya ulaşmak ve hizip hakkını ortadan kaldırmak gerekdir.⁵⁰

Son derecede açık: Trotsky EKB'nin seksiyonunun, verilmiş anda merkezi bir siyasal konumda olduğu tartışma görmeyecek bir örütte zaman içinde kaynaşmasını öneriyor. Yani örgütün daha üst bir birlik içinde erimesini savunuyor. Üstelik bunu parti konusunda 1917

48 "Le levier d'un petit groupe", *Oeuvres*, 2, s. 272.

49 "Problèmes d'unification" (Kasım 1933), *Oeuvres*, 3, s. 65.

50 Aynı yerde.

öncesindeki gevşekliğini çoktan terketmiş, Lenin'in örgütlenmeye ilişkin yaklaşımını tümlüle benimsemiş olduğu, yanı Bolşevik bir parti anlayışını ödünsüz biçimde savunduğu 30'larda yapıyor. Bunun bir tek nedeni var: Trotsky devrimci Marksizmin berrak programına güveniyor, sınıf mücadeleleri içinde bu programın doğrulanacağına ve merkezcilerin devrimci Marksizme kazanılacağına inanıyor. Paradoksal bir sonuca ulaşıyoruz: iddia edildiği gibi, devrimci birleşme politikası kendine güvensizliğin değil, derin ve köklü bir özgüvenin ifadesidir. Tersine "kendi yağıyla kavrulmayı" seçen sect politikası bir özgüven eksikliğinin, dış dünya ile temastan duyulan korkunun bir göstergesidir.

Tasfiyecilik suçlamasını bir de uluslararası örgütün seksiyonları ilişkisi açısından incelemek gerekiyor. Devrimci Marksistler için bu da çok önemli bir kıstastır, çünkü "içinde yaşadığımız çağda devrimci bir parti ancak uluslararası bir partinin organik parçası olarak inşa edilebilir."⁵¹ Bu gerçeği bu kadar vurgulamasına rağmen, Trotsky devrimci birleşme politikası çerçevesinde, ulusal birleşmeler sözkonusu olduğunda, EKB'nin ulusal seksiyonlarının uluslararası merkezle ilişkileri açısından büyük bir taktik esneklik göstermiştir.

Örneğin Hollanda'da sol sosyalist OSP ile birleşme tartışmalarına ilişkin olarak EKB'nin Kasım 1933 Plenumunda şöyle konuşmuştur:

Eğer birleşme yoluyla OSP'nin aynı zamanda Transmael'in (Norveç İşçi Partisi'nin reformist önderi SS) müttefiki olmasını engelleyebilsek, Hollanda seksiyonumuzla formel bir koçu kabul edebiliriz.⁵²

Aynı konuşmasında bunun Britanya seksiyonu için de geçerli olduğunu belirtir:

İngiliz seksiyonumuza ILP'ye girmelerini önerdiğimiz ölçüde, yoldaşlarımızın bununla birlikte bizimle olan bağlarını koparacakları açıklar. Bundan kazanacağımız çok şey vardır; bu göz önüne alındığında, bu rigat ikincil bir sorundur.⁵³

51 L. Trotsky, "Centrisme...", a.g.m., *Oeuvres*, 3, s. 241.

52 "Problèmes...", a.g.m., *Oeuvres*, 3, s. 63-64.

53 Aynı yerde, s. 65.

Trotskiy'in düşünceleri bunlar. Bir de pratiğe bakmaka yarar var. ABD'de EKB seksyonu CLA, AWP ile birleşirken EKB üyeliğinde israr etmemiştir.⁵⁴

Ama başka Cannon olmak üzere CLA önderliğinin bu konudaki özgüvenini zaman haklı çıkarmıştır: Yeni parti WPUS, kuruluşundan altı ay sonra EKB'nin Dördüncü Enternasyonal için yaptığı çağrıya hem Cannon'un, hem de eski AWP'nin önderi Muste'in imzalarıyla katılmıştır.⁵⁵

Hollanda'da benzer bir süreç yaşanır. RSP ile OSP 1935 Martin'da birliklerinde, yeni örgüt Devrimci Sosyalist İşçi Partisi (Revolutionair sosialistische Arbeiders Partij-RSAP) hem EKB'ye, hem de Londra Bürosu'na üye olmuştur.⁵⁶ Ama bundan sadece üç ay sonra RSAP (eski OSP önderi Schmidt'in de katılımıyla) Dördüncü Enternasyonal çağrısını imzalayarak buna karşı duran Londra Bürosu'ndan füilen kopmuştur.⁵⁷

İste kimilerinin gözüne "ilkesizlik" ve "tasfiyecilik" gibi görünebilecek olan şey, Trotskiy için örgütsel esneklikten başka birsey değildi ve sonuç (hem WPUS'nın, hem de RSAP'nın Dördüncü Enternasyonal yandaşı haline geliş) Trotskiy'in yaklaşımının görkemli biçimde doğrulanmasından başka birsey değildir.

Sonuç olarak, devrimci Marksistler bütün birleşme hareketlerine kendi programlarını savunarak girerler, öteki akımları ikna etmeye çalisırlar, birlik devrimci Marksist bir temele oturmadığı sürece kendi iç bütünlüklerini korurlar, ama devrimci Marksist bir programa ulaşıldığında da öteki akımlara kaynakşamaya hazır olurlar. Dar çekirdek grupların daha üst birlikler içinde eritilmesine karşı çıkmak sektörlerin manğıdır, Cannon'un veciz ifadesiyle "örgüt fetişizmi"dir.

Geleceğin partisi ve enternasyonalı

Komünizm günümüzde dar bir geçitten geçiyor. Bürokratik işçi devletlerinde bürokratik despotizmin çöküşü sosyalizmin çöküşü gibi görünüyor; buna kapitalist restorasyon tehlikesi ekendiğinde, dünya ca-

54 G. Breitman, a.g.m., s. 23.

55 Bk. *Oeuvres*, 5, s. 358.

56 G. Breitman, a.g.m., s. 23,

57 Bk. *Oeuvres*, 5, s. 358.

pında komünizm ideolojik, siyasal ve örgütel alanlarda güçlü bir taraçuzun basıncı altında kalıyor. Dünya solunun önemli bölgeleri sosyal demokrat kampa iltihak ediyor. Bu gelişmeden Türkiye de payını alıyor. Devrimci Marksistler sosyalist hareket saflarında esen bu restorasyonist ve liberal rüzgârlar karşısında güçlü bir devrimci işçi kutbu-nu inşa etme görevi ile karşı karşıyalar. Bu, Türkiye'de bir devrimci işçi partisini, dünya çapında ise Dördüncü Enternasyonal geleneğinin de bir bileşenini oluşturacağı bir kitle enternasyonalini yaratmak anla-mına geliyor.

Trotskiy'in mirası çocuğu bir sekteliğin kaprislerinden çok uzak. Trotskiy'in anıtsal yaşam öyküsünün yazarı Pierre Broué, 1938'de, öteki bütün akımlar yeni bir devrimci enternasyonal inşa etme görevinden kaçtıkları için Bolşevik-Leninist kadroların Dördüncü Enternasyonal'ı tek başlarına kurmaya girişikleri anda bile, Trotskiy'in gelecekte başka devrimci akımlarla birleşmeyi gerekliliğini gördüğü kanısında:

Bu anda Trotskiy Bolşevik-Leninistlerin, başka akımlarla birlikte inşa edilecek olan Enternasyonal'ın sadece bir hizbi olacakları yolundaki düşüncesinden vazgeçmiştür? Elbette hayır. Savasın yaklaşması kuşkusuz Bolşevik-Leninistlerin yarılımasına ve Enternasyonal'ın saflarını tek başına oluşturmalarına katkıda bulunur. Trotskiy, kuruluş dönemini izleyecek olan daha üst evresinin, Bolşevik-Leninistlerin inşa edilmekte olan Dördüncü Enternasyonal'ın bir hizbi -vazgeçilmez bir hizbi ama sadece bir hizbi- olarak yer alacağı bir evre olacağını düşünmektedir hâlâ.⁵⁸

Broué'nin düşüncesi temelsiz bir spekulasyon değildir. Merkezi örgütler EKB'den ve Dördüncü Enternasyonal düşüncesinden bütünüyle uzaklaşıkta sonra bile Trotskiy Dördüncü Enternasyonal'ın geleceği hakkında şu derecede açık düşünülmektedir:

Eğer Dördüncü Enternasyonal'ı, bizi her tür koşul altında bağımsız propagandist dernekler olarak kalmaya zorlayacak bir uluslararası 'firma' gibi görürsek, yandık demektir. Hayır, Dördüncü Enternasyonal bir programdır, bir stratejidir, uluslararası bir önderlik

58 P. Broué, *Trotsky*, a.g.y., s. 912.

59 "Problèmes de l'entrée aux Etats-Unis" (Maurice Spector ile görüşme, Şubat 1936), *Oeuvres*, 8, s. 184.

çekirdeğidir. Değeri, çok fazla hukuki olmayan bir yaklaşımında yatmalıdır.⁵⁹

Dördüncü Enternasyonal'ın kurucusunun bakışacısındaki bu genişlik karşısında, bugün "bizim partimiz, bizim enternasyonalımız" diye diye kendi sınırlı dünyalarından dışarı açılmayı reddedenlerin ufkunun darlığı daha da çarpıcı hale geliyor. Trotskizm de, daha genel olarak devrimci Marksizm de bugün yeniden 1930'lu yıllara benzer bir yol ağzındadır: ya gettadan çıkacağız, ya kapitalist restorasyonun ve sosyaldemokrasinin yükselişinin silindiri altında hep birlikte ezileceğiz. Trotskiy'in 1933'te yaptığı formülasyonu biraz değiştirerek kullanacak olursak, iki temel alternatif vardır: ya geniş bir arenaya, devrimci işçi partisinin ve kitle enternasyonalının arenasına doğru ileri, ya da kendi yanında kavrumayı seçen küçük çevrelere doğru geri⁶⁰. Trotskiy bu yol ağzının anlamını şöyle değerlendirdiyordu:

Bir kez daha tekrarlıyoruz. Yeni yönelişin Fransız sekisyonu için derin anlamı, raslantısal, kişisel, ikincil olan herşeyi geride bırakmayı olanaklı kılmışında yatar; ilke sorununu ikirciksiz biçimde ortaya koymasında yatar; yaşayan ve yaratıcı unsurları, çevre yaşamının umutsuz ürünlerinden, hiçbir yanlışla yer vermeyecek biçimde ayırdetmesinde yatar. ⁶¹

Öyleyse, Trotskistler bugün de Trotskiy'in devrimci Marksizmi derin kavrayışı doğrultusunda o "geniş arena"ya doğru yürüyeceklerdir. Dünya ve Türkiye proletaryasının yaşadığı önderlik bunalımının çözümü için bütün öteki devrimci akım, grup ve bireylerle işbirliğine hazır olacaklar, dahası bu işbirliğinin gelişmesi için sürükleyici bir rol üstleneceklerdir. Ama 1930'lu yıllarda olduğu gibi, günümüzde de öteki devrimci akımlar dünyada ve Türkiye'de proletaryayı bir devrimci önderlige kavuşturma mücadelende bir kenara çekilecek olurlarsa, Trotskistler bu vazgeçilmez ve zorlu görevi tek başına omuzlamaya devam edeceklerdir.

Trotskiy, 1934'te öteki devrimci akımların tereddütleri ve yalpalamaları karşısında şöyle diyordu:

Ortak çalışmanın çıkarları açısından, pratik sorunlarda her türlü makul ödülnü vermeye hazırız. Ama Dördüncü

60 "Il faut en finir", a.g.m., *Oeuvres*, 2, s. 210.

61 Aynı yerde, s. 211, vurgu sonradan.

cü Enternasyonal'ın kaderini, şu ya da bu müttefiki-mizin iyi niyetine bağımlı kılımıyoruz.⁶²

Proletaryanın enternasyonalist bir devrimci önderliğinin inşası, sınıf mücadeleinin doğasından kaynaklanan nesnel bir ihtiyaçtır. Burada kimsenin tekeli yoktur, hangi gelenekten kaynaklanırsa kaynaklanın devrimci Marksizmin saflarında yer alan her siyasal akımın bu faaliyete katılma hakkı vardır. Ama şu ya da bu akım bu büyük görevde omuz vermediğinde, görevi yapmaya kararlı olanlar geri dönüp ona ellerini uzatmayacaklardır.

Marx'in ve Lenin'in başlattığı, Bolşevik - Leninistlerin sürdürdüğü iş altmış yıldır tamamlanmayı bekliyor. Şöyledir ya da böyle, mutlaka tamamlanacaktır.

62 "Le S.A.P., la Ligue Communiste Internationaliste et la Quatrième Internationale", (Ocak 1934), *Oeuvres*, , 3, s. 185.

Ek 1: Uluslararası Sol Muhalefet Platformu (“Onbir Nokta”)¹

Uluslararası Sol Muhalefet, Komintern'in ilk dört kongresi zeminde yer alır. Bu, söz konusu kongrelerin birçoğu sadece konjonktürel karakter taşıyan ve daha sonraki olaylar tarafından yanlışlanan kararlarının her bir harfine uyacağı anlamına gelmez. Ama (emperyalizme ve burjuva devletine, demokrasiye ve reformizme karşı tavır, ayaklanmanın sorunları, proletarya diktatörlüğü, köylülüğe ve ezilen uluslararasılarla karşı tavır, sovyetler, sendikalarda çalışma, parlamentarizm, birleşik cephe siyaseti ile ilgili) bütün temel kararları günümüzde bile kapitalizmin bunalımı çağında proleter stratejisinin en yüksek ifadesi olmakta devam ediyor.

Uluslararası Sol Muhalefet, Komünist Enternasyonal'ın 5. ve 6. Kongreleri¹'nin revizyonist kararlarını reddeder ve Komintern'in prog-

¹ Bu metin, 1930'da kurulan Uluslararası Sol Muhalefet'in 1933 Şubat'tında toplanan Ön Konferansı'nda kabul edilen politik dokümanın bir bölümündür. “Onbir Nokta” olarak da bilinen metin, Dördüncü Enternasyonal'ın kuruluşuna (1938) kadar Uluslararası Sol Muhalefet'in programatik ilkelerini tanımlayan ana belge olarak kabul edilmiştir. Bu belge, ilk kez 22 Şubat 1933 tarihinde, Uluslararası Sol Muhalefet'in Fransız seksiyonu Ligue Communiste (Komünist Birlik)'in yayın organı La Vérité'de yayınlanmıştır. Buradaki çeviri belgenin bu Fransızca aslinin yer aldığı Les Congrès de la Quatrième Internationale başlıklı derlemenin birinci cildindeki (La Brèche, Paris, 1978, s. 60-63) metinden, İngilizce metine (Daniel Bensaïd, The Formative Years of the Fourth International (1933-1938), International Institute for Research and Education, Amsterdam, 1988, s. 9) karşılaştırılarak yapılmıştır.

ramının köklü olarak yeniden biçimlendirilmesinin zorunu olduğunu kabul eder. Bu program Marksizm'in altın merkezciliğin alaşımıyla karıştırarak değerini düşürmüştür.

Uluslararası Sol Muhalefet, ilk dört kongrenin ruhu na ve anlamına sadık kalarak ve daha da geliştirmeyi hedefleyerek, aşağıdaki ilkeleleri ileri sürer, teorik olarak geliştirir ve pratik içinde gerçekleştirir:

1. Proleter partisinin her durum ve koşulda bağımsızlığı; 1924-1928 arasında Kuomintang'a ilişkin olarak yürütülen politikanın mahküm edilmesi; İngiliz-Rus Komitesi'nin politikasının mahküm edilmesi; Stalinist iki sınıf (işçi-köylü) partileri teorisinin ve bu teoriye yaşılanan pratiğin mahküm edilmesi; Komünist Parti'nin pasifist bataklıkta eritildiği Amsterdam Kongresi'nde izlenen politikanın mahküm edilmesi.
2. Proleter devriminin uluslararası ve dolayısıyla sürekli karakterinin kabulu; tek ülkede sosyalizm teorisinin ve Almanya'da onu tamamlayan milli-Bolşevizm politikasının (“ulusal kurtuluş” platformu) reddi.
3. Sovyet devletinin, bürokratik rejimin artan yozlaşmasına rağmen bir işçi devleti olduğunun kabulu. Her işçinin Sovyet devletini hem emperyalizme hem de iç karşı-devrime karşı koşulsuz savunma yükümlülüğü.
4. Stalinist hizbin ekonomi politikasının, hem 1923-1928 yılları arasındaki ekonomik oportünlizm evresindeki (“süper-sanayileşmeciler”e karşı mücadele ve kulaklara yaslanması), hem de 1928-1932 yılları arasındaki ekonomik maceracılık evresindeki (abartılmış sanayileşme temposu, genelleştirilmiş kolektifleştirme, bir sınıf olarak kulakların idarı yoldan tasfiyesi) biçimleriyle mahküm edilmesi; Sovyetler Birliği'nin şimdiden “sosyalizme geçmiş” olduğuna ilişkin caniyane bürokratik efsanenin mahküm edilmesi. Leninizmin gerçekçi ekonomik politikasına dönüs gerekiliğinin kabulu.

Reformist sendikalar başta olmak üzere, proleter kitle örgütlerinde sistematik çalışmanın gerekliliğinin kabulu. Almanya'da kırmızı sendikala (RGO) ve başka ülkelerde benzer örgütlerle ilişkin teori ve pratiğin mahküm edilmesi.

6. “Proletaryanın ve köylülüğün demokratik diktatörlüğü” formülünün, köylülerin ve genel olarak ezilen kitlelerin desteğini kazanan proletarya diktatörlüğünden farklılaşan özel bir rejim olarak alınmasının reddi. Demokratik diktatörlüğün sosyalist diktatörlüğe barışçı yoldan

dönüşmesine ilişkin anti-Marksist teorinin reddi.

7. Kitlelerin, her ülkenin somut durumuna karşılık veren geçiş sloganları ve özel olarak feudal koşullara, ulusal baskiya ya da emperyalist diktatörlüğün çeşitli açık biçimlerine (faşizm, Bonapartizm vb.) karşı mücadelenin söz konusu olduğu koşullarda demokratik sloganlar etrafında seferber edilmesinin gerekliliğinin kabulü.

8. Bir parti olarak sosyal demokrasi de dahil olmak üzere, sendikal ve siyasal kitlesel işçi örgütlerine yönelik olarak, gelişkin bir birleşik cephe politikası izlenmesinin gerekliliğinin kabulü. Pratikte birleşik cephe politikasının ve dolayısıyla Sovyetler yaratmanın reddi anlamına gelen "yalnızca tabandan birleşik cephe" ultimatomcu şiarının mahkûm edilmesi. Birleşik cephe politikasının, İngiliz-Rus Komitesi örneğinde olduğu gibi (yöneticilerle, kitleler olmaksızın ve kitlelere karşı kurulan bir blok) oportunistçe uygulanmasının mahkûm edilmesi; şimdiki Alman Merkez Komitesi'ni "yalnızca tabandan" ultimatomcu şiarını sosyal demokrat yöneticilerle yer yer girişilen parlamente anlaştırmalarla birleştiren politikasının iki kez mahkûm edilmesi.

9. Bir yandan faşizme, bir yandan da sosyal demokrasiye hizmet eden sosyal faşizm teorisinin ve buna bağlı bütün uygulamaların reddi.

10. Dünya işçi sınıfının devrimci güçlerinin uluslararası Komünizmin bayrağı altında yeniden kümelenmesi için mücadele. Yukarıda sıralanmış ilkeleri uygulayabilecek gerçek bir Komünist Enternasyonal'ın yaratılmasının gerekliliğinin kabulü.²

11. Parti demokrasisinin yalnızca lafta değil pratikte de kabulü; Stalinist plebisiter rejimin acımasızca mahkûm edilmesi (partinin düşünsün ve iradesini ayaklar altına altına alan gaspçıların yönetimi, bilgi akımının sahtekârca engellenmesi vb.)

² "Onbir Nokta" 1933'te kabul edildiğinde 10. madde şöyleydi:

"Komünizm alanında üç kümenin (Marksist, merkezci ve sağ) ayrıştırılması; merkezçiliğe karşı sağa bir siyasal ittifaka gitmemeyecenin kabulü; sınıf düşmanına karşı merkezçiliğin desteklenmesi; merkezçiliğe ve zıpkınlık politikalarına karşı uzlaşmaz ve sistematik mücadele."

"Onbir Nokta" kabul edildiğinde Uluslararası Sol Muhalefet henüz yeni bir Enternasyonal kurulmasının gerekliliği düşündürmesine ulaşmamıştı. Dolayısıyla 15 Temmuz 1933'te 10. madde bu yeni politik görevye uygun biçimde değiştirildi. Belgenin metninde verilen 10. madde bu değiştirilmiş biçimdir.

Yukarıda sıralanan ve yaşadığımız dönemde proleter stratejisi için belirleyici bir önem taşıyan temel ilkeler, Sol Muhalefetin, günümüzde SSCB'ye ve Kominterne hakim olan merkezci yönetici hizbin uzlaşmaz biçimde karşısında yer olmasını gerektirir. Bu ilkelerin, Komünist Enternasyonal'ın ilk dört kongresi temelinde kabulü, değişik örgüt, grup ve bireylerin Uluslararası Sol Muhalefet saflarına katılması için gerekli koşuldur.

Ek 2: Yeni bir Enternasyonalın gerekliliği ve ilkeleri üzerine “Dörtler Deklarasyonu”¹

Aşağıda imzası bulunan örgütler, üzerlerine düşen tarihsel sorumluluğun tümüyle bilincinde olarak, uluslararası ölçüde devrimci proletер hareketinin yeniden doğuşu amacıyla ortak çalışma için güçlerini birleştirmeye oy birliği ile karar vermişlerdir.

1. Emperyalist kapitalizmin ölümcül bunalımı, reformizmin (sos-

¹ Bu metin Trotsky'yi Uluslararası Sol Muhalefet'in kendi dışlarındaki devrimci güçlerle işbirliği çabasının ve Dördüncü Enternasyonal'ı bu ve başka devrimci güçlerle birlikte kurma iradesinin en önemli belgesidir. Metin, Trotsky tarafından kaleme alınmıştır. Ancak öteki imzalarla yapılan tartışma sırasında herhangi bir değişikliğe uğrayıp ugramadığı bilinmemektedir. Metnin ilk başlığı "Yeni Bir Enternasyonalın Gerekliliği ve İlkeleri Üzerine Karar" idi. Çünkü imzalar bu metni, yaygın olarak Londra Bürosu adıyla bilinen ve İkinci ve Üçüncü Enternasyonalardan ayrılmış örgütlerin katıldığı Uluslararası Emek Topluluğu'nun (IAG) (kuruşlu 1932), 1933 Ağustos ayının sonunda toplanan Paris Konferansı'na bir karar tasası olarak sunmayı planlaşmışlardır. Ne var ki, Paris Konferansı'na katılan örgütler arasında sağ merkezi ve reformist önderliklere sahip olanlar da olduğundan, karar komisyonunda dil sorunu gibi önesiz bir teknik ayrıntı bahane edilerek (metin Almanca yazılmıştı, İngilizce çevirisinin derhal orada yapılması olanağı degliidi) tasarıının gündeme alınması engellendi. Bunun üzerine metni imzalamış olan dört örgüt, bunu bir Deklarasyon olarak kabul edip uluslararası işçi sınıfı hareketine ilan etmeye karar verdiler. Metin ilk kez *La Vérité* gazetesinin 1 Eylül 1933 tarihli sayısında Fransızca olarak yayınlanmakla birlikte, Fransızca çevirisinin ekensis ve yanlış olduğu daha sonra saptanmıştır. Buradaki çeviri, metnin Trotsky'İN düzelttiği İngilizce çevirisinden (Daniel Bensaïd, a.g.y., s. 12) yapılmıştır. Metnin Türkçede daha önce yayınlanmış olan çevirisisi çok ciddi eksiklikler içermektedir.

yal demokrasi, İkinci Enternasyonal, Uluslararası Sendikalar Federasyonu'nun bürokrasisi) kuyusunu kazmaktadır. Bu bunalım, reformist politikadan kopuş ve kapitalist toplumun sosyalist topluma dönüştürülmesi için biricik yol olan iktidarın fetih yoluya proletarya diktatörlüğünün kuruluşu için devrimci mücadele sorununu yakıcı biçimde gündeme getirmektedir.

2. Proleter devrimi sorunu doğası gereği uluslararası bir nitelik taşıır. Proletarya, tam bir sosyalist toplumu ancak dünya işbölümü ve dünya işbirliği temelinde kurabilir. Dolayısıyla, aşağıda imzası olanlar, bizatıhi proleter enternasyonalizmin temellerini dinamitleyen "tek ülkeye sosyalizm" teorisini kesin bir kararlılıkla reddederler.

3. Sosyalist devrimin uluslararası nitelğini bahane ederek kendi ülkelerine ilişkin olarak bekleyişe yönelik bir pasifliği savunan ve böylece proletaryayı faşizmin ellerine teslim eden Avusturya Marksistleri'nin, merkezcilerin ve sol reformistlerin teorisi de aynı kararlılıkla reddedilmelidir. Günümüzün tarihsel koşullarında iktidarın ele geçirilmesinden kaçınan bir proleter partisi ihanetlerin en büyüğünü işliyor demektir. Tek ülkenin muzaffer proletaryası ulusal diktatörlüğünü sosyalist inşa yoluyla güçlendirmelidir. Ancak bu inşa, işçi sınıfı en azından birkaç ileri kapitalist ülkeye siyasal iktidarı ele geçirene kadar kaçınılmaz olarak eksik ve çelişkili kalacaktır. Tek ülkenin muzaffer proletaryası aynı zamanda bütün çabasını sosyalist devrimin başka ülkelere yayılmasına yöneltmelidir. İktidarın ele geçirilmesinin ulusal karakteri ile sosyalist toplumun uluslararası karakteri arasındaki çelişki ancak yürekli devrimci eylem aracılığıyla çözülebilir.

4. Ekim devriminin içinden doğan, emperyalizm çağında proleter siyasetinin ilkelerini ortaya koyan ve dünya proletaryasına devrimci iktidar mücadelesinde ilk derslerini öğreten Üçüncü Enternasyonal, bir dizi tarihsel çelişkinin kurbanı durumuna düşmüştür. Sosyal demokrasinin oynadığı haince rol ve Komünist Partilerin henüz olgunlaşmamış oluşu ve deneyimsizliği, Doğu'da ve Batı'da savaş sonrası dönemin devrimci hareketlerinin çökmesine yol açtı. Proletarya diktatörlüğünün geri bir ülkeydeki yalıtılmış konumu, gittikçe daha fazla muhafazakârlaşan ve usku ulusal bir çerçeveye sınırlı olan Sovyet bürokrasisine olağanüstü bir güç kazandırdı. Komintern seksiyonlarının Sovyet önderliğine kölece bağımlılığı ise yeni bir dizi ağır yenilgiye, Komünist partilerin teori ve pratiğinin bürokratik yozlaşmasına ve örgütsel olarak zayıflamasına yol açtı. Daha kötüsü, Komintern sadece tarihsel rolünü oynayamaya-

cağını kanıtlamakla kalmadı, devrimci hareketin yolunda gittikçe daha büyük bir engel haline geldi.

5. Almanya'da faşizmin yükselişi işçi sınıfı örgütlerini yaşamsal bir sınava karşı karşıya bıraktı. Sosyal demokrasi, Rosa Luxemburg'un kendisine biçtiği tanımlamayı bir kez daha doğrulayarak "kokmuş bir ceset" olduğunu ortaya koydu. Reformizmin örgütlerinin, düşüncelerinin ve yöntemlerinin aşılması, işçi sınıfının kapitalizm üzerindeki zaferinin gerekli önkoşuludur.

6. Almanya'daki olaylar, eşit derecede güçlü bir biçimde Üçüncü Enternasyonal'ın iflasını da ortaya koymuştur. Ondört yılı bulan varlığına, devavaşlarda kazanılmış deneyimine, Sovyet devletinin manevi desteğine ve yaygın propaganda araçlarına rağmen Almanya Komünist Partisi, devrimci bir parti için olağanüstü olumlu olan, derin bir ekonomik, toplumsal ve siyasal bunalımın yarattığı koşullarda, devrim için mutlak bir anlamda yetersiz olduğunu kanıtladı. Böylelikle, bu parti, üyelerinin birçoğunun kahramanlığına rağmen, tarihsel rolünü gerçekleştirmekten tümüyle aciz olduğunu tartışılmaz biçimde göstermiş oldu.

7. Dünya kapitalizminin durumu; çalışan kitleleri görülmemiş bir sefaletin içine sürükleyen dehset verici bunalım; ezilmiş sömürge kitlelerinin devrimci hareketi; dünya çapında faşizm tehlikesi; insanlık kültürünün bütününe imhası tehdidini yaratan yeni bir dizi savaş olasılığı; bütün bunlar proletер öncüsünün yeni bir (Dördüncü) Enternasyonal'de toplanmasını vazgeçilmez bir gereklik haline getiren koşullardır.

İmzacılar, bütün güçlerini Marx'in ve Lenin'in ortaya koyduğu teorik ve stratejik ilkelerin sağlam zemini üzerinde yükselecek böyle bir Enternasyonal'ı mümkün olan en kısa süre içinde oluşturmaya yoneltmeyi taahhüt ederler.

8. Reformizmden ya da bürokratik merkezcilikten (Stalinizmden) devrimci Marksist politikaya doğru gelişmekte olan bütün örgüt, grup ve hiziplerle işbirliği yapmaya hazır olmakla birlikte, imzacılar, aynı zamanda, yeni Enternasyonal'in reformizm ya da merkezçilikle herhangi bir uzlaşmaya hoşgörü ile bakamayacağını ilan ederler. İşçi sınıfı hareketinin gerekli olan birliği, reformist ve devrimci anlayışlar arasındaki farkların bulanıklaştırılması ya da Stalinist politikaya uyum gösterilmesi yoluyla değil yalnızca her ikisi de iflas etmiş olan Enternasyonallerin politikalarıyla mücadele edilerek sağlanabilir.

9. Sınıf temeli, toplumsal dayanakları, tartışılmaz biçimde varlığı-

ni sürdürmen müliybet biçimleri bakımından Sovyetler Birliği bugün hâlâ bir işçi devletidir, yani sosyalist bir toplumu inşa etmek için bir araçtır. Yeni Enternasyonal, en önemli görevlerinden biri olarak bayrağına, Sovyet devletinin emperyalizme ve içindeki karşı-devrime karşı savunulmasını kazıyacaktır. Tam da SSCB'nin devrimci savunusu, bize bütün dünyanın devrimci güçlerini Stalinist Komintern'in yozlaştıracı etkisinden kurtarma ve yeni bir Enternasyonal'i inşa etme yolunda kaçınılmaz bir görev yüklemektedir. Ancak uluslararası proletér örgütlerinin Sovyet bürokrasisinden tam bağımsızlığı ve bu bürokrasının yanlış yöntemlerin çalışan kitleler nezdinde yorumaksızın teşhiridir ki, Sovyetler Birliği'nin başarılı bir savunusunu olanaklı kılar.

10. Parti demokrasisi, gerek ulusal, gerekse uluslararası ölçekte devrimci proletér partilerinin sağlıklı gelişimi için gerekli bir önkoşuldur. Eleştiri özgürlüğü olmaksızın, görevlilerin her düzeyde seçimle işbaşına gelmesi olmaksızın, aygitin taban tarafından denetimi olmaksızın gerçek bir devrimci parti yaratmak olanaksızdır.

Illegalite koşulları altında, gizliliğin gerekleri devrimci partinin iç yaşamının biçimlerini tümüyle değiştirir ve yaygın tartışmayı ve seçimleri güçleştirir, hatta bütünüyle olanaksız hale getirebilir. Ama en güç koşullarda ve ortamda bile, sağlıklı bir parti rejiminin temel gerekleri önemini olduğu gibi korur: parti hakkında dürüst bilgi akımı, eleştiri özgürlüğü ve önderlik ile parti çoğunluğu arasında gerçek bir içsel birlik. Reformist bürokrasi, devrimci işçilerin iradesini bastırdıktan ve ezdikten sonra, sosyal demokrasiyi ve sendikaları, milyonlara ulaşan üye sayılarına rağmen aciz gövdeleri dönüştürmüştür. Stalinist bürokrasi ise iç demokrasiyi boğmakla Komintern'i de boğmuştur. Yeni Enternasyonal, ve ona katılan partiler, bütün iç hayatların demokratik merkezilik temelinde kurmalıdır.

11. İmzacılar, temsilcilerinden oluşan sürekli bir komisyon kurarak bu komisyonla şu görevleri vermişlerdir:

- a. Yeni Enternasyonal'ın bildirgesi olacak bir programatik manifiesto hazırlamak;
- b. günümüz işçi hareketi içindeki örgüt ve eğilimlerin eleştirel bir analizini hazırlamak (manifesto üzerine teorik yorum);
- c. proletaryanın devrimci stratejisini bütün sorunları üzerine tezler geliştirmek;

d. imzacı örgütleri bütün dünya önünde temsil etmek.

İmzacılar:

Uluslararası Sol Muhalefet Uluslararası Sekretaryası adına E. Bauer
Sozialistische Arbeiterpartei (Sosyalist İşçi Partisi-SAP, Almanya)
 adına J. Schwab

Revolutionair socialistische Partij (Devrimci Sosyalist Parti-RSP,
 Hollanda) adına H. Sneevliet

Onafhankelijk socialistische Partij (Bağımsız Sosyalist Parti-OSP;
 Hollanda) adına P. J. Schmidt

Devrimci Marksist Program Anlayışı

Şadi OZANSÜ

Devrim/Demokrasi sorununun tartışılmazı olsun, devrimci bir işçi partisinin inşa sorunu olsun program sorunundan ve o programın hangi zemin üzerine oturacağını belirleyen program anlayışı tartışmasından ayrı ve kopuk olarak düşünülemez. Partinin bir programı inşa edeceğini değil, programın partiyi inşa edebileceği gergiinden hareketle de, önumüzdeki sürecin tayin edici öneme sahip tartışma konusu olan “Birlik Düzlemleri”ne, sınırlı da olsa, bir projeksiyonda bulunacağız.

Uluslararası sosyalist hareket üzerinde günümüzde de varlığını sürdüren, esas olarak iki tür program anlayışının bulunduğu, bunlardan ilkinin devrim programını asgari ve azami olarak ikiye ayıran bir program anlayışı, diğerinin ise bu ayırımı reddeden ve devrim programının bütünsellliğini koruyan geçiş programı anlayışı olduğunu belirtceğiz.

Programın Asgari ve Azami Olarak Bölünmesi Üzerine

Uluslararası sosyal demokrasinin (II. Enternasyonal) muazzam gelişme döneminde -20.yüzyılın ilk yılları- program birbirinden bağımsız iki bölüme ayrılmıştı: Burjuva toplumunun çerçevesi içinde reformlarla sınırlı olan asgari program ve belirsiz bir gelecekte kapitalizmin yerini sosyalizmin alacağını vaadeyen azami program. Kuşkusuz bu ayırmanın bir anlaşılır tarafı vardı: Kapitalist toplumlardaki sınıf mücadeleleri süreci içinde devrimci durumların doğması istisnai anlarda oluyordu. Bu istisnai anların dışında görece uzun ‘normal’ dönemler yaşanıyordu. Bir

devrimci parti bu görece ‘normal’ sayılabilen dönemlerde kitlelere sürekli olarak “İktidarı fetihedin!” şiarı ile yetinen bir politika uygularsa işçi sınıfından yalıtılmazı kaçınılmaz olurdu. Oysa kitlelerin yaşam koşullarını kapitalizmin özellikle gelişme çağında reformlar yoluyla iyileştirmeye yönelik politikalar uygulayan klasik sosyal demokrasi bu yoldan sürekli olarak gelişliğini görüyordu. Ancak bu kez de partinin kendisinin reformistleşmesinin zemini yaratılmış oluyordu. Dolayısıyla sorun, sosyal demokrasinin özellikle ortodoks ve devrimci kanadında ciddi bir gerilime yol açıyor, fakat bu gerilimin nereden kaynaklandığı bir türlü kavranamıyordu. Oysa mesele, programın asgari ve azami olarak ikiye ayrılp parçalanmasındaydı. Bu kopukluğu ortadan kaldırmak için kitlelerin günlük çıkarları ve demokratik hakları için verilen mücadelelerle sosyalist hareketin “nihai hedefi” arasındaki bağı kurmaya yönelik, kısmi taleplerle geçiş taleplerinin birarada sistemli olarak yer aldığı bir geçiş programı anlayışına varmak gereki. RSDIP'in kuruluşundan itibaren bu parçalı program anlayışını savunan Lenin ilk kez 1917 “Nisan Tezleri” ve “Yaklaşan Felaket” adlı broşüründe, III. Enternasyonal ise 3. ve 4. Kongrelerinde geçiş programı anlayışını formüle etti. Böylece uluslararası sosyalist hareketin devrimci kanadı asgari/azami program ayırimının yattığı açmayı aşarak çözümüş oldu. Ancak 1924'ten sonra yeniden asgari/azami program ayırimına geri döndü. Trotskiy 1938'de kaleme aldığı “Kapitalizmin Can Çekimi ve Dördüncü Enternasyonal’ın Görevleri” adlı broşüründe bu anlayışa karşı duran kapsamlı bir geçiş programı hazırladı.

Geçiş Programı Anlayışı

“(...) bu talepler için mücadele iktidar mücadelesinin çıkış noktası haline gelecektir. Reformistlerin ve merkezilerin asgari programlarının yerine, Komintern, proletaryanın somut gereksinimleri için mücadeleyi, bir bütün olarak alındıklarında burjuvazinin iktidarı parçalayan, proletaryayı örgütلendiren ve proletarya diktatörlüğü için mücadelenin adımlarını oluşturan bir talepler sistemini koyar; kitlelerin kendileri bilinçli olarak proletarya diktatörlüğünden yana olmasalar bile, bu taleplerin herbir kitlelerin büyük çoğunluğunun bir gereksiniminin anlatımı olmalıdır (...)”

(III. Enternasyonal 3. Kongre Kararı, Temmuz 1921)

“(...) 3. Ulusal sekcyonların programları, bu taleplerin yer ve zamanın somut koşullarına bağlı olduğunu ilişkin gerekli kaydı koyduktan sonra, geçiş talepleri için mücadelenin (abc) gerekliliğini açıkça ve kesin olarak belirtmelidirler.

4. Bütün geçişsel ve kısmi taleplerin kronik temelleri genel programda açıkça ortaya konulmalıdır. 4. Kongre, temel devrimci görevlerin üzerini örtme ya da bunların yerine kısmi talepleri geçirme çabalarını olduğu kadar, geçiş taleplerinin programa alınmasının oportünizm olarak tanımlamasını da kesinlikle mahkum eder (...)”

(III. Enternasyonal 4. Kongre Kararı, Aralık 1922)

Geçiş programı anlayışı bugünkü taleplerle devrimin sosyalist programı arasındaki köprüyü kurmaları için kitlelerin günlük mücadele süreci içinde seferber edilmesini öngörür. Bu köprü, günün koşulları ve işçi sınıfının geniş kesimlerinin bugünkü bilincinden kaynaklanan bir geçiş talepleri sistemini kapsamalı, değişmez bir biçimde tek bir sonuca varmalıdır: iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesi.

Geçiş programı partiye üye alınacak insanların, Onu okuyup onayladıklarında partiye kabullerini sağlamak için hazırlanmış bir kitabı metin değildir. Esas olarak bir eylem programıdır. Parti üyelerine nasıl düşüneceklerini değil nasıl faaliyette bulunacaklarını anlatan, milyonlarca insana hitap etmek, onları eyleme çağrımak üzere kaleme alınan bir programdır. Partinin kolektif olarak işçi sınıfının iktidar mücadelesini yönlendirebilmesi için oluşturulur.

Talepler Sistemi

Genel olarak emperyalist-kapitalist sistemin emekçi kitleleri içine sürüklendiği yıkım, bu yıkıma karşı emekçilerin mücadelelesinin de madde zeminini zorunlu olarak hazırlar. Bu durumda asgari ve kısmi talepler acil olarak gündeme gelir (ıssızlığı karşı talepler ve ücret artışı talepleri gibi). Askeri ve faşist diktatörlük rejimlerine başvurmak durumunda kalan emperyalizm kitlelerin daha önceki dönemlerde elde etmiş oldukları birçok demokratik kazanıma karşı saldırıyla geçer. Bu da demokratik talepleri (ıskencelerin yargılanması ve cezalandırılması gibi) acilen gündeme getirir. Emperyalizm ve çöküş halindeki kapitalizm iş-

sınıfının ve tüm insanlığın kurtuluşu önündे bir engel oluşturduğundan, bunların ötesinde sosyalist ya da geçiş taleplerini gündeme getirir (burjuazinin mülksüzleştirilmesi, bütün iktidarın işçi sınıfına geçmesi gibi). Genel emperyalist çöküş dönemi birçok kitle örgütünün bürokratik olarak çürümesine yol açar. Bu durumda da anti-bürokratik talepler gündeme gelir (tabanın söz ve karar sahibi olması gibi).

İste geçiş programı kitle seferberliğini hızla sağlayabilmek için, bütün bu taleplerin nasıl birleştirilebileceklerinin yöntemidir. Bu taleplerin tümünün somut durumlara bağlı olarak kullanımı ve gene hepsinin tüm iktidarın işçi sınıfına devri için yöneltilmesinin sağlanması, mücadele halindeki kitle hareketi için vazgeçilmez bir zorunluluktur.

Geçiş programı anlayışının özü şöyle de ifade edilebilir: Bu taleplerin en basitleriyle en anti-kapitalist olanları arasında kurulacak olan dinamik zincirleme bağlar işçi sınıfının sisteme ve rejime karşı sürekli seferberliğinin kaynağını oluşturur.

Geçiş Programının Eksenleri

Geçiş programı yöntemi kendi aralarında son derece sıkı bir ilişki olan üç temel ayağa yaslanır. Bunlar sırasıyla, **hükümet sorunu, devlet kurumları sorunu ve proletaryanın önderlik krizinin aşılması sorunudur**.

1. Devrimci Marksizmin en temel sorunu iktidarın proletarya tarafından fetih olduğu gündan, içinde bir hükümet formülasyonu talebi bulunmayan hiçbir program bir geçiş programı anlamı taşımaz. Dolayısıyla burjuva hükümetinin yerini alacak olan işçi yapılanmasına ilişkin somut talep açıkça ifade edilmelidir: İşçi Hükümeti, İşçi-Köylü Hükümeti, İşçi-Emekçi Hükümeti, İşçi-Halk Hükümeti veya İşçi-Çalışanlar Hükümeti gibi (Bu somut formülasyon ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir). Bu formül Bolşeviklerin 1917'deki ajitasyonunda gündeme geldi ve daha sonra da kesin bir biçimde benimsendi. Son tahlilde, yerleşmiş proletarya diktatörlüğünün popüler bir tanımlamasıdır. Sömürulen ve ezilen sınıflar partilerinin sömürücü sınıflar hükümetine karşı kendi hükümetlerini oluşturmaları formülüdür. Ancak devrimci marksistler bu formülün burjuva-demokratik yorumuna kesinlikle karşı çıkarlar. Çünkü proletarya partisi burjuva-demokratik sınıfların ötesine adım atmayı reddettiğinde, köylülük ittifak düpədüz sermayenin desteklenmesine dönüşür. İşçi-Köylü Hükümeti formülü her zaman propagandis bir değer taşıır, ancak devrimci bir durumda güçlü bir ajitas-

yon.değer kazanır. Devrimci partinin dışındaki işçi ve köylü partilerini burjuaziden kopararak iktidara çağırır. Bunu reddetmeleri durumunda kendi kitleleri ile anlaşmazlığa düşmelerini sağlar. Bolşeviklerin 1917 nisanından eylülüne kadar Menşeviklere ve Sosyal Devrimcilere karşı uyguladıkları politika budur: "Gelin liberal burjuaziden koparak kendi hükümetinizi kurun!"

2. Hükümet sorunundan ayrı olarak geçiş programının yaslandığı bir diğer ayak da burjuva devlet kurumlarının (bakanlıklar, parlamento ve silahlı kuvvetler gibi) yerini hangi kurumların alacağı sorunudur. Devrimci Marksizm programında bu burjuva devlet kurumlarının yeri ne işçilerin, köylülerin ve askerlerin özögütlenmelerinden oluşan Konsey tipi bir Cumhuriyeti ileri sürer. Bu konseyler ancak kitle hareketinin açıkça devrimci bir aşamaya geçtiği bir zamanda ortaya çıkabilirler. Ortaya çıktıkları ilk andan itibaren, sömürücülere karşı mücadelelerinde emekçilerin etrafında birleşikleri bir eksen olarak, yerel yönetimim ve daha sonra merkezi hükümetin rakipleri ve hasımları olurlar. Nasıl ki fabrika komitesi fabrikada bir ikili iktidar yaratırsa, Konseyler de ülke çapında bir ikili iktidar dönemi başlatırlar.

3: Sadece son 20-25 yılı gözlediğimizde bile politik önderlik yokluğu veya reformist önderliklerin kendi doğalarına uygun politikalari nedeniyle, dünyanın bir dizi ülkesinde proletaryanın iktidar fırsatını yakalamasına rağmen kaçırmış olduğunu (Başa Şili olmak üzere birçok Latin Amerika ülkesi, Portekiz 1974, İspanya 1976, Yunanistan 1974, Fransa 1968, Endonezya 1966, Seylan 1971, İran 1979 vs.) görüyoruz. Geçiş programının eksenlerinden birini de proletaryanın devrimci önderlik krizinin aşılması sorunu oluşturur. Bu ise işçi sınıfı içinde hiçbir önderliğin bulunmadığı ülkelerde devrimci marksist partilerin inşasını, reformist önderliklerin bulunduğu ülkelerde ise bunların sınıf üzerindeki hakimiyetlerinin gene devrimci marksist partiler lehine kırılmasını öngerektirir.

Sonuç olarak, devrimci Marksist bir partinin tüm faaliyeti yukarıda andığımız yöntemle eksenlere oturmak zorundadır. Bir başka ifadeyle: Geçiş programı anlayışı, ne birbirinden ayrı düşen tekil talepler ileri süretiler ne de anarsık bir talepler karmaşasıdır. Sadece işçi sınıfını şu sonuca vardırmaya çalışan bir talepler sistemidir: En basitinden başlayarak tüm sorunların çözümü burjuva hükümetine karşı ve iktidarın proletarya tarafından fetihini zorunlu kılan topluk bir mücadeleyi dayatır.

Geçiş Taleplerinin Özgüllüğü

Geçiş programında özü itibariyle sosyalist olan geçiş taleplerinin dışında kisman, demokratik, anti-bürokratik birçok talep türünün yer aldığına daha önce söylemişlik. Geçiş özgülligi göstermeyen bu taleplerin genel programda yer almاسının nedeninin belirli anlarda ve durumlarda kitleleri eyleme sürükleyici bir nitelik taşıyabilmeleri de olduğu ifade edilmiştir. Gene bu taleplerin varlığı geçiş programını kuru bir azami program olmaktan da kurtarmaktadır. Eylem içinde öğrenen, eğitilen ve bilinen kitleler bu tür taleplerin de yardımıyla doğrudan geçiş taleplerini kavrayıp kullanmaya başladıklarında geçiş programının esas hedefi olan proletér devrimini isteme momentine varılmış olunur. Bundan dolayı, özgül niteliklerini saptayabilmek için geçiş taleplerinin üzerinde özel olarak durmakta yarar var. Söz gelimi hayat pahalılığına ve işsizliğe karşı ileri sürülecek talep ne olabilir? Hayat pahalılığına karşı ücretlerin oynak merdiven sistemiyle (eşel-mobil) ayarlanması talebiyle mücadele edilebilir. Bundan amac, toplu sözleşmelerle ücretlerin tüketim mallarındaki fiyat artışı oranında otomatik olarak artırılmasını güvenceye almaktır. Gene enflasyona ve reel ücretlerin düşmesine karşı dış borçların ödenmemesi talebi ileri sürülmeliidir. Öte yandan, işsizliğe karşı iş gününün oynak merdiven sistemiyle ayarlanması talebi ileri sürüülür. Bütün işler mevcut işçiler arasında paylaştırılmalı ve işçilerin alındıkları eski haftalık ücret değişmeksızın iş haftası buna göre kısaltılmalıdır. Ücretler, kesin olarak güvence altında olan asgari düzeyden, fiyat artışları oranında artacaktır.

Kuşkusuz kapitalistler ve emperyalistler bu taleplerin "gerçekçi" olmadığını kanıtlayacaklardır. Bunun yanı sıra, küçük ve özellikle iflasa giden kapitalistlerle daha küçük uluslararası finans kuruluşları hesap defterlerini ortaya koyacaklardır. Bu durumda devrimci bir işçi partisi işçilerin bu tür değerlendirme ve savunmalari kesinlikle reddetmeleri için mücadele etmelidir. Eğer kapitalizm ve emperyalizm kendi yarattığı felaketler sonucunda kaçınılmaz olarak doğan talepleri karşılayamıyorsa, yıkılmalıdır. Geçiş programının mantığı işçilerle bunu kavrmatmaya ve gereğini yerine getirmelerine götürür. "Bu talepler (ücret ve iş saatlerinde oynak merdiven) aslında sosyalist toplumdaki çalışma sisteminin tanımıdır: toplam iş saatlerinin toplam işçi sayısına bölünmesi. Program bu yıyla sosyalizmin programıdır ve basit herkesin anlayabileceğii bir dile ifade edilmiştir. Bu talepleri birer geçiş talebi yapan ve diğerinden ayıran da bu sosyalist nitelikleridir. Aslında bu talepler kapi-

talizm altında gerçekleştirilemezler ve tam da bu yüzden geçiş talepleri olarak adlandırırlılar. Önce işçilerin zihnine giden bir köprü, sonra da sosyalist devrime giden maddi bir köprü oluştururlar." (L. Trotskiy ile program üzerinden tartışmalar, s.238)

Taleplerin Sloganlaştırılması

Plekhanov propaganda ile ajitasyon arasındaki ilişkiyi çok iyi tanımlar. Propaganda, birçok düşüncenin az sayıda insana açıklanması, ajitasyon ise az sayıda düşüncenin çok sayıda insana iletilmesidir. Propaganda; makaleler, tartışmalar, konferanslar, dersler ve kitaplarla yapılır. Oysa ajitasyon sloganlar kanıyla yürütüllür. Kuşkusuz, bu, ileri sürdürdüğümüz sloganları makaleler, broşürler, hatta tartışmalarla desteklemeyeceğimiz anlamına gelmez. Ama ajitasyonla ifade etmek istediğimiz bazı düşünceleri mobilizasyon ve eylem sloganları halinde somutlayarak işçilerin ve halkın anlayacağı bir netlikte tek bir cümle ile ifade etmemiz gereklidir (bütün iktidarın işçilere devredilmesi geçiş talebinin "Bütün iktidar sovyetlere!" sloganıyla somutlanması gibi). Hedefimiz kitleleri harekete geçirerek olduğu halde, marksızın en zor yani bu sloganların formüle edilmesinde ortaya çıkar. Çünkü bu sloganlar sınıflar arasında varolan güçler dengesini de hesaba katmak zorundadır.

Esas olarak iki tür slogan vardır. Bunlardan ilki, kitle hareketini eğitmeye ve seferber etmeye yönelik sloganlardır. Varmak istediğimiz hedefe derhal varma imkânları bulunmasa bile bunlar ajitasyon niteliği olan sloganlardır. Örneğin Yunanistan'da bir İşçi-Emekçi Hükümeti talebinin veya Portekiz'de böyle bir hükümet formülasyonu talebinin sloganı dönüştürülmesi 'Papandreu-Florakis Hükümeti' veya 'Soares-Cunhal' Hükümeti' şeklinde olmalıdır. Bu slogan Bolşeviklerin "SR-Menşevik Hükümeti" sloganının aynıdır ve tayin edici bir önerme sahiptir.

İkinci tür slogan, doğrudan eyleme geçmeye veya doğrudan eylemin koşullarını yaratmaya olanak sağlayan sloganlardır. Söz gelimi işçilerin hazırlanmakta oldukları bir greve çağrı yapan sloganlar. Veya bir fabrika ışgaline davet eden sloganlar: "Demir-Çelik veya OTOSAN Greve!", "Karabük İşgal Edilsin!" gibi.

Her slogan kitlelerin ve işçi hareketinin mevcut durumuna yarar vermelidir: kitlelerin bilinc düzeyleri ile acil gereksinimlerinin bir sentezini ifade etmelidir. Hareket noktası ne olursa olsun her geçiş talebi bir geçiş sloganı olarak atulmalı ve kitleleri güncel sıkıntılardan hareketle

kaçınılmaz olarak tek bir sonuca sürükləmeliidir: Hükümetle çatışma, iktidar mücadelesinin zorunluluğu. Bu açıdan bakıldığına taleplerle sloganlar arasında söyle bir farklılık vardır: taleplerin tümünün sloganlaştırılması gereklidir, gecis taleplerinin tümü sloganlaştırılmalıdır.

Ote yandan tarihsel bir kurgu-örnek oluşturmak gerekirse, 12 Eylül'den hemen sonra askeri rejime karşı geliştirilebilecek sloganlarda söyle bir mantık izlenmeli: Burjuva partilerinin temsilcileri TBMM'yi generallere terketmişlerdi. Eğer bundan hemen sonra askeri rejim bir kriz içine girseydi, derhal 12 Eylül öncesi TBMM'nin geri çağrılması sloganı atılabilir ve bu talep işçi sınıfını ve küçük burjuvazinin en geniş kesimlerini birleştirebilirdi. Krizin daha geç patlak vermesi halinde ise, söz gelimi, "Demokratik Seçimler!" sloganı kitlelerce benimsenebilirdi.

Bu örnek, devrimci Marksizmin her türden aşırı-solculuğa karşı alternatif oluşturan bir program anlayışına sahip olduğunu göstermektedir. Bu anlayışla, bir yandan kitlelerin varolan bilinç düzeyinin üzerinden çok öteye atlanmamakta, ama diğer yandan da, kitleler, acil gereksinimlerinden kalkılarak iktidarın fethine hazırlanma amacıyla doğrultusunda seferber edilebilmektedir.

Asgari/azami program ayırimı anlayışlarına dayalı, zaman-dışı genel propagandist tipte sloganlar fetişizmini terkederek sınıf mücadelesinin somut nesnel ve öznel koşullarına uyarlanmış sloganların gecis programı anlayışına bağlı olarak formüle edilmesine girişmek gerekir.

Gerçekten de Marksistler için en zor şey, sınıf mücadelelerinin durumunun değişmesi ölçüstünde sloganları da aynı hızla değiştirebilmek yeteneğine sahip olabilmektir. Sınıf mücadelesinin hızla geliştiği devrimci dönemlerde devrimci Marksist sıfatını taşıyabilecek bir parti sınıf mücadelesindeki değişikliklere bağlı olarak sloganlarını sistematik bir biçimde değiştirip yenileyebilen bir parti olmalıdır. Sınıf mücadelesinin karmaşıklığı, kitle hareketlerinin farklı sektörlerinin ve onun müttefiklerinin gereksinimleri, mevcut durumda meydana gelen değişiklikler/devrimci Marksist bir politika, somut ifadesini, her zaman, devrimci muhalevesini gecis programı yöntemine bağlı olarak ileri sürdüğü sloganlar sisteminde bulmaktadır. Bir başka deyişle, bu sloganlardan bazıları ağırlıklı, bazıları belirleyici nitelik taşımakla birlikte, mevcut durumda meydana gelen değişikliklere uygun berrak bir ajitatif bütünlük oluşturmuştur. Bolsevik Parti böyle ilerledi. "Kurucu Meclis!", "Bütün İktidar Sovyeflere!", "Burjuva Bakanlar Dışarı!", "Kahrolsun Kornilov!"...

Bu sloganların herbiri, ileri sürüldükleri birkaç ay zarfında, içinde bulundukları konjonktüre bağlı olarak değişik önem kazandılar: ama hep bütünlükleri içinde ve "Bütün İktidar Sovyetlere!" sloganı temel ekse-ni etrafında.

Bir Nokta Daha

Sınıf mücadelesinin mevcut durumuna ilişkin somut örnekler vermek gerekirse, gecis programının güncelleştirilmesi bakımından acilen ileri çıkarılması gereken ve etrafında kampanyaların örgütlenebileceği, eyleme yönelik öncelikle kısa bir talepler bütünü oluşturmak mümkündür. Ancak bu talepler bütünü gecis programından bağımsız bir demokratik talepler katalogu olarak ele alınamaz. Söz gelimi, Türkiye'de kiteleri, varolan bilinç düzeylerinden kalkarak seferber edilebilecek şu talep ve sloganlar acilen öne çıkartılabilir:

- a) Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı talebine bağlı olarak "Özel Tim Lağvedilsin!" sloganı;
- b) İşsizlik ve hayat pahalılığına karşı "Oynak Merdiven Sistemi!" veya "Dış Borçlar Ödenmesin!" sloganı;
- c) Sendika bürokrasilerine karşı "Taban Karar Versin!" sloganı;
- d) Ve nihayet "İşkenceci (X) Yargılansın!" veya "İşkenceci (X) ve ona emir veren (Y) Yargılansın!" sloganları.

Buna karşılık, söz gelimi "141—142 Kaldırılsın!" talebinin şu an için ciddi bir kitle seferberliğine yol açması düşünülemez, bu talebin desteklenmesi büyük ölçüde sosyalistler ve burjuva liberali-riyle sınırlı kalır. Dolayısıyla programın, örgütlenme özgürlüğe ilişkin demokratik talepleri içinde yer almazıdır. Daha önde değil.

Sözün kısası, bu tür talepler geniş kitleleri en kolay kucaklayacak, en kısa zamanda büyük bir kitle seferberliğine yol açabilecek talepler olmalıdır. Bu talepler sloganlaştırılmışdan sınıf mücadelesine bilinçli bir müdahalede bulunma olanağı elde edilemez. Devrimci bir işçi partisi-nin inşası da ancak bu temeller üzerinde yükselебilir.

Toplumun tüm ezilen, sömürülen ve baskı altında yaşayan kesimleri devrimci bir programda kendilerini ilgilendiren talepleri bulmak zorundadırlar. Bu kitlelerin devrimci bir partinin faaliyetine katılmaları programın tümünü eksiksiz kabullenmeleriyle olmayacağındır. Her kesim

kendi çıkarlarının ifadesini bulduğu alanlardan parti faaliyetine sempati duyarak yanaşacak, giderek partiiçi propaganda ve ortak eylemlilik süreci içinde programın bütününe kazanılacaktır. Devrimci bir partinin sınıfın mücadeleinden beslenerek geliştirdiği talep ve sloganlarla proletarya üzerinde, proletaryanın da toplumun diğer ezilen kesimleri üzerinde hegemonya kurmasının yolunu ancak böyle bir program anlayışına sahip olmaktan geçer.

Kemalist Devlet

Rıza TURA

Türkiye tarihi, özellikle T.C. Devleti'nin kuruluş dönemi, çok önemli bir iki çalışmaya rağmen devrimci Marksistlerin bütünsel perspektifler geliştirek tartışıkları bir alan olmadı. Bu alan genel olarak solda sol Kemalizm ile sivil toplumcu yaklaşımının bir hesaplaşma alanı olarak kaldı; Marksizm adında bu konuda geliştirilen görüşler bu iki ana akımdan ya birinin ya diğerinin belli başlı tezlerinin şurasına Marksist terimler - kavramlar değil-eklemenin ötesine geçemedi.

Kökenleri daha önceki yıllara uzanmakla birlikte esas olarak seksenli yıllarda yaygınlaşan sivil toplumcu tezler teorik zenginliklerinden çok, 12 Eylül diktatörlüğünün toplumun üzerine bir karabasan gibi çoktüğü yıllarda önerdiği şu siyasal perspektif ile bir cazibe -ya da tepki-odacı haline geldi: devletin sürekli vesayeti, kimi zaman sillesi altında ezilen toplumun bu "maküs talihini" yemek, demokrasiyi sağlam güvencelere kavuşturmak için evvel emirde "sivil toplum kurumlarını" oluşturmaya girişmek. Bu perspektife bağlı olarak sivil toplumcu yaklaşımın tarihsel çözümlemelerinin belli başlı saiki, Osmanlı'dan günümüzde kadar uzanan tarihsel kesit içinde "sivil toplum kurumları"nın - ya da "sivil toplum muadili kurumların"- neden oluşmadığını saptamak olarak belirir.

Ne var ki bu tarihsel çözümlemelerin kilit öğesini oluşturan sivil toplum kavramının kendisi, ciddiye alınması gereken birkaç istisna dışında, tarih dışı bir kategoriye dönüşür, sınıf içeriği belirsiz, soyut, sahbetevrensel bir kategori olarak sunulur bu yaklaşımarda. Tam da bu nedenle toplumsal tarihi kendileri toplum ve tarih dışı olan kavramsal araçlarla açıkladığını iddia eden bütün liberal yaklaşımalarla aynı kaderi paylaşır sivil toplumcu yaklaşımalar: gerçeki açıklamak çabası onu yargıla-

maya dönüşür.¹ Suçlu zaten önceden bilinir: Osmanlı'dan günümüze kadar uzanan tarihsel kesit içinde toplumu sürekli biçimde taciz eden, boğmaya çalışan despotik (ya da "ceberrut") devlet gelenegi!

Başka çalışmalarda da belirtildiği gibi gerçekte sivil toplumculuk, seksenli yıllarda kadar Türkiye solunun genel yaklaşımlarına damgasını vurmuş olan sol Kemalist mitlerin ters yüz edilmesi olarak çıkar karşımıza; sol Kemalist ideolojiyi, üzerini örttügü toplumsal/tarihsel gerçeklik temelinde deşifre edip aşmak yerine, onunla aynı düzlemden kalarak bir karşı kutup oluşturur. Ama bu karşı kutupların aynı ağırlıkta olduğu da düşünülmemeli. Çünkü Kemalizm de -aynı oranda olmamakla birlikte- sol Kemalizm de oluşumları itibarıyle, açıklar görünerek gizledikleri tarihsel/toplumsal gerçekliğin aynı zamanda bir ürünü, üstiyapısal bir öğesidirler. Dolayısıyla söz konusu dönemde ilgili olarak sol Kemalist akımın tezlerini ters yüz etmeye birlikte sivil toplumculuk sol Kemalizm karşısında daha "hafif" bir kutup oluşturabilir ancak.

TC Devleti'nin kuruluş dönemine ilişkin devrimci Marksist bir perspektif geliştirme doğrultusunda bir ilk girişim niteliğindeki bu yazının sivil toplumcu yaklaşımlardan çok sol Kemalist mitlerle hesaplaşmayı öne çıkaracak olmasının bir nedeni bu. En az bunun kadar önemli bir diğer neden de şu biçimde ifade edilebilir: Sivil toplumculuk zamansal olarak Stalinizmin çözülüş süreciyle birlikte Marksizme yönelik şüphe ve saldırılardan dorukta olduğu bir dönemde ortaya çıktı, bu süreçten beslendi ve bu süreci ivmelendirdi. Bu yüzden de Marksizm alanında ciddi bir iddiası olmadı. Buna karşılık Marksizmi uzunca bir süre tekeline alan Stalinist ideolojinin Türkiye'deki gelişimi sol Kemalizmle iç içe oldu. Birinin nerede başladığını diğerinin nerede bittiğini saptamak uzunca bir dönem için imkânsız hale geldi. Sol liberal rüzgârların en güçlü estiği dönemde Marksizm adına Marksizmin Stalinist deformaşyonunun damgasını taşıyan teorik silahlarla direnmeye çalışanlar sol Kemalist mitlerle dört elle sarılmayı da bir görev saydilar. Jakobenizm gibi burjuva devrimciliğinden ödünç alınarak muğlaklaştırılmış kavramlar aracılığıyla hem Kemalizmi hem de Stalinizmi aynı anda yüceltmeye çalıştilar. Dolayısıyla sol Kemalizmle hesaplaşmak Marksizm açısından da özel bir anlam taşiyor.

★ ★ ★

(1) Örneğin Taner Akçam, bir söyleşide cumhuriyetin kuruluşunu "Tarihi bir yanlış" olarak "açıklıyor" Saçak, sayı 48, s. 3

Sivil Toplumculukla Sol Kemalizmin en uzak düştükleri nokta bürokrasının değerlendirilmesinde belirir. Sivil Toplumcu tezlerde devlet aygitini elinde tutan bürokrasi, sivil toplum kurumlarının özgürce gelişmesini engelleyerek toplumun da gelişmesinin önünde bir engel oluşturur. Sol Kemalizmde ise asker/sivil bürokrasi toplumsal ilerlemeden yana olan en temel güçlerden biri hatta çoğu kez yegane güç olarak tanımlanır.

Marksist bir perspektif bu iki akımın en uzak olduğu noktayı aynı zamanda kesişikleri nokta olarak görür: İster bütün kötülüklerin kaynağı ister toplumsal gelişmenin lokomotif gücü olarak sunulsun her iki yaklaşımında da bürokrasi toplumun, dolayısıyla sınıfların dışında tanımlanan bir özne olarak ele alınır. Bürokrasının devlet iktidarı elinde tuttuğu dönemlerde -sivil toplumculuk açısından her daim- devlet de her iki yaklaşımda bir özne görünümü kazanır.² Zaten tarihe sınıf içeriği belirsiz bir sivil toplum merceğiinden baktığı için sivil toplumcu yaklaşımların devletin sınıf doğası konusundaki kayıtsızlığını anlamak güç değil. Olsa olsa devleti çağ dışı bir "kalıntı" olarak tanımladığını söyleyebiliriz sivil toplumculuğun. Oysa sol Kemalizm "empyeryalizm", "millî demokratik devrim", "komprador burjuvazi", "kapitalizm", "kapitalist olmayan kalkınma yolu", "işbirlikçi sınıflar ittifakı" gibi aşina olduğumuz kavramlarla çıkar karşımıza; Marksizm içinde de bir iddiası vardır: "Marksizmin Türkiye'ye özgü versiyonu" edasıyla konuşur. Ama sol Kemalizm ne Milli Demokratik Devrimci türevlerinin ne de Sosyalist Devrimci olarak tanımlanabilecek TİP içindeki belli başlı temsilcilerinin yazılarında TC. Devleti'nin kuruluş döneminde sınıf doğasının ne olduğu konusunda açık sekik tek kelimeye rastlanmaz. Sol kemalizm ailesi bütün fertleriyle suskun kahr bu konuda. Ama zaten ideoloji, Macherey'in dediği gibi, sadece kavramsal bulanıklıklarda, "dil sürdürmelerinde" değil "metnin sessizliklerinde" de gizlenir. Öte yandan kalıplaşmış sol Kemalist söylemde 1946 sonrası dönem "empyeryalizmin geri gelişyle" birlikte "işbirlikçi sınıflar ittifakı"nın devleti ele geçirdiği dönem olarak sunulur; emperyalizmin işbirlikçisi komprador burjuvazi - toprak ağaları iktidarının elinde devlet "ABD emperyalizmin kuklesi" na yani bir nesneye dönüşür. Bu durumda -hic degilse 1946 sonrasında- sol Kemalizmin TC. Devleti'nin sınıf doğası konusunda eksik de olsa bir tanım getirmiş olduğu söylenebilir. Ama bu kez de 27 Mayıs

(2) Bu olgu her iki yaklaşımın da Kemalist ideolojinin Özne/Devlet söyleminin etkisinden kurtulmadığını gösteriyor. Özne/Devlet ideolojisinin Kemalist versiyonu konusunda b.k.z. R. Tura, 12 Eylül, Sınıf Bilinci 4/5 s. 14-15.

herşeyi altüst eder. Çünkü 27 Mayıs müdahalesi, ilerici/asker 'sivil bürokrasının işbirlikçi sınıflar iktidarına son verdiği bir "devrim" olarak tanımlanır sol Kemalizmde. 1965'te Adalet Partisi'nin iş başına gelmesiyle işler daha da karışır. Nihayet sol Kemalizmin 12 Mart'ı "faşist" olarak nitelemesiyle bu karmakarışık tablo doruguña ulaşır.

Aslında bütün bu muğlaklıkların altında ussal bir çekirdek yattığını görebilmek için, sol Kemalizme, ağızında geveleyip de bir türlü söylemediği şeyi söylemek yeterli: TC. devleti ilerici/devrimci bürokrasının elinde bir özne, emperyalizmin işbirlikçisi olan sınıfların elinde bir nesne olabiliyor ise, yani iktidardaki güçlerin rengine bürünüyor ise bu, gerçekte TC. Devleti'nin sınıfı astanden renksiz, saydam olduğu anlamına gelir; yani sınıf doğası bakımından her yeni iktidarin bir öncekini silerek kendi sınıf kimliğini yazabildiği bir tür "tabularasa"dır. T.C. devleti. Şu halde, deyim yerindeyse işlevsel bir muğlaklıktır söz konusu olan: programatik planda devlet aygıtlının parçalanması sorunun etrafından dolanarak "devrim stratejileri" geliştirebilmek, devletin şu ya da bu aygıtı (ordu, parlamento) öncülüğünde ülkeyi "kapitalist olmayan-ya da sosyalist-yoldan kalkındırma" projeleri oluşturabilmek ancak bu sayede mümkündür.

★ ★ ★

1960'lı yılların sonundan itibaren sol Kemalizmde bu konuda belirgin bir kopuş eğilimi gözlenebilir. 12 Mart bu açıdan da Türkiye solunda bir dönüm noktası olmuştur. 12 Mart şokundan sonra, hemen önceki yıllarda oluşmaya başlayan Stalinizmin Maoist ve Kastrist temeldeki gerillacı/popülist versiyonlarının siyasal tahlillerinde devlete ilişkin olarak "oligarşik dikta", kimi zaman aynı anlamda "sömürge tipi faşizm", "patron-ağa devleti" gibi tanımlamalar belirgin hale gelir.

Ne var ki, bu tahlillerde de iki karakteristik öğe daha ilk bakışta kendini gösterir: Birincisi 70 sonrasındaki radikal strateji değişiklikleri ile birlikte gündeme gelen devlete bakıştaki bu dönüşüm, toplu bir geçmiş değerlendirmesiyle "makabline şamil" olacak biçimde genelleştirilmez; 70 öncesinin sol Kemalist mitleriyle 70 sonrasındaki radikal Stalist/Popülist perspektifleri kötü bir "montaj teknigi" ile birleştirilir. İkincisi bu yaklaşılarda devletin sınıf doğası basitçe-doğu saptanıp saptanmadığı bir yana-iktidar blokunun sınıfı bileşimiyle ve/ya da yürürlükte olduğu düşünülen siyasal rejimle özdeşleştirilir.

Burada hemen bir ara saptama yaparak bu ikinci noktanın Türki-

ye soluna özgü olmadığını, başta Güney Amerika solu olmak üzere bir dizi Üçüncü Dünya ülkesindeki radikal Stalist/Popülist akımların çoğunda gözlenebileceğini belirtelim. Bu özdeşleşmenin kökeninde "her ulus"un doğrusal biçimde mutlaka "beş toplumsal evrim aşamasından" geçeceğini vazeden ünlü Stalist dogma yatar. Zamanla her biri bir dizi alt evreye de bölünmüş olduğundan içinden çıkışması imkansız hale gelen "milli" ya da "demokratik devrim aşamalarını" saptama sorunu, içinden geçen aşamadaki devletin sınıf bileşimini saptamayı da gerektirir. Böylece bu konudaki tartışma ve ayrışmalar en uç örneğini "patron-ağa devleti mi, ağa-patron devleti mi" tartışmasında gördüğümüz noktalara kadar varabilir. Bu bağlam içinde madalyonun diğer yüzünü de öngörülen devrim aşamasından sonraki "demokratik diktatörlük", "demokratik halk diktatörlüğü", "yeni demokrasi" vb. adlarla anılan-yeni devletin sınıf doğasının ne olacağı sorunu oluşturur. Yani iki bilinmeyenli (varolan ve öngörülen devletlerin sınıf doğası sorunu) bir denklemdir söz konusu olan. "Her ulus"un zorunlu olarak beş devrim aşamasından geçeceği bir kez kabul edilince, azgelişmiş ülke devletlerinin sınıf doğasının saptanacağı ilişkiler alanı salt ülke içindeki üretim ve sınıf ilişkileri alanı olarak belirlenmiş olur. Bu ise ister istemez devletin sınıf doğası sorununu ülkenin sosyo-ekonomik yapısı temelinde ya iktidardaki sınıflar bileşimi ile ya da yürürlükteki siyasal rejim ile özdeşlemeye varır; daha kötü bir olasılık Türkiye solunda tanık olduğumuz gibi ülkedeki traktörleri saymaktır.

Gene, her ne kadar aşamalar arasındaki sürenin "iradi olarak" uzatılıp kısaltılabileceği ya da aşamaların iç içe geçebileceğ gibi kayıtlar düşulse de bu beşli şema; "ulus" merkezli niteliğinden dolayı, emperyalizm olgununu bu ülkelerin evrimi açısından dışsal ve olumsal bir olgu olarak görmeye götürür; yani "çarpık olmayan", "milli" bir kapitalist gelişme mümkünür, bu beşli şema mantıksal sonucuna götürüldüğü taktirde zorunludur.

Yukarıdaki saptamalar, TC. Devletinin kuruluş sürecine ilişkin bir ilk yaklaşım niteliğindeki bu yazının bundan sonraki bölümleri açısından kılavuz niteliğinde: İlk bölümde azgelişmiş ülke devletlerinin sınıf doğasının saptanacağı ilişkiler alanı sorunu ele alınacak. Bu bölümde geliştirilen genel teorik çerçeve temelinde, ikinci bölümün konusunu TC. Devletinin sınıf doğasının belirlenmesi bakımından Osmanlı Devleti'nin bu genel çerçeveye ilgili özgül farklılıklarını oluşturacak. Son iki bölüm "Milli Mücadele"nin emperyalizm karşısındaki nitelégini ve bu cer-

çevrede Kemalist rejimin bazı karakteristiklerini saptamayı amaçlıyor.

Az gelişmiş ülke devletlerinin sınıf doğası ve emperyalizm

Batı toplumlarında kapitalizmin gelişme sürecinin farklı evrelerinde gündeme gelen burjuva devrimleri, belirli ortak karakteristiklerine rağmen türdeş değildir. Kimi ülkelerde, ticari kapitalizmin gelişmesi karşısında çıkarlarını koruyabilmek -ve bir ölçüde yeni koşullarda yeniden belirlemek- amacıyla aristokrasının 17.yy'dan itibaren oluşturduğu mutlakçı devletleri bir süre "koltuk degneği" gibi kullanabilen burjuvazi, aristokrasi ile olan çıkar farklılıklarının iyice kesinleştiği bir evrede, yoksul kesimleri kendi önderliği altında seferber ederek kitlesel siyasal devrimlerle kendi devletini yaratmıştır. Kapitalizmin görece geç bir tarihinde ama hızlı bir tempoda geliştiği kimi ülkelerde ise, hızla gelişen proletaryanın basından ürken burjuvazi pre-kapitalist mülk sahibiyle giriştiği "zorunlu ittifak" temelinde, bir yandan bu sınıfları zaman içinde tarım burjuvazisine ya da mali aristokrasiye dönüştürürken bir yandan da mutlakçı devletlerin sınıf doğasını moleküller siyasal dönüşümlerle, içten içe değiştirme yoluna gitmiştir.³

Ne var ki, ayrıntısıyla ele alındığında daha bir dizi farklılıklar bulunabilecek olmasına rağmen, bir kural olarak, bu ülkelerdeki devletlerin sınıf doğasının ülke içindeki üretim ve sınıf ilişkilerinin değişmesi tarafından dolaylıca belirlendiği söylenebilir. Kuşkusuz kimi dışsal etkenlerin, örneğin 19.yy'ın ilk çeyreğinde Napolyon ordularının yarattığı etkinin, bu süreci hızlandırip yavaşlatlığı doğrudur. Ama gene de belirleyici olan bu ülkelerin içindeki üretim ve sınıf ilişkileridir.

Buna karşılık bugününün azgelişmiş ülke devletleri için aynı şey söylemek mümkün değildir. Çünkü herseyden önce bu azgelişmiş ülkelerin büyük çoğunluğunun birer "ulus"-devlet statüsü altında varoluşlarının bizzat kendisi bile emperyalizm olusunun bir ürünüdür; birey "ulus" olmayı, bu "ülkelerin" çeşitli sömürgeci devletlerin sömürge bölgeleri olmaktan belirli "milli" sınırlara sahip ülkeler haline gelişleri bile öncelikle sömürge devletlerinin dönüşümünün damgasını taşıır.

Olaya üretici güçler/ürüm ilişkileri düzeyinde bakıldığından da durum değişmez. Örneğin Güney ya da Orta Amerika ülkelerinde, hiç de-

(3) Bkz. S. Savran, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e: Türkiye'de Burjuva Devrimi Sorunu, 11. Tez kitap dizisi, Kasım 1935's 179-191

gilse 20.yy'nın ilk yılında pre-kapitalist ya da ille de isteniyorsa "feodal" üretim ilişkilerinin "ağır bastığı", emperyalizmin prekapitalist ilişkileri pekiştirdiği söylenebilir. Ama bu gözleme yetinmek ya da bu gözleme doğrusal gelişme şemasının bir kanıtı olarak ileri sürmek Latin (olduğu söylenen) Amerika gerçekini anlamamak demektir. Çünkü herseyden önce Batı Avrupa kapitalizmi, bu ülkelerde "feodal üretim ilişkilerini" pekiştirmeden önce, bu ilişkileri aşırı kârlar elde etme durtuşıyla bir anlamda bizzat kendisi yaratmıştır. Bütün bir 18. ve 19. yüzyıllar boyunca Afrika ve Amerika kıtları arasında yürütülen köle ticareti temelinde özellikle Glinay ve Orta Amerika topraklarında kurulan ve yalnızca "feodal" değil düpədüz köleci üretim ilişkilerini de içeren melez bir karakter taşıyan büyük ölçekli tarımsal latifundialar, başından itibaren ticari kapitalizmin üretici güçleri dünya çapında kendi aşırı kâr durtuşıyla yeniden harmanlama sürecinin ürünüdür.⁴ Bu topraklarda "feodal" üretim ilişkilerinin kurulmasıyla üretici güçlerin gelişmesi arasında bir neden-sonuç ilişkisi vardır kuşkusuz. Ama Stalinist "ulus" merkezli beşli evrim şemasına iman edenlerin bir türlü anlayamayacağı bir neden-sonuç ilişkisidir bu: İngiltere'de üretici güçler (tekstil sanayi) muazzam ölçüde geliştiği içindir ki bu ülkelerde kapitalist dünya pazarı için üretim (örneğin pamuk) yapmak üzere "feodal" ve köleci üretim ilişkileri oluşturulmuş ve pekiştirilmiştir, yoksa bu kıtada köle emeğiyle çalışan değirmenin yerini yel değirmeni aldığı için değil!

Eğer azgelişmiş ülkelerdeki üretici güçler/ürüm ilişkileri ve bunlara bağlı olarak sınıfların oluşmasının kendisi ancak kapitalist dünya ekonomisi çerçevesinde anlaşılabiliyor ise, bu ülke devletlerinin sınıf doğasını "salt ülke içindeki" üretim ve sınıf ilişkileri çerçevesinde belirlemek tümüyle olnaksızdır. Emperyalizm olgusu bu devletlerin sınıf doğasının belirlenebilmesi açısından, ülke içindeki üretim ve sınıf ilişkileri kadar belirleyici bir ögedir.

Ama önce emperyalizmi doğru bir temelde, yani salt emperyalist devletlerin yayılmacı, saldırgan politikalarından ibaret bir olgu olarak değil, Lenin'in teorik mirasına uygun biçimde, yani kapitalizmin en yüksek aşaması olarak kavramak gerek. Böyle bakıldığına, emperyalizm olsun herseyden önce üretici güçlerin gelişmesinin zorunlu bir sonucu olarak sermaye birikiminin ulusal sınırları aşarak dünya ölçüğünde ger-

(4) E. Galciano, Latin Amerika'nın Kesik Damarları, Alan yay. 1983, s-71-72; E. Laclau, Latin Amerika'da Feodalizm ve Kapitalizm, Azgelişmişlik ve Emperyalizm (der) içinde, Gözlem Yay. 1975, s. 140-143.

çekleşmesince belirlenir. Bu ise, merkezinde emperyalist metropollerin, "çevresinde" ise azgelişmiş ülkelerin yer aldığı, çeşitli gelişme evrelerine neden bu evrelere denk düşen bir uluslararası işbölümünün egemenliği altında, **hiyerarşik bir biçimde yapılaşmış bir kapitalist dünya ekonomisinin⁵ oluşmasını** zorunlu kılar. Kuşkusuz 20.yüzyılın başında birden bire oluşmamıştır kapitalist dünya ekonomisi. Tersine, 17. yüzyıldan itibaren ticari kapitalizmin yaygınlaşması ve zaman içinde bir dünya kapitalist pazarının oluşması sürecinde bir dönem noktası olarak düşünülmelidir emperyalizm olgusu. Ayrıca, eşitsiz ve bilesik gelişim eğilimi temelinde üretici güçlerdeki gelişmeye bağlı olarak birbirini izleyen farklı uluslararası işbölümü evrelerine uygun olarak kendi içinde de farklı aşamalar gösteren bir süreçtir emperyalist çağ.

Kuşkusuz, azgelişmiş ülkelerin ancak kapitalist dünya ekonomisinin bir parçası olarak anlaşılabileceği gerçeği -A.G. Frank ya da Walestein'in öne sürdüklerinin aksine-kendi başına bu ülkelerdeki üretim ilişkilerinin topyekûn kapitalist olarak nitelenmesine yetmez. Bununla birlikte, çeşitli üretim ilişkilerinin karmaşık bir eklenmesiyle oluşan melez bir karakter taşıyan bu ülke ekonomileri, dünya kapitalist pazarının ihtiyaçları çerçevesinde işleyen, **bu pazar için çalışan ekonomilerdir**. Bu anlamda kapitalist kâr maksimizasyonu ilkesi bütün üretim ilişkilerinde kendini kabul ettirmiştir.⁶

Dolayısıyla azgelişmiş ülke devletlerinin sınıf doğasının belirleneceği alan, salt ülke içindeki üretim ve sınıf ilişkileri alanı değil, bunları da içeren kapitalist dünya ekonomisinin bu somut bütünlüğüdür. Çünkü bu devletler verili uluslararası işbölümü temelinde azgelişmiş ülkelerin dünya kapitalist ekonomisiyle bütünleşmesin/eklenmesinin siyassal dolayımı olarak özgül bir işlevle sahiptirler.⁶ Emperyalist çağın belli bir döneminde yaygın olarak geçerli uluslararası kapitalist işbölümünün bir çok azgelişmiş ülkede pre-kapitalist üretim ilişkilerini pekiştirdiği kuşkusuz doğrudur. (Tipki İkinci dünya savaşından sonra gelişen uluslararası işbölümünün bir dizi azgelişmiş ülkede bağımlı da olsa sanayileşme ve gelişmesine imkan tanıdığı gibi). Ama bu durumda bile genel olarak bu ülke devletlerin sınıf doğasının "yarı feodal" ya da "oligarşik" olduğu söylemenemez. Burada sözü Mandel'e bırakalım:

(5) E. Mandel, *Le Troisième Âge du Capitalisme*, 10/18, 1. cilt, 1979 s 84-106; P. Salama ve G. Mathias *Etat Surdéveloppé*, Maspero, 1983 s 34-39
 (6) E. Mandel, *Les Classes Sociales et Crise Politique en Amérique Latine*, C.E.P., sayı 16-17, 1974, s 7-8

(...)Quijano... gene doğru biçimde emperyalist sermayenin bütün bir dönem boyunca bu pre-kapitalist üretim ilişkilerini ortadan kaldırmaktan çıkarı olması bir yana, onların varlığını sürdürmesinden kâr sağladığını ve dolayısıyla onları korumaya, hatta pekiştirmeye çaba gösterdiğini vurguluyor(...). Bununla birlikte bütün bir emperyalist çağ için anımlı olan eşitsiz ve bilesik gelişmenin bu sonuçları devletin sınıf doğası üzerine soru işaretî konmasına olanak vermez. Bunlar bu devletleri "yarı feodal" ya da "oligarşik" devletler haline getirmez. Emperyalist sermaye ile (pre-kapitalist bileşkeleri de dahil) eski olgarşı arasındaki ittifak, emperyalist sermayenin egemenliği altında ve sermaye biriminin uzun vadeli dinamiği ve de burjuva özel mülkiyetinin savunusunu temelinde yükselen bir ittifaktır. Şu halde yarı sömürgé devlet, iktidardaki sınıflar ittifakının bütün özgüllüklerini hesaba katarak, burjuva devletinin özgür bir versiyonu olarak nitelenebilir.

Bu nitelemenin çok önemli bir sonuç çıkmaktadır: bu ittifak içinde güç ilişkilerinin değişmesi; kimi emperyalist sermayelerin (örneğin Latin Amerika'da İngiliz sermayesinin) görelî azalması; diğerlerinin (Amerikan emperyalizmininkı) hegemonik yükselişi (...) "ulusal" sanayinin ağırlığının artması; büyük toprak sahiplerinin nüfuzunun zayıflaması: bütün bunlar devlet aygitinin şiddetli yıkımı, devletin sınıf doğasının değişimi olmaksızın gerçekleşebilir (vurgular aslında)⁷

Azgelişmiş ülke devletlerinin sınıf doğasının belirleneceği teorik sırulsalın "ulus", merkezli bağlamdan çıkarılarak kapitalist dünya ekonomisinin somut bütünlüğü üzerine bina edilmesi, bu ülkelere ilişkin olarak burjuva devrimi sorununun bağlam dışına itilmesi anlamına gelmez. Tersine bu ülkelerdeki emperyalist sermaye/emperyalizme bağımlılık olgusunu, ülke içindeki kapitalist gelişme dinamikleriyle mutlak bir karşılık olarak tanımlamadığı ve buna sıkı sıkıya bağlı biçimde, Stalinist ideolojinin somut gerçekliği kendi Procrust yatağına siğdirmek için kurgusal bir kategori haline getirdiği "millî burjuvazi" sapantısına ta-

(7) E. Mandel, a.g.m. s 16-17

kılıp kalmadığı ölçüde, tek tek her azgelişmiş ülkenin kapitalist dünya ekonomisinin somut bütünlüğü ile ilişkisinin evrimi içinde geçtiği **burjuva toplumsal ve siyasal dönüşümlerin** gerçeğe yakın bir betimlemesi ni sunma olağanlığı tanır. Söz konusu ülkelerin dünya kapitalist ekonomisiyle eklenme süreçlerin özgüllükleri çerçevesinde bu dönüşüm ya da "devrim"lerin farklı çizgilerini belirtmeyi mümkün kılar.

Emperyalizm ve merkezi Osmanlı devleti

Teorik sorunsalı bu biçimde kurduktan sonra işimiz maalesef bir den bire kolaylaşmıyor. Çünkü Osmanlı Devleti'nin özgüllükleri Osmanlı/TC. Devleti ilişkisinin ve TC. Devletinin kuruluş sürecinin bir çırپıda bu genel sorunsal içine oturtulabilmesine olanak vermiyor. Ama bu durum, yukarıdaki bölümde betimlenen genel teorik sorunsalın önemini azalttığı da düşünülmemeli. Çünkü, zaten tanımı gereği bir olgunun özgül yönlerini belirlemek, onun genel olanla ilişkisi çerçevesinde ele alınmasıyla mümkün dır ancak. Aksi takdirde özgüllüğü özgünlükle karıştırmak işten bile değil. Stalinist ideolojinin dar kalıplarının şu ya da bu ölçüde dışına çıkabilmiş olan bir çok araştırmada, "Osmanlı'nın -ya da Türkiye'nin- özgürlüğü" temasının merkezi bir yer işgal edebilmiş olması bu araştırmalarda Stalinizme alternatif bir genel teorik sorunsalın geliştirilememiş olmasının ürünü gibi görünüyor.

Osmanlı devletinin, bugünden bakıldığından temel özgürlüğü Kapitalist dünya ekonomisiyle eklenmenme tarzında çıkar karşımıza. Ve bu, T.C. Devletinin bazı karakteristiklerini açıklayacak önemde bir özgürlüktür. Açılam.

Kabaca söylemek gerekirse, 19.yy'ın son çeyreğinden 2. Dünya Savaşı'na kadar uzanan emperyalizmin ilk evresinde, uluslararası kapitalist işbölümü şu çerçevededir: Merkezde yer alan emperyalist metropoller çevredeki sömürge ülkelerle lüks tüketim malları ihraç ederler. Buna karşılık sömürge ve yarı sömürge ülkeler, emperyalist metropollerdeki sanayinin ihtiyaç duyduğu hammaddeleri ihraç etmeye zorlanırlar (daha doğrusu "ticaret" adı altında yağmalanırlar). Sermayenin merkezleşmesi ve yoğunlaşmasının ürünü olarak metropollerde ortaya çıkan sermaye fazlası ise, esas olarak dünya pazarının genişletilmesi amacıyla demiryolu, liman vb. tesislerin yapılması ve/ya da büyük tarım plantasyonlarının ve maden ocaklarının açılması için sömürge ve yarı sömürge ülkelerde akar. Bu ülkelerde tarım ve madencilik alanlarında "uzmanlaşan" üretim, dünya pazarı için, ama bir aşırı kâr kaynağı ol-

duğu için ve ölçüde de pre-kapitalist üretim ilişkileri temelinde gerçekleştirilir. Yüksek bir organik bileşimle üretilen metropol sanayinin malları karşısında rekabet edemeyen sömürge ülkelerdeki geleneksel zanaat ve manufaktür üretimi ise genellikle çöker.⁸

Bu işbölümü ve sömürü ilişkileri üzerinde yükselen siyaset egemenlik ilişkilerine gelince; klasik sömürgecilik olarak adlandırılabilenek olan bu dönemde, emperyalist metropol-sömürge arasındaki egemenlik-tabiyet ilişkisi çoğunlukla dolaysız bir ilişkidir. Daha açık bir ifadeyle, sömürge ülkeler genel bir eğilim olarak belli bir emperyalist devletin ve bu metropolün emperyalist sermayesinin dolaysız denetimi altındadır. Buna karşılık -özellikle Güney ve Orta Amerika'da görüldüğü gibi- yarı sömürge ya da başka bir deyişle "gayriresmi sömürge" ülkeler, hiç değilse başka emperyalist metropollerin sermayesine de açılabilir olasılığına sahip olmakla, bu genel eğilimin bir ölçüde dışına çıkarlar. Bununla birlikte bu durumda bile, bir emperyalist metropolün hegemonyası bariz biçimde ağır basar. Tam da bu nedenle emperyalistlerarası rekabet ve çelişkiler emperyalizmin bu evresinde sömürgeleurin çoğunlukla savaşlar yoluyla ele geçirilmesi biçimini alır.

Osmanlı İmparatorluğunun emperyalizmle eklenmenme ya da yaygın bir deyişle "çevreleşme" süreci ise bu klasik sömürgeleşme biçimlerinden köklü olarak farklı bir tarzda gerçekleşmiştir. Osmanlı devleti bu süreçte tek bir emperyalist devletin dolaysız ya da hegemonik egemenliği altına girmemiştir. Tersine, tarihsel-toplumsal kökenleri Osmanlı toplumunun barındırdığı üretim ilişkilerinin özgürlüğünde yatan ve burada tartışılmayacak nedenlerle, görece yavaş gelişen bir süreçte emperyalistler arasındaki rekabetten yararlanarak merkezi devlet yapısını ve tek tek emperyalist devletler karşısında görelî bağımsızlığını koruyarak, önemli ölçüde mali bir sömürü ağı içinde çevrelesme sürecine girmiştir.

Bu noktada Şevket Pamuk'un "resmi sömürge" ve "gayri resmi sömürge" kategorilerinin yanı sıra ama onlardan ayrı "çevreleşme" örneklerini betimlemek üzere geliştirdiği "emperyalistler arası rekabet koşulları" "çevreleşme" kategorisi oldukça anlamlı görünüyor. Pamuk'a göre bu kategori,

19. yüzyılda Çin, İran ve Osmanlı İmparatorluğunun durumlara(...) çok daha fazla uymaktadır(...). Bu toplumsal kuruluşlarda merkezi bürokrasi ile dünya eko-

(8) Daha geniş bir anlatım için b.k.z. E. Mandel, Troisieme... s. 104-108

nomisiyle kendi çıkarları doğrultusunda bütünlüğeden yana olan sınıflar, yani tüccarlar ve iharçata dönen büyük toprak sahipleri arasında bir çelişki görülmektedir. Ancak 19. yüzyıl boyunca bürokrasi ağır basmıştır. Öte yandan merkezi bürokrasının birbiriley rekabet halindeki emperyalist devletler karşısındaki gücü, ya da bu rekabetin kendisi, bu ülkelerin resmi ya da gayri resmi bir imparatorluğun parçası durumuna gelmelerini de engellemiştir. Bu koşullarda, merkez ülkelerin devletleri ve sermayedarları, çevreleme sürecini dünya ekonomisiyle hızlı bütünlüğeden yana olan, ancak siyasal güçleri sınırlı toplumsal sınıflarla ittifaka girerek değil, merkezi bürokrasiyle adım adım uzlaşarak yürütmek zorunda kalmışlardır.⁹

Kuşkusuz, emperyalist devletlerin merkezi devlet bürokrasisiyle adım adım uzlaşma yolunu seçmeleri, daha doğrusu aralarındaki rekabet -“terör dengesi”de denilebilir- nedeniyle buna zorlanmaları özellikle 20.yy’da merkezi Osmanlı Devleti’nin de içten içe dönüşmesine yol açacaktır. Pamuk'a benzer biçimde, Osmanlı ve Çin İmparatorluklarının çevrelemesini “sömürge olmayan çevreleme” olarak tanımlayan Çağlar Keyder, Osmanlı İmparatorluğu’nu büyük ölçüde mali bir sömürüyle karşılaşlığını belirttikten sonra özellikle bu son noktayı vurgular:

Köklü devlet aygıtlarıyla karşılaşan emperyalist güçler geleneksel meşruiyete sahip bürokrásilerle ilişkiye geçmeyi gerekliliğini gösterdi (...) Geniş ölçekli bir iktisadi nüfuz ancak bu siyasi kontrol odağıyla uzlaşarak gerçekleştirilebilirdi (...) Belki de daha öncenmiş, sermaye akımları önem kazandıkça batılı mali çevrelerin daha geniş çaplı yatırımlarına teminat verecek bir devletin mevcudiyeti idi. Hem geleneksel toprak yapılarını çözen hem de Avrupa sermayesinin birikimine katkıda bulunan demiryolları büyük bir yatırımin etkin değerlendirilmesi için devlet aracılığının gerekliliği olduğu bir alandı (...) Devlet Batı nüfuzuna karşı bir direnme noktası olmakтан çıktıktan sonra, geleneksel İmparatorlukların Av-

(9) S. Pamuk, *Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmi* Yurt yay. 1984, s. 14

rupa sermayesine açılması bu toplumların imtiyazlı zümresi aracılığı ile gerçekleşti. Bu aracılık devletin merkezliğini muhafaza etmesine imkan tanırken onun siyasal kontrol işlevini temelden değiştirdi. Devletin merkeziliği artık emperyalist girişime aracılık etmesinden ve devletler-arası sistemde yeni kazandığı konumun meşruiyetinden kaynaklanıyordu. (vurgular benim)¹⁰

Osmalı Devleti’nden T.C. Devleti'nin kuruluşuna geçiş sürecinin kavrانılması bakımından kilit öneme sahip olan, Osmalı Devletinin merkezi siyasal kontrol işlevindeki bu dönüşüm kuşkusuz bu devleti bir burjuva devleti haline getirmemiştir. Klasik sömürge devletlerinden farklı olarak Osmalı Devleti'nin, sömürgeleşme sürecinden önce de pre-kapitalist sömürü mekanizmalarıyla yapmış bir biçimde kurulan güçlü bir İmparatorluk olması bu yeni işlevine karşın merkezi devletin sınıf doğasının köklü biçimde değişmesini engellemiştir. Ancak Osmalı Devleti'nin, dayandığı geleneksel sömürü/sınıf ilişkileri ağı ile Emperyalistler arasındaki rekabet koşullarında merkezi yapısını koruyarak emperyalist sömürüye aracılık etmesinin getirdiği yeni siyasal işlev arasındaki gerilim, bürokrasiyi bir yandan imparatorluk içinde üretilen artığa el koyma mekanizmalarında ciddi reformlar yapmaya doğru iterken, bir yandan da başta hukuk, eğitim ve idare alanlarında olmak üzere, her biri siyasal burjuva devrimi doğrultusunda moleküller dönüşümler olarak nitelenebilecek girişimlere zorlamıştır. Kısaca, merkezi devletin emperyalizmle eklemlenme sürecinde kazandığı yeni siyasal işlevle paralel olarak, içten içe yaşanan ciddi çatışmalardan geçerek hakim duruma gelen bürokrasının modernist kesimi, siyasal yapıyı dönüştürürken kendisi de bir evrim yaşamıştır.

Dolayısıyla 19.yy’ın sonlarından itibaren siyasal reformların başını çeken bürokrasi ne zaman dışı bir “Osmalı Devlet geleneği”nin temsilcisi olarak, ne de “ilerici/devrimci” niteliği kendi doğasında yatan sınıflar üzeri bir güç olarak tanımlanabilir. Sözkonusu olan Osmalı İmparatorluğunun kapitalist dünya ekonomisiyle özgül eklemlenme tärzinin belirlediği somut tarihsel/toplumsal dinamik içinde eylemi sınıfsal olarak belirlenen ve giderek yeni bir sınıfsal içerik kazanan bir bürokrasidir.

(10) Ç. Keyder, *Toplumsal Tarih Çalışmaları*, Dost Yay. 1983, s. 165-166

Bürokrasi ve “milli burjuvazi”

Osmâni İmparatorluğunun emperyalizmle eklenenme sürecinin, daha sonraki dönemde dolaylı da olsa belirleyici bir etkisi olan ikinci temel özgüllüğü, komprador burjuvaziyi esas olarak Rum, Ermeni ve aynı oranda olmamakla birlikte Yahudi milliyetlere üye olan kesimlerin oluşturmuş olmasıdır.¹¹ Çok uluslu bir imparatorluk olan Osmanlı İmparatorluğu’nda zaten geleneksel olarak ticareti ve bankerliği elleri den bulunduran bu topluluklar, kapitalist dünya ile ilk kalıcı bağların oluşmaya başlamasından itibaren bu ilişkilerin köprü başlarını koluylaca tutmuşlardır. 19.yy’ın son çeyreğinden itibaren emperyalist ticari ve mali sömürü ağının ülkeyi kuşatmaya başlamasıyla, bu azınlıklar bir yandan emperyalist devletlerin himayesinden, diğer yandan gerektiğiinde Fransız, İngiliz, İtalyan vb. tabiyetine geçip kapitülasyonlardan yararlanarak¹² bu ağın bütün kilit noktalarını ele geçirmeyi başarmışlardır. Bu ise emperyalizmle bütünlüğe sürecinde Müslüman ve Türk mülk sahibi sınıfların (hatta emperyalist devletlerin himayesinden dinî/etnik nedenlerle yoksun kalan Yahudi burjuvazisinin) zaman içinde statü ve güçlerini yitirmesine yol açtığı ölçüde, müslüman (Türk, Kürt, Arnavut vb.) milliyetlerle diğerleri arasında giderek artan gerginlik ve çatışmaları doğurmuş başlıca ekteni oluşturmuştur.

Ayrıca merkezi devlet bürokrasisiyle azınlıklara mensup komprador kesimler arasındaki ilişki de baştan beri mesafeli bir ilişkidir. Ne varki bunun nedeni ne bürokrasinin milli bir bilinci temsil etmesi ne de emperyalist sömürüye karşı olmasıdır. Esas neden, emperyalist sömürüde merkezi yapısını koruyarak aracılık konumunu elde eden ve bu doğrultuda siyasal reformlara girişen bürokrasının, bu rolu azınlık komprador kesimleri üzerinde siyasal denetim kurarak pekiştirme eğilimidir. Oysa bu komprador kesimler emperyalist devletlerin himayesi ve kapitülasyonlar sayesinde elde ettikleri ayrıcalıkları merkezi bürokrasının siyasal denetimi altına girerek, dolayısıyla siyasal planda milliyet temelinde oluşturdukları örgütlerden vazgeçip İttihat Terakki vb. örgütler tarafından temsil edilmeye razı olarak tehlkiye atmak istememektedirler.¹³

Gene de özellikle 1908 Devrimi’nden itibaren, yaklaşık Birinci Pay-

(11) O. Kurmuş, *Emperyalizmin Türkiye'ye Giriş*, Bilim Yay. 1977, s. 32-36 ve 212-225;

F. Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, Kaynak Yay. 1986, s. 113-173

(12) F. Ahmad a.g.e s. 119; O. Kurmuş a.g.e s. 35

(13) F. Ahmad a.g.e s. 138-139

laşım Savaşı’na kadar olan dönemde, siyasal planda İttihat Terakki partisi altında örgütlü bulunan modernist bürokrasının azınlıklardan oluşan komprador burjuvazinin siyasal temsilini/denetimini elde etmek için epey çalıştığı söylenebilir. Hatta Müslüman milliyetlerin geri itilmesi pahasına bu yıllarda geliştirilen “Osmanlı Milliyetçiliği” ideolojisinin temelinde bu kaygının yattığını söylemek abartma olmaz.¹⁴

Emperyalistler arası çelişkilerin Birinci Paylaşım savaşına yol açması, zaten Balkan Savaşlarıyla alarm sinyalleri veren Osmanlı dış siyasetine ve onunla birlikte övgül “çevreleşme” tarzına son vermiştir. Savaş sırasında, bir süre yalpaladıktan sonra, kapitülasyonlardan ve Duyun-ü Umumiye’den kurtulma imkânlarını sunar gibi görünen ‘Almanya’ tarafına meyeden yönetim, zaten Balkan Savaşları’yla kopma noktasına gelen azınlık komprador burjuvazisiyle bağlarını tümüyle kesip “milli” bir burjuvazi “yatratma”ya girecektir.

Balkan Savaşları sırasında azınlıkların tutumlarının yarattığı düşkırıklığı ortamında filizlenen ve İmparatorluğun Dünya Savaşı’na girmesileyse hızlı bir biçimde yaygınlaşan Türk Milliyetçiliği ideolojisi bu girişim için son derece uygun bir atmosfer oluşturmaktadır zaten. Özellikle savaş yıllarda hız kazanan Müslüman Türk -ve kaderini onlarla birleştiren Yahudi- tüccarlarından ve esnafından, hatta bizzat merkezi devlet bürokrasine mensup mülk sahibi kesimlerden “milli burjuvazi” oluşturma süreci, İttihat ve Terakki’nin onde gelen simalarının da “sermaye” sıfatıyla katıldıkları ve salt İstanbul, İzmir gibi gelişkin ticaret bölgelerinde değil, partinin ulaşabildiği bütün taşra kent ve kasabalarında esas olarak ticaret ve bankacılık alanlarında anonim şirketler, kooperatifler banka veacentelikler oluşturma furyası biçimini almıştır.¹⁵

Bu süreç içinde hızla gerçekleşen sermaye birikiminin başlıca üç ana kaynaktan beslendiği söylenebilir. Birinci ana kaynak, bir önceki dönemde azınlık tüccarlarına verilen devlet ihalelerinin (iaşe vb.) oldukça avantajlı koşullarda Türk tüccarlara sunulmasıdır. İkincisi savaş ve kritik koşullarda başdöndürücü bir servet edinme kaynağına dönüsen, yoksul halkın ilgisine kadar sömürülesiyle sonuçlandı da, İttihat Terakki hükümetleri tarafından göz yumulan spekulatif birikimdir.¹⁶

(14) F. Ahmad a.g.e 132-135

(15) D. Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni Cilt 1*, Bilgi yay. 1971 s. 175-180; S. Akşin, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, Gerçek yay. 1980, s. 279-284

(16) D. Avcıoğlu, a.g.e. s. 178-179; S. Akşin. a.g.e s. 284

Üçüncüsü ve savaş sonrası dönem için belirleyici öneme sahip olan kaynak ise Balkan Savaşları'ndan itibaren giderek gayri resmi bir hükümet politikası haline gelen ve Dünya Savaşı yıllarında doruguña ulaşan, Rum ve Ermenileri göçe zorlama yoluyla, bu kesimlerin mülk ve şirketlerini son derece ucuz fiyatlarla satın almak, hatta "icabında" bunlara ele koymak olarak özetlenebilir. İstanbul, İzmir gibi ticaret kentlerinde çoğulukla ve şirketlerin yarı zoraki bir el değiştirmesiyle sınırlı kalan bu politika, dünya savaşı yıllarda Ermenistan devletinin kurulması olasılığı ve Yunanistan'a toprak kaptırma kaygılarının kamçısı altında İttihat ve Terakki'nin de el altından körklediği, kimi durumda kitle kıymılarına yol açarak Ermeni ve Rumların toprak ve servetlerine fiilen el koyma biçiminde gerçekleşmiştir.

Tam bu noktada, bu dönemde ilişkin yorumlarda sıkça karşılaşılan iki temel yanılısamadan uzak durmak gerekiyor. Birincisi İttihat Terakki iktidarının bu yillardaki "milli burjuvazi yaratma" politikasının büyüsüne kapılarak, **toplumsal bir sınıf olarak burjuvazinin ayrıcalıklı bir zümre olan bürokrasi tarafından yaratıldığı sonucuna varmak biçimde formüle edilebilecek olan yanılısamadır.** Bu yanılısanın kökeninde, sermayeyi **salt nicel bir değerler toplamı**, dolayısıyla sermaye birikimini de aynı şekilde nicel değerlerin birikiminden ibaret bir olgu olarak anlamın yattığı kanısındayım. Böyle bir anlayışın, İttihat Terakki iktidarının uyguladığı açık ve gayri resmi politikalarla "milli köken" itibarıyla Türk olan kesimlerin elinde kısa zamanda devasa bir servet birikmesini sağlaması olusunu bürokrasının "milli burjuvayı yaratması" biçiminde tanımlaması doğal. Oysa sermaye salt bir nicel değerler toplamı olarak değil, aynı zamanda ve esas olarak -Marx'in tanımladığı gibi- **toplumsal bir kategori olarak ele alındığında durum bambaşka biçimde kavranır.** Diğer bir deyişle sermaye -ve sermayeyi elinde bulunduran sınıf olarak burjuvazi- maddi üretim/dolaşım ilişkileri içinde bir konumu ifade eder.

Sınıf yönelimi ne olursa olsun -bürokrasi ya da herhangi bir zümre izlediği politikalarla bu konumun kendisini yaratamaz; oluşumunu hızlandırip yavaşlatabileceğİ ama ne olursa olsun kendi dışında oluşan bu toplumsal konumun sosyal, etnik vb. bileşimini değiştirebilir ancak.

İttihat Terakki iktidarı altında anılan dönemde olup biten de budur esas olarak; yanı yüzyılı aşkın bir süre zarfında dünya kapitalizmi ile ilişkiler içinde esas olarak azınlıklarca oluşturulan bir konuma bürokrasının izlediği politikalarla Türklerin de ortak edilmesi.

Bu saptama bizi ikinci yanılısamaya hesaplaşmanın eşiğine getiriyor. Bu yıllarda İttihat Terakki iktidarının politikalarıyla "yaratılan" ve TC. Devletinin kuruluş yıllarından itibaren 1950'li yılların sonlarına kadar iktidar blokunun temel bir ögesi olan "milli burjuvazi"nın başında "milli" ibaresi soldaki yaygın kanının aksine bir **sınıf durumu** nu değil etnik bir niteliği ifade eder. Daha açık bir ifadeyle söyle de söylenebilir: Marksist literatürde doğası gereği comprador burjuvazi ile ve emperialist sermaye ile karşılık içinde tanımlanan milli burjuvaziden farklı olarak, İttihat Terakki iktidarının politikaları tarafından "yaratılan" "milli burjuvazi", Müslüman Türk -ve kaderini bunlarla birleştiren Yahudi- comprador burjuvazisidir esas olarak. Kuşkusuz bu burjuvazinin Ermeni ve Rumlardan farlı olarak Duyûn-u Umumiye'ye ve kapitülasyonlara karşı olduğu doğrudur. Ne var ki bir benzeri ancak Çin İmparatorluğu'nun emperializmin egemenliğine girişi sırasında görülebilen bu sömürü kanalları, emperialist sömürünün kendisini değil onun son derece özgül bir biçimini ifade eder. Ülke içinde Levantenlerle birlikte ancak azınlık comprador kesimlerin yararlanıldığı bir biçim. Bunlara karşı olmak emperialist sömürüye karşı olmak değil, onun belli ve özgül bir biçimde karşı olmak anlamına gelir yalnızca. Nitekim, başta Alman emperialist sermayesi olmak üzere, diğer yabancı sermaye çevreleriyle "milli" burjuvazinin ve bizzat İttihat ve Terakki iktidarının kapitülasyonların fiilen ortadan kaldırıldığı savaş yıllarda nasıl içli dışlı olduğunu hatırlamak bile "milli" burjuvazinin comprador nitelğini anlamak için yeterlidir.¹⁷

"Milli Mücadele", Emperializm ve T.C. Devleti'nin oluşumu

Yukarıda da anıldığı gibi emperialistler arasındaki rekabetin bir dünya savaşına yol açması Osmanlı İmparatorluğu'nun kapitalist dün-yá ekonomisiyle özgül eklemlenme / "çevreleşme" biçimine kesin olarak son vermiştir. Savaş koşullarından yararlanarak kapitülasyonların vb.nin olmadığı ve merkezi devlet yapısının korunduğu yeni bir eklemlenme biçimine geçiş olanağı da Almanya ve müttefiklerinin yenilme-siyle (bu olağan üzerine bina edilen Turan vb. yayılmacı hayallerle birlikte) tarihe karışmış oldu.

(17) Kuşkusuz, İttihat Terakkinin "Milli İktisat" projesi içinde gerçek bir milli burjuvazi yaratma özleminde olanlar da vardı. Örneğin Tekin Alp (L. Cohen) ve Ziya Gökalp'in çabaları esas olarak bu yöndeydi. Bu konuda bkz. T. Çavdar, *Türkiye'de Liberalizmin Gelişimi*, Uygurkîk Yay., 1982, s. 214-242.

Merkezi Osmanlı devleti, yenilgiyle birlikte akla gelebilecek en kötü olasılıkla yüz yüze kaldı: İmparatorluk topraklarının kesin olarak elden çıkması bir yana, Anadolu topraklarının en önemli bölümünü de galip devletlerin nüfuzuna terk etmek zorunda bırakıldı. Daha da önemlisi, merkezi devlet yapısının temel direğinin ordunun silahsızlanılması ve dağıtılması; galip emperialist devletlerin temel taleplerinin başında geliyordu; bu ise, devletin merkezi yapısının sona ermesi ve en iyi olasılıkla Osmanlı Devleti'nin gayrı resmi sömürge haline gelmesi anlamını taşıyordu.

Ama galip emperialist devletlerin dayattığı proje bütün bunlardan çok daha vahim bir öge taşıyordu: Özellikle, galip devletler arasında hegemonik gücü temsil eden İngiliz yönetimi Anadolu'nun emperialist denetim altında tutulması için Yunanistan ve derhal kurulması planlanan Ermenistan devletlerine özel bir rol veriyordu. İttihat Terakki iktidarının savaş yıllarda gayrı resmi biçimde uyguladığı göç politikasından yaralanıp Ermeni ve Rumların mülk ve servetlerine el koyarak kısa zamanda palazlanan Müslüman (Türk ve Kürt) Anadolu eşrafı (büyük toprak sahipleri, yerel tüccarlar ve ileri gelenler) için bunun anlamı açtı: Toprak ve servetleriyle birlikte büyük olasılıkla "namus" ve canlarının da, öc alma arzusuyla yanıp tutuşan Rum ve Ermenilerin saldırılara terk edilmesi.

Sınıf bileşiminin bu kesimlerin oluşturduğu Müdafa-i Hukuk cemiyetlerinin Anadolu'nun dört bir yanında ortaya çıkışının altında yatan saik ideolojinin sunduğu gibi "anti-emperialist bir milli biliç" vb. değil budur. Dahası, kısa bir süre sonra başlayacak olan "Milli Mücadele"nin hakim toplumsal tabanını oluşturacak olan bu cemiyetler Emperialist askeri işgale bile karşı değildirler. Hatta kimse bölgelerde işgal kuvvetleri bu cemiyetlerin ileri gelenleri -büyük tüccar ve toprak sahipleri- tarafından büyük bir şatafatla karşılaşmaktadır. Kisaca yeni koşullar altında istedikleri tek birşey vardır: Rum ve Ermenilerin geri dönmesinin engellenmesi.

Emperialist işgal karşısında kendini yeni duruma en kolay uyarlabilen kesim İstanbul ve İzmir büyük ticaret burjuvazisi olmuştur kuşkusuz. Savaş yıllarda ihale vb. kapabilmek için İttihat Terakki iktidarının ayrıcalıklı yöneticilerinin eteklerinden ayrılmayan bu kesimler şimdi de İngiliz, Fransız ve İtalyan işgal kuvvetlerinin çevresinden eksik olmamaktadır.

Merkezi devlet bürokrasisine gelince: Emperialist işgal en çok bu kesimi yaralamıştır kuşkusuz. Milliyetçi tepkiler de en çok bu kesimden gelmektedir. Ancak bu kesimin de hiç değilse bir ilk adım olarak başlıca iki talebi Rum ve Ermenilerin geri dönmelerinin önlenmesi ile devletin merkezi yapısının ve özellikle de ordunun mevcut yapısının korunmasıdır.¹⁹

Ne var ki, başta Türkiye'yle doğrudan ilgili İngiliz burjuvazisinin önemli bölümünün muhalefetine rağmen İngiltere yönetimi olsak üzere galip devletlerin hükümetleri Türkiye'nin Ermenistan ve Yunanistan devletlerinin aracılığı ile denetim altında tutulması ve merkezi devlet yapısının dağıtılması konusunda hiç bir tavize yanaşmayacaklardır. Antep, Adana gibi Güney bölgelerde Fransız üniforması altında Ermenilerin kimi saldırılara girişmeleri, Ege'de de resmen Yunan işgalinin başlatılması Türkiye için bütün manevra olanaklarının ve uzlaşma umutlarının sonu anlamını taşımıştır. Bu durumda Anadolu eşraftı, belli bölgelerde büyük ticaret burjuvazisi ve merkezi devlet bürokrasının radical kanadı arasında bir tür ittifak, ya da daha doğrusu kader birliği temelinde "milli" bir örgütü direniş başlatmak kaçınılmaz hale gelecektir.

Böylece "Milli Mücadele"nin usku da daha baştan bu ittifakın ortak programının damgasını taşıyacaktır: Sivas ve Erzurum Kongrelerinin kararlarında açıkça belirtildiği ve Ankara'daki Meclis görüşmeleri sırasında M.Kemal'in de defalarca ifade ettiği gibi, mücadele hiç bir şekilde Emperialist devletlerin kendisini hedef almaksızın, esas olarak "Ermenilik ve Rumluğa karşı", yani emperialist tahakkümün yalnızca mevcut durumda öne çıkarılan belli bir projesine karşı yürütülecektir. Nitelik Ekim devriminin yaygınlaşmasının da dolaylı etkisiyle bir kez doğu cephesinde "Büyük Ermenistan" devleti oluşturma projesi işin başında saf dışı kalınca "Milli Mücadele" hemen hemen yalnızca Yunan işgaline karşı bir mücadele olarak sürmüştür; resmi ideolojinin allayıp pullayıp sunduğu gibi "yedi düvele karşı" olmak söyle dursun, galip devletler arasında Yunan işgalini kendine karşı bir haksızlık olarak görün İtalya dışında Fransa'dan da son derece sınırlı da olsa yardım göerek yürütülmüştür. Dolayısıyla stratejik hedef esas olarak İngiltere'yi, zaten "Büyük Ermenistan" projesinin fiilen ortadan kalkmasından sonra, Yunanistan'a verdiği desteği çekmeye "ikna" etmek olarak belirmiştir.

(18) D. Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi*, cilt 1; İstanbul Matbaası 1974 s. 19-30

(19) D. Avcıoğlu, *Milli...* s. 15

Ankara'da bir dönem esen "bolşeviklik" rüzgarlarına gelince: Bu-nun Türkiye proletaryasının ve yoksul köylülüğünün başına geçerek bu mücadeleyi gerçek bir anti-emperialist savaşa dönüştürebilecek tek potansiyel alternatif öğe olan komünist hareketin "Millî Mütadele"ye katılması kiyımı da içeren yöntemlerle engellendikten sonra, bir yandan Sovyetler'in desteginin sürmesini sağlamaktan, diğer yandan da dünya kapitalist pazarından kopma tehdidi oluşturarak İngiltere yönetimi üzerinde diplomatik baskı yaratmaktan başka bir anlamı yoktur.

Sonuçta İngiltere nezdinde kesin bir diplomatik başarı elde edilmesinin hemen ardından, Yunanlılara karşı verilen savaşta da nihai zaferin kazanılmasıyla, savaş boyunca ikircikli kalan İstanbul ve İzmir büyük ticaret burjuvazisinin de ittifaka bir biçimde katılımı sağlandıktan sonra (1923'te toplanan İzmir İktisat Kongresi ile bu katılım resmiyet kazanacaktır) hakim sınıfların destegini fiilen elde eden Ankara hükümeti karşısında, hem hakim sınıflar üzerindeki nüfuzunu hem de emperyalist proje içindeki konumunu fiilen yitiren Padişaha bağlı İstanbul hükümeti içi boş bir kabuk olarak kalmıştır.

Barış görüşmelerine İstanbul hükümetinin de çağrılması Kemalist Önderlige bu sahte ikili iktidar görünümüne son vermek için elverişli bir fırsat sunacaktır; Ankara'daki Meclis Cromwell'in darbesini hatırlatan biçimde şılahların gölgesi altında Cumhuriyet'i ilan edecketir. Böylece eşitsiz ve bileşik gelişimin siyasal plandaki bir tezahür olarak, Osmanlı'dan arta kalan ülkenin İngiltere'nin hegemonik hakimiyeti altındaki Ermenistan ve Yunanistan'ın aracılığıyla gayriresmi bir sömürge haline getirilmesi projesine karşı, yeni koşullarda eski statülerinin korunması sahiyle bir araya gelen kesimlerin oluşturduğu ve bu anlamda başlangıçta statükocu bir nitelik taşıyan ittifak, "Millî Mütadele" içinde yeni ve burjuva sınıf doğasına sahip bir devletin kurulmasına yol açacak bir sıçramanın zeminini oluşturmuştur. İlk adımları Müdafâ-ı Hukuk cemiyetlerinin kurulmasıyla yarı kendiliğinden biçimde atılan, Erzurum ve Sivas Kongrelerinden sonra Ankara'daki Meclis'in resmen kurulmasıyla kalıcı bir kurumsal karakter kazanan merkezi devlet bürokrasisinin radikal kanadıyla Anadolu mülk sahibi sınıfları arasında ilerde büyük ticaret burjuvazisini içerecek biçimde kurulan bu ittifakın temel sahinin her kesim açısından eski statünün yeniden kazanılması olması, ortak ideolojik şiarın "hilafet ve sultanațın kurtarılması" olarak belirmesini kendi içinde yeterince açıklıyor. Ne var ki, Osmanlı Devleti'nin eski ağırlığını kaybetmekle birlikte varlığını koruyan pre-kapitalist

nitelığının cisimleştiği saray ve ona bağlı olan hükümeti fiilen dışta bırakarak kurulan bu statükocu ittifakın bizzat kendisinin fiilen statükocu-nun aşılması anlamına geldiğini önemle vurgulamak gerekiyor.

Öte yandan cumhuriyetin ilanı da dahil M. Kemal önderliği tarafından gerçekleştirilen siyasal, hukuksal kültürel vb. reformların önemli bir bölümünü İttihat Terakki iktidarının uzun vadeli amaçları arasında yer aldığı bilinen bir gerçek. Bu anlamda M. Kemal önderliğinin gerçeklestirdiği tıtyapısal reformların da -hatta bizzat kendisinin de- 19.yy'ın ortalarından itibaren özgül "çevreleşme" sürecinin bir ürünü olarak merkezi devlet bürokrasının gösterdiği burjuva moleküller dönüşümlerin bir halkası olduğu söyleyebilir. Osmanlı Devleti ile TC. Devleti arasında bir süreklilik varsa bu soyut bir "devlet geleneği"nde değil merkezi devlet bürokrasisinin hem maruz kaldığı hem de yönlendirdiği üst yapıdaki burjuva dönüşüm sürecinde aranmalıdır.

Bu bağlamda son yıllarda oldukça yaygın biçimde kabul gören bir yorumu değiştirmek gerekiyor. Buna göre gerek Osmanlı İmparatorluğu içinde burjuva nitelikli reformları gerçekleştiren gerekse de TC. Devletinin kuruluşuna önderlik eden bürokrasının temel sahipliği burjuva reformlar yapmak değil devleti kurtarmaktır. Bu saptama belli bir doğruluk payı içeriyor gerçekten. Hatta başta bu dönemin kahramanlarının anıları olmak üzere, pek çok kanıt bu dönemde hakim olan düşüncenin bu olduğunu gösteriyor. Ama, sözkonusu dönemin kendini böyle algılamış olması yukarıda geliştirmeye çalıştığım sonuçları değiştirmez. Çünkü, Marx'ın da dediği gibi:

Nasıl ki bir kimse hakkında kendisi için taşıdığı fikre dayanılarak bir hüküm verilmezse, böyle bir altüst oluş dönemi hakkında da, bu dönemin kendi kendini değerlendirmesi gözönüne alınarak bir hükmeye varılamaz; tam tersine bu değerlendirmeleri maddi hayatın çelişkileriyle(...) açıklamak gerekir.²¹

Sonuç olarak, her bileşeninin eski varoluş koşullarını yeniden kazanmak gibi bir sahile oluşturduğu statükocu bir ittifak temelinde başlatılan "Millî Mütadele"nin sınıf doğası burjuva olan yeni bir devletin

(20) S. Yerasimos, Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye cilt 3 Gözlem yay. 1977, s. 1229-30; S. Selek-Anadolu İttihatı Özgün yay.5. Baskı, s. 444-452

(21) K. Marx, Ekonomi Politigin Eleştirisine Katkı, Önsöz, Sol Yay. 1979, s. 26

kurulmasına yol açtığı için bir tür burjuva (ama yaygın kanının tersine, demokratik değil kitleşiz)²² siyasal devrim süreci olarak tanımlanması gereklidir. Ne varki bu konudaki sol Kemalist ve Stalinist mitlerin iddia ettiğinden farklı olarak; "Milli Mücadele" emperyalist sömürünün kendisine karşı bir anti-emperyalist mücadele olduğu için değil; galip emperyalist devletlerin -hatta kısa bir süre sonra hemen yalnız İngiltere yönetiminin dayattığı özgül bir gayrı resmi sömürge statüsüne karşı, emperyalist sermaye ile tek tek emperyalist devletler karşısında görelî bir siyasal bağımsızlığı olan bir burjuva devletinin siyasal dolayımıyla yeni bir eklenmeye gerçeklestirebildiği için başarılı bir burjuva siyasal devrim anlamına gelmiştir.²³

Kemalizm ve Bonapartizm

Yukarıda da belirtildiği gibi, özellikle azgelişmiş ülke devletleri bağlamında devletin sınıf doğası ile belli bir ulusal bir ulusal ve uluslararası konjonktürde beliren iktidar blokunun sınıf bileşimini birbirine karıştırmamak gerek. İktidar blokunun somut tahlili bize devletin sınıf doğasının değil, yürürlükteki siyasal rejimin özgül karakterinin saptanmasını sağlar. Ama siyasal rejimin karekterinin incelenmesi de, özellikle azgelişmiş ülkelerdeki sınıf mücadeleleri konjonktürlerinin özgül çizgilerinin belirlenebilmesi açısından son derece önemlidir.

Bu söylenenler Kemalist rejim söz konusu olduğunda bir kat daha önem kazanır. Çünkü TC. Devleti'nin aygıtlarının oluşumu, daha "Milli Mücadele"nin başında cisimleşen siyasal rejimin damgasını taşımıştır doğal olarak. Daha bu yıllarda belirginleşmeye başlayan ve yeni devletin oluşumuna damgasını vuran bu rejim özgül bir Bonapartizm olarak tanımlanabilir.

Bonapartizm, Marksizm içinde oldukça tartışmalı bir kavram. Bu bir yana, bu kavramın içeriği öğelerin ölçüsüzce geneleştirilmesi, Poullantzas'ın haklı olarak işaret ettiği bir sonuca götürürebilir: Bonapartizm burjuva devletinin en genel çizgileriyle (görece özerklik vb.) örtüşür. Öte yandan Bonapartizmi bütün ayırdedici somut çizgileriyle tanımlamakta israr etmek de onun bir tahlili aracı olarak kullanılmasını engeller. Trotsky'in dediği gibi:

(22) Kitleşiz devrim, cünkü, Kemalist mitler ne derse desin "milli mücadale" ye halkın gönüllü katılımı son derece sınırlı olmuştur. B.k.z. Y.S. Tezel, *Cumhuriyet Dönemi İktisadi Tarihi*, s. 123-228

Ama bonapartizmin bütün çizgilerinin tekrarını arayacak olursak Bonapartizmin geçmişte kalmış, benzersiz, tekil bir olgu olduğunu, yani genel olarak Bonapartizm diye bir şeyin olmadığını ama bir zamanlar Bonapart adında Korsika'da doğmuş bir generalin yaşadığını gördümüz. (vurgu aslinda)²³

Şu halde Bonapartizm kavramı ancak bir analogi ögesi olarak yer alabilir siyasal tahlilde.

Öte yandan azgelişmiş ülkelerin tarihsel evriminde Bonapartist rejimler sıkça karşımıza çıkar. Bunun bir nedeni bu ülkelerde modern sınıfların ve sınıf fraksiyonlarının karşılıklı güçsüzlükleridir. Bunun bir sonucu olarak sınıf egemenliğinin, nicel olarak görece güçlü sömürülen sınıflar arasında istikrarlı bir yapı kazanabilmesi, devlet aygitının ve bürokrasının hâkim sınıflardan görece bağımsız bir hareket alanı kazanmasını gerektirir.

Ama daha önemlisi emperyalist sermaye ile yerli mülk sahibi sınıflar arasındaki ittifaklar, bu ülkelerdeki bonapartist yönetimlere üçüncü bir "ayak" daha sağlar. Gene Trotsky'e kulak verelim:

Sanayisi geri ülkelerde yabancı sermaye kesin bir rol oynar. Milli burjuvazının ulus proletaryası karşısındaki görelî güçlüğü bundan ileri gelir. Bu ise devlet iktidarının özgül koşullarını yaratır. Yönetim, yabancı sermaye ile yerli sermaye arasında, zayıf milli burjuvazıyla görelî olarak güçlü proletarya arasında gider gelir. Bu durum yönetimine sui generis Bonapartist bir karakter kazandırır. Böylece hükümet, deyim yerindeyse sınıflar üzerinde yükselir.²⁴

Kemalist bürokrasi ise hem Osmanlı İmparatorluğunun emperyalizmle eklenme sürecinde bürokrasının kazandığı özgül aracılık rolünün yeni koşullardaki mirasçısı olarak, hem de "Milli Mücadele" sırasında mülk sahibi sınıfların hiç birinin diğerleri üzerinde toparlayıcı

(23) "Milli Mücadele"nin ilk adımından itibaren gerek Ticaret burjuvazisi gerek Kemalist Önderlik, başta İngiltere'ye olmak üzere, Tüm emperyalist ülkelerle olan ekonomik ilişkileri kaybetmemek için Ankara'daki Meclis'in kuruluşundan başlayarak azami özen göstermişlerdir. B.k.z. Tezel a.g.e s. 132-150; Ç. Keyder, *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)* Yurt yay. 1982, s. 100-139

(24) Trotsky, *Faşizme Karşı Mücadale*, Köz Yay. 1979, s. 349

bir hegemonik güç oluşturamamasından yararlanarak mülk sahibi sınıflar ittifakının kurucu ögesi rolünü üstlenmiş olarak, bir dizi azgelişmiş ülke bürokrasisinden çok daha fazla manevra imkanına sahip olmuştur. Yeni devlet aygitının özgül bir Bonapartist rejimin gereklerine biçimlenmesi daha sonraki dönemler üzerinde bile önemli siyasal sonuçlar yaratacaktı.²⁶

Nikaragua ve Sürekli Devrim

Pınar SELİNAY

19 Temmuz 1979 tarihli muzaffer Nikaragua devrimi, tüm dünyada, devrimciler tarafından coşku ve umutla karşılandı. Uzun denge ve düşkırıklığı yıllarından sonra, (Latin Amerika'da gerilla hareketinin yenilgisi, 1968'de doruk noktasına ulaşan kitleSEL yükseliş dalgasının geri çekilmesi ve bu dinamiğin bir sürekli devrim taarruzuna dönüştürülmemesi) bağımsız bir biçimde gerçekleşen ilk başarılı devrim olarak Nikaragua devrimi tüm uluslararası sol içinde, haklı olarak, bir umut dalgasının yükselmesine neden oldu. Tüm Orta Amerika'da, -özellikle de El Salvador'da- Nikaragua'yı, bölgedeki güçler dengesini alt üst edebilecek ve emperyalizm için geri dönülmey bir yenilgi anlamına gelebilecek başka zaferlerin de izleyileceğine işaret eden genel bir devrimci isyanın varlığı bu umudu daha da güçlendiriyordu.

On yılı biraz aşan bir sürenin ardından bugün, solcular ve tüm dünyadaki Sandinista destekçileri, Kontra destekçilerinden Stalinist Nikaragua Sosyalist Partisi ve Nikaragua Komünist Partisi (Partido Comunista de Nicaragua-PC de N)'ne (Partido Socialista Nicaragüense-PSN) kadar herkesi kapsayan emperyalizm yanlısı UNO (Union Nacional de Opcion-Uluslararası Muhalefet Birliği) önce kazandığı seçim zaferi karşısında düşkırıklığı ve kafa karışıklığı içindeler. Nasıl olur da bir halk, sürekli olarak halkın sözçülüğünü yapan ve katil Somioza diktatörlüğünde karşı bu denli kahramanca bir mücadele yürütmüşt olan FSLN (Frente Sandinista de Liberacion Nacional-Sandinist Ulusal Kurtuluş Cephesi) gibi devrimci bir önderlik yerine emperyalizm yanlısı bir partiyi özgür iradesiyle seçebilir? Ne var ki, Nikaragua'nın son yillardaki ekonomik ve toplumsal manzarasına yakından bakıldığından, demagojiden bezmiş, emperyalist saldırı karşısında bir soluk alabilme derdine düşmüş, sava-

(25) Trotsky, Cahiers d'Etude et de Recherche, 6.sayı içinde, s. 8-9

(26) Bu konuyu bir başka yazida ele aldığım için burada tekrar etmek yerine söz konusu yazımı yeterli görüyorum. B.k.z. 12 Eylül, *Sınıf Bilinci 4/S.* sayı s. 14-18.

şin yıkıma uğrattığı aç ve umutsuz bir halk görülebiliyor. Şaşkınlık ve düşkırıklığı içinde, birçoğu UNO'nun bir kurtuluş vaadi sunduğuna yanlış bir biçimde inanıyor.

Devrimin seyrini yakından izleyen biri için FSLN'nin seçim yenilgisi tam bir sürpriz olmasa gerek. Bu, olsa olsa, tartışılmaz bir yasanın mantıksal sonucudur: duraklayan bir devrim geriler. Sandinistler sosyalizmin inşasında ilerlemeyi reddederek defalarca frene basmış oldular. Sosyalizmin inşası yerine, hükümet kapitalistlere her yıl milyonlarca dolar tutarında sübvansiyonlar, teşvikler ve vergi indirimleri sağlarken, ekonominin yüzde 60'ını özel kesimin elinde bırakmayı tercih etti. Sonunda, sandinistler kapitalizmin yasalarına boyun eğerek, diğer Latin Amerika ülkelерinin burjuvazilerinin uyguladıkları kemer sıkma planlarının aynısını uygulama noktasına vardılar.

Nikaragua'da olanları başka yerlerde de olmuştu. Burjuvaziyi mülksüzleştirme ve bir işçi devleti inşa etme konusunda ilerleme kaydedemedi -Cezayir devrimi gibi- başka devrimler de yıldan yıla gerileyerek pek çok kazanımlarını yitirmişerdi. Buna rağmen, tüm dünyada bir çok devrimci coşkuya kapılıarak, Nikaragua'nın bir işçi devletine dönüşmesi konusunda kendi isteklerini gerçekmiş gibi değerlendirdiler. Böylece, Sandinistleri devrimi ilerletmeye çağırmak yerine, onlara, ne yaparsa yapınlar, eleştirel olmayan bir destek verdiler.

Varılan noktada, son çözümlemede hâlâ üst yapışal bir gerileme olan ve Nikaragua işçi sınıfının sokaklarda yenilgiye uğratılması anlamını taşımayan bu geri adım için yas tutarak kazanılabilecek pek bir şey yok. Violeta Chamorro'nun hükümeti oldukça zayıf ve devrimin kazanımlarını tersine çevirme girişimleri kitlelerin direnişyle karşılaşacak. Şu anda yapılması gereken en önemli şey, Nikaragua devriminden çıkan dersleri kavramaya çaba göstermek, aynı tuzaklara bir kez daha düşmemek için devrimci sürece ilişkin kendi kavrayışımızı geliştirmemizi sağlayabilecek bir muhasebe yapmaya çalışmaktır.

Bu metin bir kitap değil, bir makale olarak kaleme alındığı için, tartışmamızı yalnızca temel noktalarla sınırlamak zorundayız. Yine de, Sandinist politikanın bugünkü duruma yol açan zaflarını anlayabilmek için, devrimin, Somoza'nın devrilmesinden bugüne uzanan gelişmesini kaba hatırlıyla sunmaya çalışacağız.

Nikaragua Devriminin Gelişmesi İktidarın Ele Geçirilmesi:

FSLN önderliğindeki Nikaragualı kitlelerin acımasız Somoza diktatörlüğe karşı 19 Temmuz 1979'da kazandıkları zafer, kabaca aşağıdaki gibi özetlenebilecek pek çok etkene bağlanabilir: (1) Genel grev ve halk ayaklanması, (2) Koşullar olgunlaşlığında kararlı davranışan ve iktidarı ele geçirmek konusunda tereddüt etmeyen FSLN'in milliyetçi küçük burjuva bir önderlik olarak varlığı, ve (3) Kostarika, Panama, Venezuela ve Küba hükümetlerinin yanı sıra, uluslararası sosyal demokrasinin de, Nikaragua çatışmasına burjuva-demokratik bir çözüm bulma arayışında FSLN'i mali, askeri ve diplomatik bakımından desteklemesine yol açan elverişli uluslararası koşullar. Bunlara ek olarak, o sırалarda Kuzey Amerikan emperyalizminin kendisi, Vietnam'daki ağır yenilginin sonuçlarına ve kendisi de bölmüş durumda olan, önemli bir kesimi Somoza'nın iktidardan uzaklaştırılmasını isteyen Nikaragua burjuvazisinin herhangi bir kitle desteği kazanabilmek için fazlaıyla geç ve karafsız davranışmasına bağlı olarak, aktif askeri müdahalenin olanaksız hale geldiği bir aşama da bulunuyordu.

FSLN'in tarihine ve bileşimine bir göz atmak, yalnızca iktidarın ele geçirilmesini sağlayan dinamikleri değil, bundan sonraki dinamikleri de daha iyi kavramamızı sağlayabılır.

FSLN'in kökenleri, ülkenin uzak kesimlerinde ve dağlarda Somoza rejimine karşı gerilla savaşçı veren küçük bir örgüt olduğu 1961 yılına dek uzanmakla birlikte, cephenin stratejisi, "fokoci" ve Guevaracı gerilla taktiklerine dayanan yaklaşık on yıllık bir dönemi ve bunun ardından, uzatılmış halk savaş stratejisini benimsenmesini de içeren pek çok önemli aşamadan geçmiştir. 1975 yılı, sonraki yılları genel ayaklanma stratejisi taraftarlarıyla şiddetli bir tartışma içinde geçen Proleter Eğiliminin gelişmesine tanık olmuştur. Bu eğilimler arasındaki farklar, bir süre için ayrı çalışmayı tercih etmelerine neden olacak kadar derin olmakla birlikte, 1979 başlarında yeniden birleşmelerinin ardından, devrimin sonucuna damgasını vuran, herseye hakim tek bir etken sözkonusu oldu: sınıf işbirliği politikasına bağımlılık.

1969 yılında kabul edilen "FSLN'in Tarihsel Programı" başlıklı metinde, FSLN "İşçi-köylü ittifakına ve ülkedeki tüm anti-emperyalist ve anti-oligarsık yurtsever güçlerin yakınlaşmasına dayanan devrimci bir hükümet kurma" amacını ifade etmektedir.⁽¹⁾ Gerçekten de bu, o zamanandan beri FSLN'in politikasında belirleyici çizgi olmuştur ve olma-

ya devam etmektedir; devrimin, hem iktidarın alınmasından önceki hem de sonraki gelişmesinin kavranabilmesi için, bu çizginin bütün anımlarıyla kavranması gereklidir.

FSLN'in programını gündeme getirdiğimiz bu noktada, aynı programın ne yazık ki aynı sadakatle yerine getirilmeyen birçok başka yönüne işaret etmek yararlı olabilir. Programın talepleri arasında şunlar var: "Halkımızın geçmişte maruz kaldığı sömürge ve yoksulluğu ortadan kaldıracak bir toplumsal sistemin kurulması", "Yankee tekellerinin ya da herhangi bir başka güçce ait tekellerin ülkeye dayattıkları borçların ödenmesinin reddi" ve "Orta Amerika halklarının, ulusal kurtuluşa ve emperyalist egemenliğin ya da ulusal ihanetin olmadığı yeni bir sisteme [dayanan] tek bir ülkede gerçek birliği."⁽²⁾ Sandinist hükümetin yukarıdaki taleplerden her birine ilişkin olarak neler yaptığı, metnin aşağıdaki bölümlerinde açıklığa kavuşturulacak.

Altmışlar ve yetişmelerin ilk yarısı boyunca, FSLN köylülük içinde ikincil olarak da öğrenciler ve işçiler arasında kök salma noktasında yoğunlaştı, 1976'dan itibaren, orta sınıfların yanı sıra Somoza taraftarı olmayan burjuvaziye de yönelik açılımlar yapmaya başladı. Bu nın ilk somut adımı, "entellektüellerden, meslek sahiplerinden, papaz ve işadamlarından oluşan, amacı, geçici bir hükümet kurmak ve FSLN'in burjuva muhalefetiyle ve uluslararası çevrelerle ilişkilerini genişletmek olan" *Onikiler Grubu*'nun kurulmasıydı.⁽³⁾ Büyük burjuvazi, FSLN'in alanı dışında örgütlenmek ve sonuçları bu denli riskli olabilecek bir girişimin peşine takılmamak için pek çok çaba harcadıysa da, kısmen -kenara çekilmeyi kesinlikle reddeden- diktatörlüğün inatçılığına, kısmen, ABD'nin başka ülkelerde benzer durumlarla karşılaştiği zaman yaptığı gibi, olası bir "demokratik" değişiklik yoluyla devrimin önüne geçmeyi denemektense, Somoza'yı desteklemeyi tam anımlıyla iş işten geçene dek sürmesine, ve kısmen de FSLN'in, yetişmelerin ortalarından itibaren, diktatörlük karşıtı mücadelenin meşru önderliği olarak kabul edilecek kadar kitlelerle sıkı bir biçimde kaynaşmış olmasına bağlı olarak, bunu başaramadı.

Burjuvaziye kur yapma çabalarına ek olarak FSLN, Nikaragua Komünist Partisi ve Nikaragua Sosyalist Partisi ile birlikte MPU'nun (*Movimiento para un Pueblo Unido* - Birleşik bir Halk için Hareket) oluş-

(1) "The Historic Program of the FSLN", *Sandinistas Speak*, Pathfinder Press, New York, 1982 içinde, s. 13.

(2) ibid, s. 15 ve 21.

(3) Carlos M. Vilas, *The Sandinista Revolution*, Monthly Review Press, New York, 1986, s. 135.

turulmasına da aracı oldu. Ülkedeki en büyük kitle destegine sahip örgüt haline gelen MPU, temelini işçi ve köylülerin seferberliklerine dayandırıyordu. Bununla birlikte, 1978'in Aralık ayında, MPU Geniş Muhalifet Cephesi'nde örgütlenen burjuva muhalefetine, Somoza'nın yeri alacak bir "demokratik birlik hükümeti"ne katılma çağrısında bulundu.⁽⁴⁾ FSLN içindeki Proleter Eğilimi bile, o ana dek, işçi sınıfının bağımsızlığı için yaptığı çağrırlara karşın, "Ulusal Cephe halkın hegemonyasında olduğu sürece" bu öneriyi onayladı.⁽⁵⁾

FSLN'in durdurulamayacağı, artık kitlelerin de sahne boy gösterdiği, diktatörlüğün günlerinin sayılı olduğu bir kez açıkça ortaya çıkmıştı, Somoza yanlısı olmayan burjuvazinin, FSLN'in meşruiyetini kabullenmekten ve burjuva demokrasisini ve özel mülkiyeti koruyabilmek umuduyla FSLN'le işbirliği yapmaktan başka seçenek kalmıyordu. Sosyalizme ya da halk iktidarına her türlü göndermeyi kaldırarak cephenin hedeflerini, diktatörlüğün yerine demokratik ve halkçı bir hükümetin geçirilmesiyle sınırlayan FSLN'in asgari programı bunu daha da koyalıyordu.⁽⁶⁾ İşçi ve köylülerin yanısıra küçük işadamlarının, meslek sahiplerinin ve diğer ara kesimlerin de çıkarlarını korumaya ilişkin bir maddeyi içeren bu program, nüfusun daha geniş bir kesiminin destegini çekmek üzere tasarlanmıştı. Gerçekle yüzüze gelen burjuvazi, durumun denetimi dışına çıkmasını önleme umuduyla, FSLN'le işbirliği yapmayı seçti.

Yine de nihai zafer, bizzat kitlelerin oynadıkları rolle olanaklı hale geldi. FSLN'in de artık farkınavardı gibi, kitlelerin katılımı olmaksızın, gerilla örgütünün iktidarı ele geçirmesi gibi bir umut söz konusu değildi. 4 Haziran günü, FSLN, işçiler ve köylüler tarafından kitlesel bir biçimde desteklenen ve dolayısıyla da ülkeyi felçletiren genel grev çağrısını yaptı. Bu, grev komitelerinin, halk milislerinin, Sivil Savunma Komitelerinin ve diğer ikili iktidar organlarının oluşturulmasına yol açtı. Bunun sonucu olarak ortaya çıkan dinamik, FSLN'in, ABD hükümeti ve Latin Amerika burjuvazilerinin son dakika tuzaklarını engelleyerek kitleleri belirleyici bir zaferde yönlendirmesini sağladı. Somoza devletinin bütün askeri aygıtı ve baskı aygitinin yanısına, Ulusal Muafiz Ör-

(4) Alan Benjamin, *Nicaragua-Dynamics of an Unfinished Revolution*, Walnut Publishing Co., San Francisco, 1989, s. 4.

(5) ibid, s. 4.

(6) Donald C. Hodges, *Intellectual Foundations of the Nicaraguan Revolution*, University of Texas, Austin, 1986, s. 242.

gütü de tamamen yok edildi.

Diktatörlüğün yıkılmasının hemen ardından gelen dönemde, kitleler kentlerde mahalle örgütleri kurmayı sürdürdüler ve bu örgütler hemen Sandinist Savunma Komiteleri (Comités de Defensa Sandinista - CDS) olarak resmileştirildi. Çok daha yavaş olmakla birlikte, kırsal alan da, Kır Emekçileri Dernekleri'nin (Asociaciones de Tarabajadores Campesinos - ATC) oluşturulmasıyla somutlaşan bir örgütlenme süreci yaşandı. İşçiler ve küçük burjuvazı, bu örgütler dolayısıyla, Somoza'cılardan kalıntılarını temizlemenin yanı sıra gıda maddelerinin bölüşümüne, sağlığa, bafınmaya, çevrenin yeniden oluşturulmasına ve örgütlenmesine ve eğitime ilişkin temel gereksinimlerin sağlanmasına da yönelik devrimi savunmayı ve ilerletmeyi başardılar. Eski rejimle ilişkili tüm yöneticilerin uzaklaştırılması ve zaman zaman iş yerlerinin millileştirilmesi ve muhasebe kayıtlarının kamuya açıklanması gibi işçi denetimi öğelerinin uygulanmasına ek olarak, kayıp ücretlerin ödenmesi ve işten atılan işçilerin geri alınması gibi talepler yükselten sendikaların oluşturulmasıyla, proletarya da sahnedeki yerini aldı.

Bu çeşit süreçlerin daha sonraki evrimini, "Kitle Örgütlerinin Rolü" başlıklı bölümde ele alacağız.

Yeni Hükümetin Doğası ve İlk Adımları:

Somoza'nın devrilmesinden hemen önceki dönem boyunca, FSLN tek askeri güç olarak ortaya çıkmıştı. FSLN, hem bir orduya hem de halkın destek ve onayına sahipti; burjuvazı her ikisinden de yoksundu. Burjuvazı üretim araçlarının mülkiyetini elinde tutarken, buna dayanak olarak kullanabileceğini araçlardan yoksundu. Kitleler, Somoza yılları boyunca hemen hemen hiç var olmayan bir toprak ve fabrika işgali ve sendikalaşma dinamisi başlatmışlardır. Hangi yolu seçeceğine karar vermek artık FSLN'e kalmıştı - işçi sınıfının ve kitlelerin çıkarlarına dayanan bir sosyalist toplumun inşasına yönelik bir mücadelenin başlangıcı olarak, kitlelerin devrimci seferberlerlerinin sürdürülmesi ve derinleştirilmesi, ya da kitle seferberlerlerini durdurmak ve yıkım halindeki kapitalist ekonomiyi yeniden inşa etmek anlamına gelecek biçimde, tam ters yönde ilerlemek. Göreceğimiz gibi, Sandinistler doğrudan bugün içinde bulundukları duruma yol açan ikinci yolu seçtiler.

Yeni Ulusal Yeniden İnşa Hükümeti Konseyi (Junta de Gobierno de Reconstrucción Nacional - JGRN)⁽⁷⁾ diktatörlüğün devrilmesinden

tam bir ay önce kurulmuştu ve üç Sandinist önderin yanısıra, iki seckin burjuva önderi olan Alfonso Robelo ve Violeta Chamorro'dan oluşuyordu. Bu bileşim, FSLN'in sınıfal uzlaşma ve ulusal birlik programını sonuna dek götürmek konusundaki kararlılığının açık bir yansımasydı. Yeni hükümet kabinesi önemli kapitalist şahısları içeriyordu ve başkanlıkların başında yer alan 18 kişiden 15'i burjuvalardı. "Konseyin ilk önlemleri bu hükümet ittifakının bir ifadesiydi. Bir sınıf olarak burjuvayı güçlendirmeyi ve kısmen parçalanan burjuva devleti sağlamlaştırmayı hedefleyen bir dizi kararname çıkartıldı."⁽⁸⁾

Hükümet Konseyi tarafından alınan bazı önlemlere bir göz atalım:

- Bankaların millileştirilmesi, kapitalist bir ekonominin işçi deneitiminde bir ekonomiye dönüşmesinde oldukça ileri ve kilit bir adımdır. Oysa Nikaragua'da, bu, bankaların tamiflas hali dolayısıyla etkisini yitirdi. Somoza ülkeyi terkederken, bankalarda ne kaldıysa hepsini götürmüştü ve bu, millileştirilen miktarın aslında Somoza'nın 1.6 milyar dolarlık muazzam dış borçundan ve bankaları yeniden açabilmek için gereken 230 milyon dolardan ibaret olduğu anlamına geliyordu. Bu önlem burjuvaziye, herhangi bir önlemin yapabileceği çok daha fazla soluk aldırdı ve burjuva gazetesi *La Prensa*'da alkışlandı. Çünkü pek çok şirket, diktatörlüğün düşüşüyle, hiçbir düzelseme umudu olmaksızın iflas durumuna gelmişti. Bankaların millileştirilmesi bunların imdadına yetişti ve özel şirketleri yeniden inşa etme olağanını sundu.

- Hükümet yüzü aşık uluslararası ticari bankaya 1.6 milyar dolarlık borcun ödeneceğine dair söz verdi ve şu açıklamayı yaptı: "Özel kesim tarafından imzalanan uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesini kabul ederek, ülkenin uluslararası mali merkezler nezdindeki prestijini korumak için bir çaba göstermek zorunludur."⁽⁹⁾ FSLN'in "ülkeye Yankee tekelleri ya da herhangi bir başka güç ait tekeller tarafından dayatılan borçların ödenmesinin reddi"nden yana olan tarihsel programıyla ne büyük karşılık!

- Bankaların millileştirilmesini, yine oldukça ilerici nitelikte bir baş-

(7) JGNR'nın İspanyolca adında "Konsey" değil "Cunta" sözcüğü vardır. Ancak, Türkçedeki kullanımından farklı olarak İspanyolca'da "cunta", askeri yönetimin yanısıra, "Konsey" ya da "kurul" anlamına da gelir. Bu yüzden, bir yanlış anlamaya yol açmamak için biz "Konsey" sözcüğünü kullandık.

(8) Benjamin, a.g.e., s. 20.

(9) ibid, s. 21.

ka önem olan dış ticaretin millileştirilmesi izledi. Bununla birlikte, hükümet bunu millileştirmeye ilişkin gerekçelerini, başlıca tarımsal ürünlerin üreticilerinin kâr etmelerini sağlamak biçiminde açıkladı. Hükümet Konseyi tarafından yayınlanan "Nikaragua Hükümetinin Felsefesi" adlı bir broşürden alınan son derece anlamlı bir açıklamaya bir göz atalım:

1980 ve 1981 yıllarında, kamu mali sistemi, özel kesimin işletme sermayesi ve yatırım gereksinimlerinin %100'ünü finanse etmiştir. Bu, sözkonusu gereksinimlerin asla %70'inden fazlasını finanse etmemiş olan diktatörlüğün politikalarıyla tam bir karşılık oluşturmaktadır. Son iki yıl içinde özel kesimin önemli kârlar sağlamış olduğu gerçekine karşın, bu kesimdeki üreticiler bu kârları, kendi işletme ve yatırım sermayesi gereksinimlerini karşılamak üzere kullanmaya zorlamamışlardır. (10)

- Yeni hükümet, Somoza ve yakınlarına ait olan işletmeleri ve taşınmazları mülksüzleştirme yoluyla bir kamu kesimi yarattı. Somoza ailesine ait olanlar dışında hiçbir işletme mülksüzleştirilmemiştir. Ekonominin çoğu alanında özel kesimin çoğunluk olarak kalmasına bağlı olarak, ekonomi öncelikle burjuvazının elinde kalmaya devam etti. Üstelik, hükümetin üretimi yeniden canlandırma konusundaki hevesi nedeniyle, işçilerden çok burjuvalar lehine birçok teşvik gündeme geldi. İşçilerin satın alma gücü diktatörlüğün son birkaç yılı boyunca enflasyon ve işsizlik tarafından kemirilmiş olduğu halde, Hükümet Konseyi ücret artışlarına karşı çıktı. (11)

- Devrimin ilk aylarında, hükümet halk milislerinin tasfiyesi ve düzenli bir ordu kurulması yoluyla iktidarınlı sağlamlaştırmaya çalıştı. Sandinist polis örgütünün oluşturulmasının yanı sıra, orduya katılmayanların silahsızlandırılması da bu süreçte eşlik etti. Bu önlemler, tüm silahlı güçlerin, doğrudan halk örgütleri tarafından denetlenmeleri yerine Hükümet Konseyi'ne karşı sorumlu hale getirilmeleri yoluyla merkezileştirilmeleri konusundaki bir kararın parçasıydı. (12) Bu karar, milislerre oportunist unsurların ve adı serserilerin sizdikları yolundaki bir hükümet açıklamasıyla gereklendirildi.

(10) ibid, s. 21.

(11) Bu dönemdeki işçi eylemlerinin uzun bir listesi için bkz; Benjamin, a.g.e., s. 25.

(12) Vilas, a.g.e., s. 150.

Gerçekte, halkın genel olarak silahlandırılması, devrimin sürekliliğinin en iyi güvencesi olabilirdi. Hükümet köylü kitlelerini tarım reformunu kendi başlarına sürdürmeye teşvik etmiş olsaydı, bu, sözkonusu kitlelerin yalnızca Somoza'nın mülkiyetini değil, büyük özel toprakların tümünü işgal etmelerine yol açacaktı. Aynı biçimde, işçilerin Somozacı işletmelerde işleri kendi ellerine almalarına izin verilmiş olsaydı, bu örnek, burjuvaziye ve emperyalist sermayeye karşı işçi sınıfının geri kalrı tarafından izlenebilirdi. İktidarın alınmasının hemen ardından geçen dönemde yaşanan kendiliğinden toprak işgallerinin ve işçi seferberliklerinin oluşturduğu uzun listeye bir göz atıldığında açıkça görüleceği gibi, bu yönde bir ivme olduğu kuşku götürmez. Ama ne yazık ki, hükümetin genellemek istediği şey tam da buydu.

Ulusal birliğe ve öncelikle burjuva şahsiyetlerden oluşan bir hükümete ilişkin Sandinist projeye ilişkin olan çelişkiler başlangıçtan beri mevcuttu. **Yeniden İnşa Programı**'na bağlı olarak oluşturulmuş bir ortak yasama organı olan **Devlet Konseyi**'nın bileşimi, gerçeklige uymayan bir karşılıklı güçler ilişkisini yansıtıyordu. Burjuvazi, kendi lehine olmayan Sandinist girişimlerin ilerlemesini durdurmak için bu örgütte çوغuluğu elde etmeyi umuyordu ama FSLN, kendi hegemonyasını artırmak için, yeni oluşturulan, dinamik kitle örgütlerinin konseyde temsil edilmelerini istiyordu. Kendi güçlerinde bir azalmayla karşı karşıya kalan JGRN'nin burjuva üyeleri Robelo ve Chamorro 1980 nisanında istifa ettiler.

Bu noktadan itibaren, burjuvazi, istediği politik iktidarı kendisine vermesi için FSLN'i manipüle edemeyeceğini farketti ve önce yalnızca propaganda, daha sonra da bildigimiz gibi, karşı-devrime açık destek yoluyla rejime karşı çıkmaya başladı.

Karma Ekonomiye İçkin Çelişkiler:

İktidarda kaldığı süre boyunca FSLN, "karma ekonomi" olarak bilinen ve aslında, 1979'da Somoza ve kliginden mülksüzleştirilen toprak ve işletmelere dayalı daha sınırlı bir kamu kesiminin yanısına, güçlü bir özel kesimin korunması anlamına gelen bir ekonomik modelin uygulanması üzerinde yoğunlaştı. APP (Area de Propiedad del Pueblo - Halk Mülkiyeti Alanı) olarak bilinen kamu kesimi, toprağın %20'sini, sanayi ve ticaretin %25'ini (geleneksel ihracat ürünlerinin dış ticareti ve depolanmasından, tekstil, kimya, inşaat, makine-metal ve ulaştırma en-

düstrilerine dek her şeyi kapsamak üzere), yabancıların mülkiyetindeki altın ve gümüş madenlerini ve balıkçılık ve odun endüstrilerini kapsıyordu. Böyle bir projenin zamanla “ekonomik geriliğin üstesinden gelmesi, bağımlılığı kırması, ulusal gelirin halkın çoğunluğu lehine bölüşmesine yönelik değişimleri teşvik etmesi” amaçlanıyordu.⁽¹³⁾ Buna ek olarak, ekonomide devlet denetimi ve planlama için bir dizi önlem benimsendi. Burjuvazi başlıca üretim ve servet kaynaklarına egemen olmaya devam ettiği sürece kendi başlarına yetersiz kalacakları açık olmakla birlikte, bankaların ve dış ticaretin millileştirilmesi, devletin planlama ve denetleme yeteneğini geliştirmesi amaçlanan önlemlerdi. Özel üreticilerin Gayrisafi Yurtıcı Hasılanın tarımda %79’unu, imalat sanayinde %69’unu üretmeye devam etmeleri olgusu, burjuvazinin hâlâ manevra yapmak için geniş bir alana sahip olduğu ve nitekim, uzun vadide kesinlikle kendi çıkarına olmadığını gördüğü FSLN projesiyle işbirliğini reddederek bunu yaptığı anlamına geliyordu.

Devrimin ilk yıllarda, kitlelerin yaşam standardını iyileştirmek için birçok toplumsal proje uygulandı. 1979-1981 arası, emekçi halkın kendisini özdeşleştirdiği devrime yönelik yaygın desteği ve coşkusunun damgasını vurduğu dönem, devrimci sürecin gelişmesi ve derinleşmesi dönemiidi. Yıkım halindeki ekonomi ve olağanüstü borç veri alındığında, Sandinistlerin ekonomiyi etkili bir biçimde yeniden canlandırmayı başmadan toplumsal hizmetleri geliştirebilмелери nasıl mümkün olabilirdi? Bu sorunun yanıtı, hâlâ Vietnam'daki yenilgisinin gölgesini taşıyan ve tabii ki bir başka Küba'nın yaratılmasını önleme kaygısı içindeki ABD hükümetinin devrimci hükümete, burjuvazının varlığını ve politik haklarını koruması koşuluyla yardım etmeye hazır olduğunu ilan etmesinde yatkınlıktır. Başka bir deyişle, emperyalizm, yeni hükümeti müthiş bir dolar akışıyla desteklemiştir. (Yalnızca ABD, devrimin ilk üç yılında, düşük faizli borç ya da doğrudan bağış olarak 1.2 milyar dolarlık yardım yapmıştır). Buna karşılık, Nicaragua'daki kapitalist ve emperyalist mülkiyetin büyük bir çoğunluğuna dokunulmamıştır.

Burjuvazının, tek karar mercii olamayacağını anlayınca, bu durumu protesto ederek hükümetten çekildiğini daha önce belirtmiştik. Da-hası, kapitalistler, politik iktidarın kendileri olmaksızın uygulanacağını görünce, çeşitli biçimlerde sermaye kaçırmağa başladılar. Bu biçimler arasında, hükümet borçlarını dolara çevirip ülke dışına göndermek, ekili

(13) Ibid, s. 153.

toplak miktarını azaltmak ve genellikle Honduras ve Kostarika'ya olmak üzere, makiné ve hayvan satmak gibi yollar vardı.

Hükümetin sermaye kaçırmağa karşı çarptığı yasalar tamamen etkisiz kalmıştı; işçiler ve köylüler, hükümetin, topraksız köylülerin topraklara el koymalarını yasallaştırmamasını ve sermaye kaçırılan toprak sahiplerinin mülkiyetini kamuflaştırmamasını talep ederek işleri kendi ellerine almaya başladılar. Aynı anda, işçiler de sermaye kaçırmalarını önlemek üzere patronları denetlemek ve muhasebe defterlerini görmek gibi işçi denetimi taleplerini gündeme getirmeye başladılar.⁽¹⁴⁾

Bu kitle seferberliklerinin gücü karşısında, hükümet, özel mülkiyete karşı başlangıçta niyetlendigidinden daha fazla önlem almak zorunda kaldı. Devrimin ikinci yıldönümünde alınan bir dizi yeni önlem, ülke dışında altı aydan fazla kalan Nicaragualıların mülkiyetlerinin yanı sıra, ekilmeyen toprakların da millileştirilmelerine yol açtı. Yine de hükümet, başlangıçtaki projesine kararlılıkla sadık kaldı. Özel kesimin, “müdahale” korkusu olmadan, çalışabileceği bir alanı güvence altına alabilmek için, 1980 Eylül’ünde, Sandinist hükümet, üretimi teşvik etmek için, grevlerin ve toprak işgallerinin yanısıra, “işletmelerde üretim ilişkilerini doğrudan girişimler yoluyla değiştirmeye yönelen” herhangi bir eylemin de yasaklanması içeren bir “ekonomik ve toplumsal olağanüstü durum” ilan etti.⁽¹⁵⁾

Ne var ki Nicaragua burjuvazisi hükümetin projesiyle işbirliğine girmektense sermaye kaçırma ve böylelikle de ekonominin iyileşmesini büyük ölçüde sınırlamaya devam etmeyi tercih etti. 1982'de Nicaragua'ya gönderilen bir Dünya Bankası ekibinin sözleriyle:

Sanayi üretiminin düzeltmesi, özel kesimin, yeterli güvencenin olmadığı koşullarda üretimi artırma ve yatırım yapma konusundaki isteksizliği nedeniyle zorlaşmaktadır. Üretim sürecine ağırlıklı katılımı gözönüne alındığında, özel kesim yatırım kararları yoluyla ekonomik iyileşmenin hızını ve boyutlarını büyük ölçüde belirleyecektir. ⁽¹⁶⁾

Devrimci hükümet, vadelerin yeniden görüşüldüğü 1985 yılına dek

(14) Benjamin, a.g.e., s. 37.

(15) Benjamin a.g.e., s. 39.

(16) Richard Harris ve Carlos M. Vilas, (der.) *Nicaragua - A Revolution Under Siege*, Zed Books, Londra, 1985, s. 50.

dış borç ödemelerini sadık bir biçimde yerine getirdi. Tercih edilen Somoya'nın borçlarını ödemek olunca, ekonominin yeniden inşa etmek için acilen gereken para uluslararası bankaların kasalarına aktıtıldı. Bunun, bütün boyutlarıyla ve gerçek terimlerle ne anlama geldiği konusunda bir fikir edinebilmek için şu rakamlara hızla göz atabiliriz: 1980'de dış borç ödemeleri ihracat gelirlerinin %16'sından daha az bir miktarı yuttu; 1981'de bu oran %43'e, 1982'de %57'ye çıktı, 1983'e gelindiğinde dış borç ödemeleri ihracat gelirlerinin %70-90'ına denk düşüyordu!

Dişardan gelen dolar yardımına rağmen, ilk yıllarda bile ekonomi 1977'deki devrim öncesi düzeyine hiç ulaşamadı. Borç yükünün yanısıra, birçok başka etken de Nikaragua ekonomisinin batağa sürüklenemeye katkıda bulundu. Önce sel, ardından kuraklık ve Nikaragua'nın ittihal ettiği petrol fiyatının yükselmesi ve ihracat ettiği kahve fiyatının düşmesi gibi uluslararası pazardaki dalgalanmalar bu etkenler arasında sayılabilir.

1981'den başlayarak, ülke, Reagan yönetiminin ilan etmeden açtığı savaşın etkileriyle uğraşmaya başladı. Nikaragua'da sosyalizmin inşasını engellemekle yetinemeyen ABD, El Salvador'da FMLN (Frente Farabundo Martí de Liberación Nacional - Farabundo Martí Ulusal Kurtuluş Cephesi) önderliğindeki kitlelerin yakın görünen zaferi konusunda kaygı duyuyordu. ABD hükümetinin, Sandinistlere karşı, çoğunluğu Somoya'nın eşi Ulusal Muhalif Örgütü'nün katillerinden oluşan Kontralar dolayımıyla savaş açması, büyük ölçüde, El Salvador'da bu tür bir olasılığı önleme isteğinden kaynaklanıyordu. Kontra savaşının nedenlerini ve etkilerini bu metnin ilerleyen bölümlerinde daha geniş bir biçimde ele alacağız. Bundan bu noktada söz etmiş olmamızın nedeni, savaşın FSLN hükümetinin kendisini kurtarmayı hiçbir zaman başaramadığı ekonomik spiralin aşağı doğru dönmesine katkıda bulunan çok önemli bir etken olmasıdır.

Bununla birlikte, hepsi az ya da çok dış güçlerin dayattığı etkenler olan piyasa dalgalanmalarının, Kontra savaşının ve doğal felaketlerin etkilerinin manzaranın yalnızca bir parçasını oluşturduğunu açıkça belirtmeliyiz. Daha önce de degindigimiz gibi, ekonominin çaresiz durumunun, büyük ölçüde, burjuvazinin Sandinist hükümetle işbirliği yapmak konusundaki isteksizliğine bağlı olduğunu yinelemeliyiz. Tek bir örneğe bakalım:

Ocak 1982'de kendilerine sunulan döviz ve fiyat teş-

viklerine rağmen, büyük pamuk burjuvazisi (teşvikle-ri kabul etmekle birlikte) 1982-83 döneminde, teşviklerden öncesine göre %16 oranında daha az toprak üzerrinde ekim yaptı ve 1983 döneminde de aynı düzeyde kaldı; kahve ve siğır büyük burjuvazisinin tutumu da farklı değildi. Artığın kendi yörülerindeki transferine rağmen, dış pazarlara üretim yapan büyük üreticiler kendilerinden bekleneni yeterince karşılamadılar; 1983'te Nikaragua'nın ihracatı 1981'dekinden azdı.⁽¹⁷⁾

Kısacası, Sandinistler burjuva lehine ne kadar çok önlem aldırsa da burjuvazi işbirliğini reddetme konusunda kararlı bir biçimde direndi. Böylece, FSLN'in işçi sınıfı lehine ekonomik önlemler almaktansa, tarımsal ürün ihracına dayanan burjuvaziyle bir ittifak kurma çabaları, tam anlamıyla burjuvazinin sermaye kaçırmasını sübvansiyonla desteklemek anlamına geldi. 1988 yılında, yaptıkları ihracatın %25'ine denk düşen kredi ve dolar biçimindeki teşviklerin sürekli müşterisi durumundaki bu "yurtsever üreticiler"in ülke dışına çıkardıkları miktar 1.8 milyar dolardan daha az değildi!

Kapitalizmle eşanlamlı bir sözcükten başka bir şey olmayan karma ekonominin bilançosu, on yıllık bir dönemde, emekçi halkın satın alma gücünde %70'lük bir düşüşü gösterirken, aynı süre içinde, FSLN'in kendi ifadesiyle, "özel sektörün kazançlarının astronomik" olduğuna işaret etmektedir.⁽¹⁸⁾ Burjuvaziye ek olarak, kaçakçılık ve kaborasyla uğraşanlar, çok sayıda ayrıcalıklı ve yoz devlet görevlisi ve yöneticiler de FSLN yönetiminde zenginleştiler; bu arada emekçi kitleler ayda 5-10 dolara karşılık düşen ortalama gelirlerle geçinmek zorunda kaldılar.

Denetlenemeyen bir enflasyon ve çöküşe yaklaşan bir ekonominin karşısında kalan FSLN'in iki seçenekti vardı. Bunlardan biri, planlı bir ekonominin inşasına olanak sağlayacak bir biçimde burjuvazinin tamamen mülksüzleştirilmesine yönelikti. FSLN'in izlemeyi sürekli olarak reddettiği yol buydu. Kapitalist ekonominin sınırları içinde kalmakla eşanlamlı olan diğer seçenek, FSLN'i, tüm dünyada IMF yönetiminde uygulanan önlemlere benzer önlemleri -kemer sıkma ve kitlesel tensikat-

(17) Vilas, a.g.e., s. 232.

(18) Barricada, 22/7/88.

uygulama noktasına sürüklendi. Aradaki fark, bu tür politikaları uygulayan hükümetlere normal olarak verilen krediden Nikaragua'nın yararlanamamasıydı.

Her iki dünyaya da oynamayı deneyen Nikaragua (kapitalist ekonomiyi hâlâ korumayı sürdürürken, emperyalizmin denetiminin karşısında ve dışında olmak), hem Küba'nın gibi denetimli bir ekonominin avantajlarından, hem de kredi ve yardım biçimindeki emperyalist kayırmanın avantajlarından yoksun kaldı. Bir yandan, yerel burjuvaziye verdikleri sürekli ödünlər Sandinistlerin işçi sınıfının ve yoksul kitlelerin yaşam düzeyini önemli ölçüde iyileştirmeye yönelik adımlar atmalarını önerken, öte yandan ülke ekonomik ambargo ve askeri saldırları karşı karşıya kalyordu.

Her iki tarafa da yaranalım derken, hiçbir tarafı memnün edemiyorlardı.

Kitle Örgütleri:

Halk Örgütleri (*Organizaciones Populares - OP*) Somoza'nın devrilmesinden önceki mücadele dönemi içinde ilk kez ortaya çıktılar ve ayaklanma sırasında ve hemen sonrasında son derece etkin durumdaydilar. Sandinist Savunma Komiteleri (*CDS*) başta olmak üzere çeşitli örgütler, gıda maddelerinin bölüştürülmesi, hasta ve yaralıların tedavisi, evsizlere ev bulunuşu gibi zorunlu görevleri yerine getirmekte ve devasa yeniden inşa sürecinde çok önemli bir rol oynadılar. Nikaragualı Kadınlar Derneği de (*FSLN*'le birlikte mücadele ederken 1970'te öldürülen ilk kadının ismiyle anılan *Asociacion de Mujeres Nikaraguenses "Luisa Amanda Espinosa" - AMNLAE*) devrimin ilk yıllardaki okuma yazma kampanyasında ve kamu sağlığı işlerinde çok etkin bir biçimde çalıştı ve kadınlara ilişkin cinsiyetçi imgeye karşı mücadele etmek için kampanyalar yürüttü.

Yukarda sözü edilen örgütlerin ek olarak, kır ve kent emekçilerinin büyük bir bölümünü bir araya getiren Kır Emekçileri Derneği (*Asociacion de Trabajadores Campesinos - ATC*) ve Sandinist İşçi Konfederasyonu (*Central Sandinista de Trabajadores - CST*) kuruldu. Devrimin ilk yıllarda, ATC tarım reformunun gerçekleştirilmesinin yanısıra, devlet çiftliklerinde üretilen artığın bölüştürülmesinde de rol oynadı.⁽¹⁹⁾

(19) Gary Ruchwanger, *People in Power*, Bergin and Garvey Publishers, Massachusetts, 1987, s. 99.

CST'ye gelince, bu örgütün ilk çabaları, Somoza rejimi sırasında sayıca az ve çok zayıf olan sendikacılardan düşünüldüğünde pek de kolay bir iş olmayan, sendikal hareketin birleştirilmesini başlatma görevinde yoğunlaştı. Bunlar kitle örgütlerinin gerçekleştirmiş oldukları çok sayıda ve çeşitli görevlerin yalnızca birkaç örneği.

İktidara geldikleri sırada, FSLN önderleri halkın örgütlerinin rolüyle ilgili birçok açıklama yaptılar ve “yerel taban örgütlerinin üyeleri yararına bağımsız bir biçimde faaliyet göstermeleri” ve “temsil ettiğleri kesimlerin taleplerini özerk bir biçimde ifade etme yeteneğine sahip araçlar” olmaları konusunda ısrar ettiler.⁽²⁰⁾ Gary Ruchwager “yerel taban örgütlerinin, sık sık FSLN'in projelerine ve eylemlerine yedek güç ve destek sistemi biçiminde hizmet etmelerine rağmen, partiyle ciddi anlaşmazlıklar içinde oldukları ve kendi başlarına bağımsız aktörler olarak davranışıklarını” bildiriyor.

Karma ekonominin doğası ve FSLN'in sözde “yurtsever” burjuvaziyle iyi ilişkilerini korumak konusundaki sürekli çabaları veri alındığında, kitlelerin taleplerindeki ilerlemenin FSLN projesiyle bağdaşamayacağının açıkça ortaya çıkması yalnızca bir zaman meselesi idi. Bu na bağlı olarak, zamanla, halkın örgütleri, önceden kararlaştırılan FSLN politikalarını uygulamanın araçları olmaktan fazla bir anlam ifade etmeyen bir duruma gerilediler. Kendi kesimlerine ilişkin politikaların hazırlanmasına gerçekten katıldıklarında da bu genellikle, danışma niteliğinde ve öncelikle ulusal birlik, savunma ve üretim anlamına gelen genel çıkarlara ilişkin hükümet kararlarına tabi bir katılım olmaktadır.⁽²²⁾

Halk örgütlerinin özerk organlardan çok, öncelikle politikanın devletten kitlelere aktarılmasının araçları olduklarına ilişkin iyi bir örnek, köylülerin kendiliğinden bir biçimde işgal ettikleri toprakların sahipliğine iade edilmesine ilişkin devlet politikasına başlangıçta muhalefet eden ATC'nin, bundan kısa bir süre sonra, CST ile birlikte üyelerine şu açıklamayı yapmak zorunda kalmasıdır: “Topraklara el koyulması ve fabrikalardaki grevler acil kullanımı kolaylaştırsa ve yaşam standartını iyileştirse de, bu tür taktiklerin savaş sonrası yeniden inşa döneminde kullanılması devrimi ciddi bir biçimde yaralayabilir.”⁽²³⁾ Başka bir deyişle, FSLN halkın örgütlerini, işçi ve köylülerin doğal anti-kapitalist eğilimle-

(20) Ibid. s. 139.

(21) Harris, a.g.e., s. 94.

(22) Luis Serra, “Entre Base et Pouvoir”; *Inprecor*, sayı 286, 17 Nisan 1989, s. 24.

(23) Ruchwanger, s. 140.

rini kırmakta ve karma ekonominin sınırları içinde kalmaya zorlamakta kullanmıştır.

Garry Ruchwager, *İktidardaki Halk* adlı kitabında, Sandinist İşçi Federasyonu'nun (CST) ana işlevini çok aydınlatıcı bir biçimde özetler:

1981 ve 1982 yıllarında Nikaragua'nın ekonomik krizi derinleştiğinde, CST dikkatini üretimin arttırılmasına ve FSLN'in "devrimci kemer sıkma" talebinin karşılanmasıyla yoğunlaştırdı. CST, yüksek üretkenliğin ve kemer sıkmanın kabulünün fabrika sahibinin çıkarına hizmet etmediği, bunun, uzun vaddede, bir bütün olarak işçi sınıfının çıkarına olacağı konusunda işçiliği ikna etmeye çalıştı. (24)

Sözkonusu "devrimci kemer sıkma" hiç de kısa vadeli bir politika değildi; kısa sürede, hükümetin işçilere yaptığı ve biktirana dek yineleinen devrim adına özveride bulunma çağrılarının kilit teması haline geldi. Gerçekten kitleler, Kontra savaşının ve emperyalist ticaret ambargosunun neden olduğu olağantüstü zorluklar karşısında kahramanca özverilerde bulundularsa da, özellikle de zaman, Nikaragua işçi sınıfına, ne burjuvazinin ne de yüksek düzeydeki devlet görevlilerinin aynı özverilerde bulunduğuunu ve bunların, aslında, nüfusun geri kalan kesiminden esirgenen bazı ayrıcalıklardan çok daha fazlasına sahip oldukları kaba bir biçimde gösterdiğinde, söz konusu özverilerin de bir sınırı olduğu ortaya çıktı.

Bir başka açıklayıcı olgu da, halk örgütleri önderlerinin önemli bir bölümünün FSLN üyeleri olmalarıdır. Aynı oldukları varsayılan iki örgütte birden katılıma ilişkin olan çıkar çatışması, halk örgütlerinin gelişmesini ve coğulculüğünü zorlaştırtırken, Sandinist olmayan kesimleri kendine çekme kapasitesini de azalttı. Sonunda, halk örgütleri içinde tartışma ve karar alma ortamının bağımsız gelişmesi yerine, kararlar halk örgütlerinde çalışan bu cephe yoldaşlarının dolayımıyla yukarıda dayatılmaya başlandı. (25)

Ayaklanma sırasında ve hemen sonrasında o denli yaşamsal bir rolyonu olan çok sayıdaki ve yaygın CDS örgütleri, kısa süre içinde güçsüzmüşe ve kişisel çatışmalara bağlı sorunlar yaşamaya başladılar. Bu örgütler, zamanla dikey çalışma yöntemlerine ve taban demokrasisi-

(24) ibid., s. 247.

(25) Serra, a.g.e., s. 25.

nin yokluğuna bağlı olarak, hemen hemen hiç halk destegine sahip olmayan boş kabuklar haline gelerek yozlaştılar.

Son on yıl içinde, AMNLAE birçok değişim yaşadı, ama yine de kadınlar hâlâ büyük ölçüde geleneksel rollerine hapsolmuş durumdayalar. Bunun nedeni, örgütün öncelikle ulusal yeniden inşa ve üretim konularıyla ve kadınların bu alanlardaki rolleriyle ilgilenmemesi, toplumda son derece derin bir biçimde kök salmış olan geleneksel maşizme meydan okumayı gerektiren kurtaj ve ev içi şiddet gibi özgü kadınlara sorunlarıyla çok daha az uğraşmış olmasıdır. Seksenli yıllarda boyunca, yasadışı kurtaj yoluyla her yıl ölen kadın sayısının, Kontralara karşı mücadele içinde öldürülen kadınların sayısından daha yüksek olması üzücü ama aydınlatıcı bir olgudur.

10 yıllık FSLN yönetimi boyunca, ATC ve CTS emekçileri birçok kez, hükümetten taleplerini dile getirmek üzere örgütlenler. Bazı durumlarda kazandılar da. Ama daha çok, burjuvazinin taleplerinin yıl boyunca azalmak yerine arttığını ve kendi taleplerinin "karma ekonomi"nin gereklerine tabi kıldığını görürlər. Sonuç olarak, yukarıda sorulan sorulara yanıt vermek üzere, durumu söyle özetleyebiliriz: "Sözkonusu olan, işçi denetimi yerine, tabandan gelen sesslere pek az dikkat gösteren kökleşmiş bir bürokrasisinin denetimidir. Böyle bir politika emekçilerin katılımını üretimi artırma gütüsüne tabi kılmaktadır."(26)

Açıkta ki, hiç kimse üretim artışının devrimin bekası için taşıdığı anlamı yadsımayacaktır. Sorun, işçilere dayatılan kemer sıkma planlarına, her zaman, tarımsal ürün ihracatçılara verilen ve giderek artan ödünlere eşlik ediyor olmasında yatmaktadır. 1989'da, geleneksel ihracatçılar, Sandinist kumandanlar ve yüksek bürokratlar, -peçok ayrıcalıklarından yalnızca birkaçını anmak gerekirse- yeni air-condition'lı arabalar kullanırlarken ve pahali Amerikan mallarının yalnızca dolarla satın alınabildiği dolar-mağazalarından alışveriş ederlerken, işçilerin çoğunuğu ayda yaklaşık 4 dolar kazanıyorlardı.

Nikaragua'da Tarım Devrimi:

FSLN'in başlangıç projesi, Somoza ve yakınlarının mülklerini milleteştirme ve bu toprakları devlet çiftliklerine dönüştürme çağrıları yapıyordu. Ekilebilir toprakların %20'sini oluşturan bu topraklar dışında,

(26) Benjamin, a.g.e., s. 92.

FSLN'in yurtsever olarak tanımladığı diğer büyük toprak sahiplerine ait mülkiyetin tek bir metre karesine bile dokunulmayacaktı. Bu önlemin tümüyle yetersiz olduğu gerçeği, toprağa susamış binlerce köylünün kendiliğinden bir biçimde birçok büyük toprak mülkünü işgal etmeleri ve zaferin ardından kendilerine verileceğini varsayıdıkları toprağı talep etmeleri olgusuya kanıtlandı. Sandinistlerin, özel kesimin büyük ölçüde korunması anlamına gelen karma ekonomiye sarsılmaz bağlılıklarına ve büyük toprak sahiplerine iyiniyetlerini kanıtlama ve onların desteğini kazanma konusundaki sürekli isteklerine bağlı olarak, FSLN hemen köylülere bu toprakları gerçek sahiplerine geri vermelerini söylemeye başladı. Bunun sonucunda ortaya çıkan hoşnutsuzluk, özellikle kuzey ve güney sınır bölgelerindeki birçok köylünün Kontralara katılarak devlete karşı mücadale etmeye başlamalarının temel nedenini oluşturdu.

Coc sayıda büyük toprak sahibinin sermaye kaçırması, 1980-81 yıllarında daha da büyük kitle seferberliklerine ve topraklara el koyma olaylarına yol açtı. Hükümet bu baskıya, sermaye kaçırılanların toprağının ve altı aydan fazla terkedilen mülkiyetin, kapasitesinin altında kullanılan toprakların ve Kontralara ait tüm toprakların kamulaştırılması çağrısını içeren, 19 Temmuz 1981 tarihli Töprak Reformu Yasasını çıkararak karşılık-verdi. Önceden terkedilmemiş olan ve kamulaştırılan tüm topraklar uzun vadeli olarak sigortalandı.

Bu ikinci yasanın çıkarılmasından sonra bile, birçok büyük toprak mülkü dokunulmadan kalırken ve işçileri her zamanki gibi acımasızca sömürmeyi sürdürken, on binlerce köylü ailesi topraksız kaldı.

Tarimsal üretimi ilişkin şu istatistikler çok aydınlatıcı: 1983'te Gayrisafi Yurtıcı Hasılanın %24.75'i devlet kesiminden, %42.41'i küçük ve orta köylülerden ve %32.38'ü büyük kapitalistlerden geldi.

1986 yılının Kasım ayında toprağın dağılımı şöyle idi: Tüm ekilebilir toprakların %22'si büyük özel üreticilere, %30'u orta özel üreticilere, %9'u küçük özel üreticilere, %21'i kooperatiflere, %13'ü devlet çiftliklerine, %5'i savaş bölgelerine aitti.⁽²⁷⁾

Kitlelerin baskısıyla, hükümet 1984 - 85 yılları boyunca, aslında daha önceki yıllarda köylülerin işgal ettikleri toprakların durumunun yasallaştırmasından fazla bir anlam taşımayan binlerce toprak tapusu

(27) Benjamin, a.g.e., s. 82.

vermeye devam etti. Bununla birlikte, bu dönemde paylaştırılan topraklar, Somoza'dan kamulaştırılan topraklarla oluşturulan devlet mülkiyeti alanlarından ayrıldı; hükümet orta ya da büyük toprak sahiplerinin topraklarını kamulaştırmama ilkesine sıkı bir biçimde bağlıydı.

1986'da, sürekli toprak talebine yanıt olarak, 1981 Tarım Reformu Yasası iyileştirildi. Yeni yasağa göre, genişliği ne olursa olsun, ekilenen tüm topraklar kamulaştırılabiliriyordu ve ilk kez olarak, yasa devlette, "kamusel zorunluluk" durumunda etkili ve büyük kapitalist toprak sahiplerine alt mülkü kamulaştırma izni veriyordu. Bu kararnamenin ardından, büyük kapitalist üreticilerine ait toprağın yine pek az bir bölümüné el konmasına rağmen, 200.000 akr toprak köylü aileler arasında paylaştırıldı. Gerçekte, yeniden paylaştırılan toprağın yarısı "üretken olmayan" devlet çiftliklerine ait topraktan oluşuyordu ve bunun sonucunda, binlerce tarım emekçisi işlerini bırakmak zorunda kalarak seyiar satıcılık yapmaya ya da serbest çalışmaya başladı.

Tarima ilişkin olarak 1986 sonrasında alınan önlemler, esas olarak, FSLN'in her seyden çok Nikaragualı kapitalistlerle yaptığı toplumsal sözleşmeye bağlı olduğunu bir kez daha onaylamayı amaçlıyordu. Hepsi, köylülerin, çiftlik işçilerinin ve bu kesimlere ait sendikaların güçlü muhalefetiyle karşılaşan bu önlemlere söyle birkaç örnek verilebilir: Tarımsal ürün ihracatına yönelik büyük üreticilerin, üretimi artırmalarını sağlamak için bir teşvik olarak, devlet bankasına olan eski borçlarında indirim yapma kararı, yeni tarımsal borçların faiz oranlarının düşürülmesi ve bazı devlet çiftliklerinin özel mülk sahiplerine geri verilmesi. Bu arada, Başkan Daniel Ortega da kırsal alanın çeşitli kesimlerinde toprağa el koyan köylülerle ilgili olarak şu açıklamayı yaptı: "Bunlar yasa dışı hareketlerdir ve bunu hoşgöremeyiz. Hükümet yasa uyulmasını güvence altına almayı vaat eder. Bu tür toprak işgalleri yalnızca üretimin düzenini bozar. Emri vaki el koyma olaylarını kabullenmeyeceğiz."⁽²⁸⁾

Bugün hâlâ yakıcı bir biçimde süren toprağa susamışlık, son seçimlerde bu kadar çok sayıda Nikaragualının yarışmalarından kurtularak oylarını FSLN'e vermemelerine katkıda bulunan temel bir etkendir. Aslında, aynı anda hem bütün köylüler hem de büyük toprak sahiplerini ve tarımsal ürün ihrac eden kapitalistleri tatmin edebilecek

(28) Benjamin, a.g.e., s. 87.

bir toprak bölüştürme sistemini düzenlemek konusunda, değil FSLN, en hünerli sihîbaz bile oldukça zorlanırdı.

FSLN ve İşçi Sınıfı:

FSLN, ayaklanmanın ardından, işçi katılımının ve sendikal özerliğinin önemine sık sık göndermede bulunan birçok bildirge yayınladı. Oysa bu bildirgelere daha yakından bakıldığında, "sendikaların talepte bulunma özerliğinin... daha geniş kapsamlı devrimci projenin stratejik çıkarlarına tabi kılınması gerektiği" görülür.⁽²⁹⁾ Yine ağır basan, ulusal birlik ve üretimdir. Devrimci Nikaragua'da işçi sınıfı üzerine geniş çalışmalar yapan Carlos Vilas halkın katılımı konusunda şunları söylemektedir:

Üretime katılım çok geniş kapsamlı olarak tanımlanmış ve üretim artışı ve üretkenliği, gönüllü çalışma ve yarışmayı, makine ve araçları sabotaja karşı korumayı, işletmelerde sermaye kaçırmamasını önlemeyi, Çalışma Yasası'nın iş güvenliği ve işçi sağlığına ilişkin önlemlerin yerine getirilmesini, APP'nin (Halk Mülkiyeti Alanı-Area de Propiedad Popular) güçlendirilmesini ve üretimin felçleşmesinin önlenmesini içeriyor.

Başa bir deyişle, katılım, işçilerin istihdam edildikleri işletmelerde alınan ekonomik kararlara etkin bir biçimde katılmalarından çok, geniş ölçüde, özel şirket sahiplerinin gözetilmesi ve tek başına üretim görevlerine katılım islevinin terimleriyle, üretme göre tanımlanmıştır. Öte yandan, devletin dönüştürülmesine sendikal katılım, işçilerin gereksinimlerini, bakış açılarını, tavsiyelerini ve eleştirilerini devlet bürolarına bildirecek temsilcilerin seçilmesine ilişkin bir katılım olarak nitelenmiştir. Ayrıca bu temsilcilerden, Ekonomiyi Yeniden Canlandırma Planı'nın uygulanmasını izlemeleri de bekleniyordu: Bürokratizmle, savurganlıkla, zimmetine para geçirme olaylarıyla ve gevşeklikle mücadele etmek; APP içinde otoriter işçi-patron ilişkilerini ortadan kaldırmak; sermaye kaçırma olaylarından ve

(29) Vilas, a.g.e., s. 183.

Çalışma Yasası ihlâllerinden devleti haberdar etmek.

Tüm zorluklara rağmen, Nikaragua işçi sınıfının devrimi kahramanca savunduğu kuşku götürmez. İşçiler, bazlarının Kontrala'ra karşı savaşmalarının yanı sıra, sayısız gönüllü işgünü kabul ettiler, yarım ücret için tam gün çalışılar, Kontralara karşı savaşmaya giden yoldaşların yerini doldurmak için olağanüstü çabalar harcadılar, yedek parçası bulunamayan makinelerin yaptığı işi yapabilmek için çeşitli yollar icat ettiler ve üretimi mümkün olduğu kadar arttırdılar. Yine de açlık ve hastalık yayılmakla kalmadı, zamanla bürokrasi ve çürüme öylesine güç kazandı ki, giderek daha çok saturdaya işçi bunca özveriyi kimin adına yaptığı kendi kendine sorar oldu.

1980'lerin ikinci yarısında, ekonomik durum aşırı derecede kötülemiştir. Sandinist hükümetin yanıtı, Uluslararası Para Fonu'ndan destek alan diğer Latin Amerika ülkelerinde uygulananlara benzeyen ve başka şeylerin yanı sıra, çok sayıda tensikat, petrol, su ve elektrik fiyatlarında artış, kordobanın devalüasyonu ve ücretlerin dondurulması anlamına gelen bir dizi ekonomik önleme uygulamaya koymak oldu. Tüm bu önlemlere rağmen, enflasyon yükselmeye devam etti ve 1988 yılı sonunda %25.000'e ulaştı. Bu önlemlerin sonuçları, International Viewpoint adlı dergide şöyle özetleniyor: Sandinist hükümetin enflasyonu denetim altına alma girişimleri, issizlikte artış, nüfusun en yoksul kesimlerinin yaşam standardında bir düşüş ve devrimin okuma-yazma, çocuk ölümü gibi toplumsal politikaya ilişkin bazı kazanımlarında bir gerileme ile sonuçlandı.⁽³⁰⁾

Ekonominin berbat durumu ve sefil yaşam koşulları, özellikle 1988'den itibaren, emekçilerin direnişlerinin yükselmesine yol açtı. İnşaat ve otomobil tamiri kesimlerinde gündeme gelen ve her ikisi de Sandinist olmayan sendikaların önderliğinde gerçekleşen işçi grevleri yasa dışı ilan edildi ve grevciler isten atıldı. Bununla birlikte, grev dalgası kentlerin yanı sıra kırsal alanlara da yayıldı ve ücretlerdeki düşüşü ö dünemeye çalışan kısmı bir çaba olarak fasulye, pirinç ve şeker dağıtıması, işçilerin uzun yıllar süren mücadelelerinden sonra San Antonio Şeker Rafinerisi'nin kamulaştırılması (kamulaştırıldığında, rafineri, sahiblerinin kasıtlı kötü yönetimi nedeniyle neredeyse bir harabe halinde olsada) gibi birçok küçük ödünlü bu grevler sayesinde kopartıldı.

(30) International Viewpoint, sayı 170, 2 Ekim, 1989, s. 19.

İşçilerin hoşnutsuzluğu ve grev dalgası, FSLN'in ve CTS sendika bürokrasisinin şiddetli muhalefetiyle karşılaştı. Sandinist grev kırcıcların grevcilere ve Sandinist olmayan sendikaların önderlerine saldırdıkları birçok olay yaşandı.⁽³¹⁾ Grevler emperyalizmin ve sağ kanat muhalefetin oyunu olarak öfkeyle yadsındı ve grevcilere yönelik saldırılardır, sağ kanat sendikaların koalisyonu CPT tarafından yönlendirildikleri gereçesiyle hükümet tarafından haklı gösterildi.

Bazı yerlerde ise, olağanüstü ekonomik önlemlerin sonucunda gelirlerin düşmesinden en çok proletaryanın ve diğer ücretlilerin zarar göründüğü Sandinistler tarafından kolaylıkla kabul edildi. Nereden bakılırsa bakılsın, grevcilerin haklı taleplerine karşı fiziksel baskı ve eziyet kullanılmasının hiçbir geçerli açıklaması olamaz. Bazı grevlerin önderliğinin açıkça karşı devrimci olduğu kuşkusuz doğrudur, ama bu, işçi taleplerinin meşruyetini yadsıma nedeni olamaz.

Sandinistlerin prestij kaybetmeleri ve sağın yükselişinin buna eşlik etmesi, burjuvaziye verilen ödüllerle geçen ve ülkeyi bugünkü yıkım durumuna getiren on yılın mantıksal sonucundan başka bir şey değildir. Bu çizginin herhangi bir anında burjuvazi mülksüzleştirilmiş olsaydı, ekonomi üzerindeki gücünü de kaybetmiş olacaktı ve bu, işçi taleplerinin pek çoğunun karşılaşmasını sağlayacaktı. İşçiler üzerindeki baskı, karşı devrimin eline mümkün olan en iyi kozu vermektedir. Çünkü işçilerin kafa karışıklığını ve bugün artık baştan aşağı çürümüş olan bürokrasiye karşı nefretlerini artırmaktadır. **Correo International** bürokrasının büyütmesini şöyle özetler:

1979'dan günümüze dek, devlet görevlilerinden, müdürlerden, patronlardan, teknisyenlerden ve işçi önderleriyle karşılıklı anlaşma içinde fabrikaları ve plantasyonları denetleyip yöneten APP işletmelerine bağlı yöneticilerden oluşan bir tabakanın büyümeye ve gelişmesine tanık olundu. Hepsi aktif FSLN militanları olan müdürler, personel yöneticileri ve patronlar, aynı zamanda yerel Sandinist taban örgütlerinin de önderleri ve sekreterleridir. Gerçekte de bunlar, çürümeyen, arkadaş kayırmayan, gönüllü iş değişikliklerine uymayan işcilere uygulanan yaptırımların, politik baskının, gerçekçi olmayan üretim hedeflerinin, işten çıkışma ve

(31) *Correo International*, sayı 38, Şubat 1989.

işçilere karşı uygulanan cezaların cisimleşmiş halini temsil ederler. Sendika bürokrasisi, devlet ve özel işletmelerle karşılıklı anlaşma içinde hareket etmekte, işçilerinkinden çok bunların çıkarlarını savunmaktadır.⁽³²⁾

Bunlara bağlı olarak, bürokrasiye karşı artan öfke ve Sandinistlerin, işçilerin ve halkın kıtlelerinin yaşam standardını yükseltme konusundaki başarısızlıklarından kaynaklanan hoşnutsuzluk, rejim ile Nikaragua halkı arasındaki mesafenin gittikçe daha da açılmasına yol açmıştır. Artan işçi seferberlikleri, yurtsever askeri hizmete (genç erkeklerin Kontralara karşı savaşma zorunluluğu - burjuva gençlerin genellikle kurtulmayı becerdikleri bir zorunluluk) karşı direnişin büyümESİ, ve Sandinist kitle örgütlerinin krizi, FSLN'in son seçimlerdeki yenilgisile nihai olarak ortaya çıkan bu hoşnutsuzluğun çeşitli göstergeleridir.

Kontra Savaşı ve Bölgesel Barış Anlaşmaları:

Nikaragua hükümeti burjuvazisinin mülksüzleştirilmesinde ve bir işçi devletinin inşasında, örneğin, Küba'nın yaptığı gibi, hiçbir zaman sonuna dek gitmediye de, ABD hükümetinin doğrudan politik denetiminin dışında kalması nedeniyle, bu hükümet için sürekli bir endişe kaynağı olmuştur. Bu, ABD Nikaragua'ya ekonomik baskı uygulayabildiği halde, ülkenin politik durumunun, ABD'nin kuklasından başka bir şey olmayan hükümetlere sahip diğer bölge ülkelerinden tamamen farklı olduğu anlamına gelir. Nikaragua bölgesel askeri toplantılar katılımla, ordu ise Pentagon tarafından eğitilmemekte ve bu kuruluştan yardım almamaktadır. Başka bir deyişle, bu ülke dünya emperyalizminin disiplinine uymamaktadır ve bu olgu ABD'nin saldırısı hedefi haline gelmesi için tek başına yeterlidir.

Kontra savaşı ya da karşı-devrimci savaş, 1981 yılında, sınır komşusu Honduras'ta üslenen Somoza'nın eski muhafizleri tarafından, ABD'nin yardımıyla başlatıldı. Nikaragua topraklarının hiçbir bölümünde asla denetimi ele geçiremeyen ve halkın desteği kazanamayan Kontralar, Managua hükümeti için hiçbir zaman ciddi bir askeri tehdit oluşturmadıkları halde, büyük bir ekonomik zarara ve binlerce ölüm yol açmayı başardılar. Aslında, Kontra savaşının esas amacı da, devrimi ypratacak ve devrime verilen halkın destekini kemirecek bir ekonomik çö-

(32) *ibid.*, s. 9.

küse yol açmaktı. Bu, diğerlerinin yanısına, Reagan ve Kissinger tarafından da defalarca açık bir biçimde ifade edilmiştir. Kissinger karşı-devrimci savaşı destekleme taktığını şöyle açıklamıştır: "Hiçbir hükümet, ne kadar süreceği belli olmayan bir çatışmanın biriken ağırlığını kaldırıramaz."⁽³³⁾ Bu ışık altında bakıldığından, çeşitli bölgesel "barış" anlaşmaları - Contadora, Arias ve Tela maddiyonun öbür yüzü olarak görülebilir. Başka bir deyişle, görüşmeler saldırının başka araçlarla sürdürülmesidir.

1980'lerin ikinci yılında, Sandinist ordunun, işçilerin ve köylülerin özverileri ve kahramanlıkları sayesinde Kontralar askeri yenilgiye uğratılmıştı. Bu zaferin kazanılmasında iki belirleyici etken rol oynadı - 1985'ten itibaren köylülere toprak dağıtılması ve Atlantik kıyısındaki yerli halka yönelik politikada değişiklik. Çünkü, bir yandan, devrimci hükümetten bekledikleri toprağı alamayınca acı bir düşkırıklığı yaşayan köylülerin belli bir kesimi, öte yandan da, kendi kaderini tayin etme talepleri Sandinistler tarafından yadsınan Miskita ve Rama halkları, devrimin ilk yıllarında Kontraların safına geçmişlerdi. Ama bir kez bu talepler karşılanınca, her iki kesim de desteklerini hükümete çevirecek karşı-devrimi önemli ölçüde zayıflatmış oldular.

Kontraların yenilgisi, ABD emperyalizminin, ülkenin bağımsızlığını tasfiye etmemi amaçlayan politik görüşmelere daha fazla önem vermesine yol açtı. Öte yandan, Sandinist hükümet, işçilerin ve yoksulların yaşam koşullarını iyileştirmek için Kontralalar karşısındaki zaferinden yararlanacağı yerde, burjuva tarımsal türün ihracatçılara, kentlerdeki ve kırsal alandaki ücretli ve yoksulların zararına ayrıcalıklar tanıyan yeni ekonomik önlemler uygulayarak, burjuvaziye ve emperyalizme daha da çok ödünlər verdi. Aynı şekilde, Esquipulas - beş Orta Amerika ülkesi başkanı tarafından Ağustos 1987'de imzalanan anlaşmalar çerçevesinde, Sandinistler sağ kanat muhalefete daha da büyük ödüller verdiler ve bu da kuşkusuz, muhalefetin sonraki seçim zaferini kovalaymıştı.

Tela anlaşmalarını, 1989 Aralığında imzalanan ve FSLN'i iktidardan uzaklaştırmış yerine pro-emperyalist bir hükümet kurmayı hedefleyen bir dizi girişimin sonucusu olan San Isidro anlaşmaları izledi. Her ikisi de devrimi zayıflatmış olan Contradora ve Arias Planları bu anlaşmaların önce gündeme gelmişti. Kontralar askeri bakımdan yenilgiye uğratılmış olsalar da, hâlâ zarar vermeye ve ölümlere yol açmaya devam

(33) *Correo Internacional*, sayı 23., s. 9.

ederek Managua hükümetinin başını ağrıtmayı sürdürdüler ve burjuva muhalefeti için kaldırıcı hizmeti gördüler. İşte, Sandinistler, bütün bunalımlardan ve ABD'nin ekonomik ambargosundan biraz soluk alabilmek umuduyla, devrimin Orta Amerika'da yayılmasının önüne set çekmeye uman bölgesel hükümet başkanları tarafından hazırlanan bir dizi diyaloga girdi.

Contadora Planı, 1984 yılında, Meksika, Kolombiya, Venezuela ve Panama devletlerinin başkanları tarafından hazırlandı. Özgül olarak Salvador gerillalarına Nikaragua desteğini yasaklayan 21 maddesiyle bu plan bir barış planı olarak sunuldu. Contadora, başkalarının yanısıra, İkinci Enternasyonal'ın, Latin Amerika burjuvazilerinin, Sovyetler Birliği'nin, Pinochet'in ve Fidel Castro'nun da uluslararası desteğini aldı. Bu nüfuslu birlikte, Nikaragua hükümeti bu planın altına imza atmaya gömüllü tek hükümet oldu. Bir yıl sonra, bu kez Reagan yönetiminin desteğiyle, planın yeni bir versiyonu gündeme getirildi. Bu yeni versiyona göre, Sandinistler silahlarını bırakıp Kontralarla doğrudan görüşmeleri başlamak durumundaydilar. Bu kez imzalamayı reddeden Sandinistler oldu. Nikaragua İçişleri Bakanı Thomas Borges şu açıklamayı yaptı: "Onlarla [Kontralarla] konuşmak, onlara sahip olmadıkları bir meşruiyet vermek ve onları politik bir güç olarak tanımak anlamına gelir... Bir diyaloga razı olursak, bu, Ulusal Muafaf'ızın dönüşüne razı olmak demektir. Bu da sonunda devrimci iktidarı, halkın iktidarını geri vermeye yol açacak bir dizi ödünin başlangıcı olur."⁽³⁴⁾

Tartışılmaz meşruiyetine rağmen, Sandinistlerin devrimi görüşmeleri yoluyla teslim etmemi reddetmeleri, İkinci Enternasyonal'den çeşitli Avrupa burjuvazilerine dek tüm uluslararası karşı-devrimci güçlerin ve bu arada uluslararası pro-Moskova Stalinist hareketin saldırularına hedef olmalarına yol açtı. 1986'da tüm Avrupa ve Latin Amerika hükümetleri Nikaragua'ya yardımını kestiler. Buna ek olarak, Sovyetler Birliği, Gorbaçov'un emperyalizmle global işbirliği politikası çerçevesindeki "bölgesel çatışmaları çözümü ulastırma" politikasının bir parçası olarak, Nikaragua'ya sağladığı petrol miktarını önemli ölçüde azalttı.

Her türlü uluslararası destekten yoksun kalan Nikaragua gitikçe daha da yalıtılmış bir konuma düştü. Ekonomik durum kötüleşmeye devam etti ve burjuvazi kendine ait olarak görmediği bir hükümetle işbirliğini reddetme konusundaki kararlığını sürdürdü. Üretimi sabote ede-

(34) Benjamin, a.g.e., s. 108.

rek, spekülasyona girişerek, karaborsayı başlatarak ve Kontraları finanse ederek, Sandinistleri boyun eğmeye zorlamak için, Kontraların rolünü iç cephede tamamladı. Bu arada, 1985'ten itibaren, işçi ve köylü seferberlikleri daha militant ve içerik bakımından daha anti-kapitalist bir nitelik taşımaya başladılar. Ne var ki, Sandinistler de karına ekonomiyi ve ulusal birliği koruma niyetlerini aynı kararlılıkla sürdürdüler.

Böylece, kapitalist üretimin ve derin ekonomik krizin gerekleri 1987 Ağustos'unda Sandinistleri Esquipulos Anlaşmalarını imzalamaya sürgülüdü. Bu anlaşmaların diğer imzacıları Honduras, Guatemala, Kostarika ve El Salvador başkanlarıydı. Esquipulas Anlaşmaları Sandinistlerin önceki konumlarına göre önemli bir geri adımı temsil ediyordu, çünkü bu anlaşmalara göre: "İmzacı hükümetlerin her biri kendi ülkelerinde silahlı ayaklanma yapan gruplarla görüşmeler yapmakla [yükümlüdürler]. Askeri etkinlikleri sona erdirmeye ve bu grupları af, seçim güvenceleri ve demokratik haklar sunma yoluyla, politik yaşama yeniden katılmaya çalışmak zorundadırlar. Bu arada, hükümetler, kurulu bir hükümete karşı savaşan herhangi bir gruba yardım etmeyi kabul etmezler."(35)

Yenilmiş durumda güçsüz Kontaraların, ülkenin önemli bir bölümünü denetimi altında tutan El Salvador'daki güçlü gerilla hareketiyle eş tutulduğu göz önüne alınacak olursa, nereden bakılırsa bakılın, bu anlaşmalar emperyalizm için bir zafer anlamına gelir. Başka bir deyişle, Sandinistler, yıllar önce görüşmeyi reddetmeye yemin ettikleri Kontralara olağanüstü ödünlər vermemeyi ve bu arada FMLN'e her türlü yardımı askıya almayı kabul etmişlerdir. Buna karşılık, emperyalist askeri üsler varlıklarını korurken ve Washington Salvador ordusuna yardım sağlamaya devam ederken, Honduras ve Kostarika Kontraları kendi topraklarından çıkaracaklardı.

Bugünden geriye baktığımızda, bu anlaşmalarдан herhangi bir biçimde etkilenen ve aynı zamanda da bunlara harfi harfine uyan tek ülkenin Nikaragua olduğu görülüyor. Buna karşılık, El Salvador'da, Esquipulas hiçbir ciddi değişiklik yaratmayı başaramadı. Binlerce insanın diktatörlük tarafından tutuklanması ve iğkenceye tabi tutulmalarında hiç bir azalma görülmekten, ölüm çeteleri hâlâ serbestçe dolaşıyorlar. Honduras, Panama ve El Salvador'un da barındırdığı Kontralara ve ABD birliklerine üs sağlamaya devam ediyor.

(35) *Correo Internacional*, sayı 38, s. 14.

Esquipulas'ın somutlaşmasına gelince: Nikaragua hükümeti Kontralarla görüşmeye oturarak Sapoa Anlaşmalarını imzaladı. Bu anlaşmalarla geçici bir ateşkes sağlandı, ülkenin 21.000 km² lik bir bölümü Kontraların kullanımına sunuldu, Somoza'nın eski Ulusal Muhafiz üyeleri serbest bırakıldı ve emperyalistlerden Kontralara "insani yardım" kabul edildi.

Yine de, Kontralara verilen olağanüstü ödünlere rağmen, Sapoa Anlaşmaları Sandinistleri, pro-emperyalist burjuvaziye daha geniş bir politik alan sağlayan politik değişiklikler yapmaya yükümlü kılmıyordu. Bu nedenle, burjuvazi pek tatmin olmadı ve Sapoa'nın koşulları hiçbir zaman uygulanmadı. Görüşmeler Haziran'da kesildi ve Kontralar saldırlarını yeniden başlattılar. Ek olarak, isyancılar, sonunda devrimci devletin parçalanmasını hedefleyen taleplerini giderek artıtrarak sürdürdüler. Burjuvazının sözcüsü *La Prensa* şöyle yazıyordu: "Tek gerçek ateşkes, Nikaragua'da demokrasinin geri dönülmeyen bir biçimde restorasyonu olabilir... Eğer FSLN, Sandinist Hükümet'in askeri ve politik rejimine hiç dokunmadan yalnızca Kontraların dağıtılmamasında israr etmeli sürdürüse, ne barış, ne istikrar ne de gelişme sağlanabilir..."(36)

Bunun anlamı açıktır. Sandinistler ne kadar öðün verirlerse, muhalefetin talepleri o kadar artmıştır. Sapoa'yı Tela, Tela'yı San Isidro izledi ve bu anlaşmaların her biri, nafile bir soluk alma arayışı içindeki Sandinistler açısından gittikçe artan ödünləri temsil ediyordu. San Isidro, El Salvador'daki aşırı sağcı Chirstiani hükümetinin meşruiyetini özgül olarak onaylamasıyla ve FMLN'in derhal silahsızlandırılması çağrısı yapmasıyla, nihai kapitülasyonu temsil ediyordu. Ekonominin yeniden inşası için Batı'nın onayını ve yardımını sağlayabilme umuduyla, giderek devrimin güvencelerinden bir bir vazgeçmelerine yol açan bu kısır dönüge kendilerini kapturan Sandinistler, sonunda kendi sonlarını hazırlamış oldular.

Demokratik görünümllerine ve sözde Kontralari onaylamamalarına karşın, Avrupa ve Latin Amerika hükümetleri FSLN'in emperyalizmden bağımsızlığını korumayı başarmasına katkıda bulunmaya yanaşmaları var. Bu hükümetler kredi ve yardımın kapitalist kesime öðün verilmesi koşuluyla mümkün olabileceğini söyleyerek Sandinistlere şantaj yaptilar. Örneğin, Daniel Ortega'nın 1989 Nisan'ında Avrupa başkentlerine yaptığı ziyaretler, 3,5 milyon Nikaragualı için yalnızca, 20 milyon dolar

(36) *Ibid*, s. 14.

nakit ve 30 milyon dolar kredi yardımıyla sonuçlandı; aynı dönemde ABD Kongresi'nin 10.000 Kontra'ya yaptığı yardımın tutarı 66 milyon dolardı. Dahası, hem Amerikan hem de Avrupa emperyalizmi, son seçim kampanyası için burjuvaziye milyonlarca dolar verdiler. Bundan daha açık bir mesaj olamazdı. Yeryüzünde Nikaragua hükümetine ekonomiyi yeniden inşa etmesi için gereksindiği yardımı yapmaya istekli tek bir hükümet bile yoktur. Üçerde, muhalefet kendi seçtiği bir hükümet iktidara gelene dek mücadeleyi bırakmayacağını tekrar tekrar bildirmiştir. Ve Nikaragua işçi sınıfı yıllar süren kemir sıkma ve savaşın ardından yorgunluk, açlık ve düşkırıklığı içindedir.

Nikaragua İçin Devrimci Bir Program:

Doğu Avrupa'daki Stalinist rejimlerin çöküşünün ardından, Nikaragua'da pro-emperyalist muhalefetin zaferi tüm dünyada gerici ve karşı-devrimci güçlere, Marksizmin çöküşü ve yenilgisine sevinme fırsatı verdi. Ashinda, net bir durum değerlendirmesi, FSLN'in özlediği toplumu kurmakta başarısızlığa uğramasının, Marksizmin yenilgisinden değil, yokluğundan kaynaklandığını gösterir. Sandinistler kapitalizmden kopmayı ve ulusal birlik ve karma ekonomi olarak belirledikleri yönlendirici ilkelerini işçi denetimi ve prolet enternasyonalizmi olarak değiştirmeyi tercih etmiş olsalardı, en azından, sonunda prestijlerini yok eden ve ülkenin önderliğini, devrimin kazanımlarını ellerinden geldiği kadar çabuk bir biçimde tersine çevirmeye niyetlenen güçlerin eline teslim etmelerine neden olan çarpıcı eşitsizlikleri ve düşkırıklığını ortadan kaldırmak için gereken temeli oluşturabilirlerdi.

Yaşanan süreç boyunca, Nikaragua'nın emperyalizmden ve burjuvaziden kopabileceği birçok nokta vardı. Böyle bir kopuş, devrim üzerindeki artan baskıya bir yanıt olurdu ve burjuvazının ekonomi üzerindeki denetimini ortadan kaldırarak planlı bir ekonominin oluşturulması ve artık ürünün emekçi nüfusun hizmetinde kullanılması için olanak sağladı. Oysa FSLN bunun tam tersini seçti.

Nikaragua'nın 1980'lerin ikinci yarısındaki durumuna bir göz atalım:

Nikaragua Başkanı Daniel Ortega'ya göre, 1988 yılı enflasyon oranı yüzde 20.000 idi. Dış borç miktarı 7 milyardı. İşgücünün üçte birinden fazlası istihdam edilmemiş durumdaydı. Elektrik enerjisi yokluğuna bağ-

ılı olarak fabrikalar kapalıydı. Hastaneler bit ve benzeri haseratın istilasına uğramıştı. Onbinlerce Nikaragualı, daha iyi yaşam koşulları için, özellikle Birleşik Devletlere'ye gitmek üzere ülkeyi terkediyorlardı... Onyillardır ilk kez -özellikle çocukların etkileyen- yagın bir açlık vardı...⁽³⁷⁾

Burjuvazi eskiye göre hiç de daha az varlıklı değil ama artık Managua'da dilenciler var... Fuhuş yeniden boy gösterdi... İlaçlar pahalı ve hastaneler yetersiz...⁽³⁸⁾

Bunlara rağmen, aynı zamanda, 1987 Kasım'ında yabancı yatırımlarla ilgili yeni bir yasa çıkarıldı: Söz konusu yasa, "yatırımın boyutlarına hiçbir sınır koymuyor ve bir projeye yabancı katılım konusunda herhangi bir tavan belirlemiyordu... Yasa, aynı zamanda, yatırımcılara sermayelerini ve kâr hisselerini ülkelerine geri gönderebilme güvencesi veriyor ve işlemleri için sabit bir değişim oranı vaad ederek onları devalüasyona karşı koruyor, ayrıca, vergi indirimi umudu veriyordu."

Business Week dergisi, Exxon, Shell, Texaco, British American Tobacco ve Nabisco gibi çok sayıda çokuluslu ABD şirketinin Nikaragua'da çalıştığını bildirdi. Exxon tek petrol rafinerisine ve kârlarını kıymetli döviz biçiminde ülkesine gönderme ayrıcalığına sahipti.⁽³⁹⁾

Emperyalistlerin kârlarına ek olarak, Nikaragualı üreticiler de ürünleri için dünya pazarından daha yüksek fiyatlar talep ettiler. Tek bir örnek verecek olursak, pirinç ithali çok daha ucuzla gelebilecekken, pirinç üreticilerine ödeneen miktar % 70 kâr yapmalarını sağlıyordu. Et ve şeker üretimi de, üreticilere devasa kârlar sağlanarak, hükümet tarafından sübstanse ediliyordu.⁽⁴⁰⁾

Aynı şekilde, hükümet, işçilerinin kararlı seferberlikleri ve talepleri sonucunda devlet tarafından kamulaştırılan bazı şirketleri eski sahiblerine geri vermeye devam etti. Hâlâ millileştirilen şirketlerin sahipleri tazminatlarını tam olarak aldılar.

(37) Benjamin, a.g.e., s. 154.

(38) *Nicaragua Aujourd'hui* (Comité de Solidarité avec le Nicaragua, Paris), sayı 59, Eylül 1989, s. 4.

(39) Benjamin, a.g.e., s. 134.

(40) ibid., s. 136.

Bu bağlam içinde, Ocak 1989'da kararlaştırılan yeni kemer sıkma önlemlerine, binlerce yeni tensikat ve hükümetin gıda maddeleri, eğitim, ulaşırma ve diğer kamu hizmetleri için yaptığı subvansiyonun kaldırılması eşlik etti. Söz konusu önlemler, artık tarım kapitalistlerinin topraklarının kamulaştırılmayacağı, kamulaştırılan işletmelerden daha çoğunu kapitalistlere geri verileceği ve ekonominin yeniden canlandırmasını sağlamak için özel kesime daha çok teşvik verileceği vaadleriyle birlikte gündeme geldi.

Varolan durumu tanımlayabilmek için ayrıntılara fazlasıyla girdik çünkü yaygın hoşnutsuzluğun arkasındaki nedenleri çözümleyebilmek için bu durumun bilinmesi yaşamsal bir önem taşıyor. Halkın devrimci sürece ilişkin düşkünlüğünün, dış dünyadan gelen dayanılmaz baskının bir sonucu olduğu biçimindeki basitleştirici bir açıklama kaderci, bozguncu ve oldukça yanlıltıcı bir açıklama olurdu. Kuşkusuz Nikaragua, bitmez tükenmez bir emperyalist saldırıyla maruz kalan ilk devrim değildir ve sonuncu da olmayacağından empatiye sahip olmayı bekliyor.

Özgül olarak, devrimi korumak ve genişletmek için atılması gereken ilk zorunu adım, tüm emperyalist ve büyük kapitalist şirketlerin tazminatsız mülksüzleştirilmeleri olmalıydı. Bu, özel mülkiyetin hiçbir biçimde varolmayacağına anlamına gelmiyordu ama, temel gereksinimleri karşılamaya yönelen ve tek tek mülkiyet sahiplerinin kaprislerine ve isteklerine tabi olmayan planlı bir ekonomi ancak tüm kilit endüstriyel devlet denetimi altına alınmasıyla kurulabilirdi.

Buna bağlı olarak, FSLN, Somoza'nın dünya emperyalizmine yaptığı müthiş borcu tanımayarak başlangıçtaki programına sadık kalabiliyordu. Sandinistlerin, Nikaragua halkınin hiçbir zaman ve hiçbir şekilde yararlanmadığı bu borcu ödemek konusundaki israrları, ekonomisini yeniden inşa etmek için bulabileceğini her kuruşa ihtiyacı olan mücadele içindeki bu toplumun kaynaklarını daha da kuruttu.

İkinci olarak, Sandinistlerin gerçekleştirdikleri gibi kısmi bir reform yerine kapsamlı ve tam bir tarım reformu, onbinlerce köylünün sadekatını ve desteğini kazanabilir, Nikaragua gibi bir tarım ülkesinde belirleyici bir önem taşıyan temel bir demokratik talebi karşılayabilirdi.

Devrimi güvence altına almanın üçüncü ön koşulu, tüm Orta Amerika'da varolan devrimci süreçlerin aktif bir biçimde desteklenmesi olabildi. Bu, FSLN'in, El Salvador'daki FMLN'i katil Christiani ve emper-

yalizme bağımlı rejim ile ortak hükümet kurmak için pazarlığa teşvik etmek yerine, kesinlikle çok yaklaşıgi iktidarı almaya teşvik edebileceğini anlamına gelir. Bunun yanı sıra, FSLN, başta Guatema la olmak üzere, diğer kanal ülkelerinde varolan ve hem Nikaragua hem de El Salvador'daki başarılı devrimleri izleyerek yeni boyutlar kazanabilecek olan başlangıç halindeki gerilla hareketlerini destekleyebilirdi. Orta Amerika'nın son yıllarda durumundan haberdar olan herkes, bunun utopik değil son derece gerçek bir olasılık olduğunu anlayabilir.

FSLN, Somoza'yı devirirken çeşitli Latin Amerika ve Avrupa burjuavalarından yardım aldı. O zamandan başlayarak, Sandinistler bu sözde anti-emperyalist burjuavaların, mücadelelerine yardımda bulunmaları için sürekli çağrı yaparak, bu ittifakı korumaya devam etmişlerdir. Oysa Nikaragua'yı, kapitalizmi korumaya ve burjuva muhalefete gitmekçe artan sayıda ödünlere yemeye zorlamak için petrol, kredi ve başka ödül vaadlerini kullananlar tam da bu güçlerdir. Sonunda, Sandinistlerin "gerçek sosyalist demokrasi" modeli olarak övdükleri, Meksika'nın yönetimi elinde tutan yoz PRI gibi sözde dostlar kendi doğalarına sadık kalarak, ABD baskısıyla Nikaragua'ya petrol ikmalini kestiler ve Kontralleri desteklediler. Dayanışma için uluslararası işçi sınıfına yönelik yerine; tüm dünyada sosyal-demokrat, hatta Meksika gibi açıkça pro-emperyalist rejimlere verilen sürekli destek, Nikaragua devrimini ilerletmek ve korumak konusunda hiçbir işe yaramadı. Bu durum sadece, tasarıtları sosyalist toplumun gerçekleştirilememesiyle düşkünlüğü ve küskünlük içine düşen, devrimin gerçek destekçileri arasında daha da büyük bir karışıklığa yol açtı. FSLN'in sonu gelmez övgülerini cömertçe sunduğu "dost" hükümetler karşılık olarak pek az şey verdiler ve ilk fırsatla desteklerini pro-emperyalist UNO'ya çevirmekte hiç gecikmediler.

Ulusal birlik, karma ekonomi ve diğer ülkelerdeki burjuva rejimlerine verilen destek yerine, burjuavazının tamamen mülksüzleştirilmesi, kapsamlı bir toprak reformuna yönelik temel politikaların uygulanması, ve devrimin Orta Amerika boyunca yayılmasına aktif destekin yanı sıra, uluslararası işçi sınıfına destek çağrıları yapılması, işçi denetimini kurmak ve Nikaragua'da tüm dünyadaki işçiler ve yoksul köylüler için bir umut ışığı olabilecek bir sosyalizmin inşasına başlamak için gerekli temeli atabiliyordu.

Nikaragua'da Kesintiye Uğrayan Devrim

Şu ana dek, Sandinist önderliğin iktidardayken uyguladığı ve işçi sınıfından yana olmakla burjuvaziden yana olmak arasında salındığı görülen politikaları ele aldık. Sandinistler bir yandan, işçiler ve "halk" adına yönetikleri iddiasında bulunarak, bu kesimlere sürekli göndermede bulunurken, öte yandan burjuvazinin ekonominin önemli bir bölümünü üzerindeki denetimini korumasına izin verdiler. Bazen, Trotsky PRT (Devrimci İşçi Partisi) ya da Maoist MAP (Halk Eylemi Hareketi) gibi hareketlerden oluşan asıl muhalefete ait gazeteleri yasaklar ya da kapatırken, zaman zaman da burjuva muhalefetin gazetesi *La Prensa*'yı kapatırlar. Büyük toprak sahiplerine ve sanayicilere tekrar tekrar süvansiyon sağlayıp ödünler verdiler ama her iki kesim de FSLN'in iktidardan uzaklaştırıldığını görebilmek için ellerinden geleni yapılırlar.

Bu kadar tutarsızlığın nedeni neydi?

Bütün bunların nedeni, FSLN'in kapitalizm ile sosyalizm arasında bir yererde efsanevi bir "üçüncü yol'u izleyerek iktidarda kalma ya çalışan küçük-burjuva bir önderlik olmasınaydı. FSLN önderleri, yine Nikaragua'yı inşa etmek için örnek alındıkları model olarak "İsveç Modeli"ne gönderme yapacak kadar ileri gittiler. Gerçeklikten bu kadar uzak bir şey olamazdı. Her şeyden önce, İsveç'in teknolojik bakımından gelişmiş kapitalist, üstelik emperyalist bir ülke olduğu, oysa Nikaragua'nın, kurulduğundan bu yana emperyalizmin yarı-sömürgesi durumundaki, teknolojik bakımından geri bir ülke olduğu gerçekini gözardı eder gibi görünüyorlardı.

Burada göstermeye çalıştığım olgu, Sandinist önderliğin, "acımasız bir sömürü altındaki işçi sınıfının iş ve yaşam koşulları içinde mazur kaldığı adaletsizlikleri ortadan kaldıracak" ve "çalışmayan yiyemez ilkesini benimsyecek"(41) bir toplum inşa etmemi ama öte yandan da "karma ekonomi" ve "ulusal birelilik"'i korumayı hedefleyen projesinin ütopyadan başka bir şey olmadığı ve sınıf mücadeleisinin yasalarına aykırı düşüktür. Ne kadar iyi niyetli olursa olsun, bu, FSLN'in, tarihsel olarak her önderliğin kapitalizmle proletarya diktatörlüğü arasında bir seçim yapmak zorunda olduğunu söyleyen sürekli devrim yasasına meydan okumasına izin veremezdii. Sandinistler, bir işçi devletinin inşasını başlatmayı reddetmekle ancak burjuva devleti yeniden inşa etmiş olabilirlerdi ki bu da kapitalist toplumun yasalarına boyun eğdikleri anlamına gelirdi. Orta yol yoktur.

(41) "Historic Program of the FSLN", a.g.e., s. 17.

Sonuç olarak, Nikaragua'nın, küçük burjuva bir önderlige sahip bir burjuva devleti olduğunu görüyoruz. Hiçbir küçük burjuva önderlik sonsuza dek iktidarda kalamayacağına göre, bu durum Sandinistlerin sonunda uğradıkları yeniliyi açıklamaktadır. Bugün varolan iki temel toplumsal sınıftan -burjuvazi ya da proletarya- birini izlemeye mahkûmdurlar. önceki bölümde, Nikaragua'da devrimin ilerletilmesi ve kazanımların devaminin güvence altına alınması için zorunlu olan devrimin süreklilığını sağlamak için gereken adımları kabaca tanımladık. Bu adımların atılmadığını, bunun yerine, FSLN'in burjuva ekonomiyi yeniden inşa etmeyi tercih ettiğini biliyoruz. Öyleyse, neden burjuvazi Sandinistlerin iktidardan uzaklaştırılmaları konusunda bu denli hevesliydi? Neden bu denli uzun bir karşı-devrimci savaşı sürdürdü ve ekonomiyi çökertmek için elinden gelen herşeyi yaptı? Bunun nedeni, Nikaragua işçi sınıfının ve sömürülen kitlelerin katılımıyla olanaklı hale getlen bir devrimin sonucunda zaferle ulaşan FSLN'in hâlâ bir burjuva partisi ya da burjuvazinin kendisine ait olarak gördüğü bir parti olmasasıdır. FSLN burjuvaziyi rahatlatmak için ne söylese söylesin ya da ne yaparsa yapsın, burjuvazi, bu partinin, eğer isterse, kendisini bir kenara fırlatıp bir işçi devleti kurabilecek güçce sahip olduğunu hiç bir zaman unutmayacaktır. Bu güç sahiptir çünkü ordu FSLN'in emrinde dir ve çünkü bu ordu da devrimci bir zaferin ürünüdür; bu da burjuvaziyi son derece rahatsız eden bir olgudur. Bununla birlikte, burjuva mülkiyetin çıkarlarını korumak üzere düzenlediği ölçüde, aynı ordu sonuç olarak burjuva bir ordudur. Yine, bunun nasıl böyle olabildiğini soranlar çababilir. Kuşkusuz, ordu içinde birçokları Chamorro yönetimi altında hizmet etmemi reddettiklerini bildirmiştir ve bu, içinde bulunduğu noktada Nikaragua için son derece önemli bir konudur. Ordu da kendi içinde celişik ve heterojendir ama nihai olarak burjuva bir devletin korunmasına hizmet etmektedir.

FSLN'in devrimi sürekli hale getirmeyi reddetmesiyle, devrimin kazanımlarını yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalınan ve Nikaragua'nın yeniden emperyalist egemenlik altına girmesi olasılığının doğduğu bir süreç başlamıştır. Böylece, Sandinistlerin devrimin tekligine ve bir "üçüncü yol'un varlığına ilişkin bütün iddialarına rağmen, devrimin on yıllık bilançosu, genellikle demokratik ve ulusal görevler için mücadele ile başlayan devrimin ancak burjuva devlet iktidarının yıkılması ve proletarya iktidarının kurulması yoluyla zaferle ulaşabileceğini, tersinden de olsa bir kez daha göstermiştir.

Aşamacılık ya da sosyalizmin görevlerini ilerki bir tarihe erteleyerek, kapitalist bir çerçeve içinde yalnızca demokratik ve ulusal görevlerin yerine getirilebileceği yanılışması, bu tür bir politikanın, işçi ve yoksul köylülerin yaşam koşullarında ve haklarında pek az iyileşme sağlarken ve hatta başlangıçtaki kazanımların yitirilmesinin yolunu açarken, kaçınılmaz olarak kapitalizmin yeniden inşasına götürüreceği gerçeği karşısında kağıttan bir şato gibi yıkılmaktadır.

Sürekli devrimin burada vurgulanması gereken bir başka önemli yönü de şudur: "yirminci yüzyılda devrim süreci ulusal düzeyde başlar, uluslararası arenada gelişir ve ancak sosyalist devrimin dünya çapındaki, ya da en azından dünyanın başlıca tüm ülkelerindeki zaferiyile tamamlanabilir."⁽⁴²⁾ Öz olarak bu, Nikaragua devrimi Nikaragua'nın sınırlarına hapsolduğu ve Orta Amerika'daki çevre ülkelerine, hatta Meksika ya da Venezuela gibi en önemli ülkelere yayılmadığı sürece, sosyalizme ulaşma derecesi kaçınılmaz olarak sınırlı kalacaktır anlamına gelir.

Emperyalizmin bu döneminde, herhangi bir devletin -bu, Nikaragua'nın tersine, burjuvazinin ulusal iktidarı devirmiş bir devlet bile olsa dünya pazarının etkisinin tamamen dışında kalabilmesi olanaksızdır, ve Nikaragua gibi küçük bir üçüncü dünya ülkesinin, devrim ulusal sınırlara hapsolmuş olarak kaldığı sürece, emek üretkenliği ve tüketici gereksinimlerinin karşılanması konusunda en gelişmiş kapitalist ülkelerinkinden nitel olarak daha yüksek bir düzeye ulaşılmasını tamamen akılalmaz bir olasılıktır. Yalnızca devrimin yayılması ve uluslararası işçi sınıfının desteği, ülkeyi birçok vazgeçilmez makine yedek parçasından ve çok ihtiyaç duyduğu diğer kaynaklardan yoksun bırakın ABD kaynaklı ticaret ambargosunun yıkıcı etkileriyle baş şebelebilir ve kapitalizmin karşısında nitel bir ilerleme sergileyebilecek yeni bir işçi devletinin inşasının temellerini atabildi.

Bu bizi, FSLN önderliğinin yanı sıra diğer uluslararası gerilla hareketlerinin de ağızında sakız olan "anti-emperyalizm" kavramına getiriyor. Devrimin seyrine ilişkin, özette de gördüğümüz gibi, FSLN için "anti-emperyalizm", ABD'nin kuklası Somoza rejimine istikrarını bozmayı hedefleyen ABD destekli Kontra savaşıyla az çok eşanlıydı. Avrupa ve Latin Amerika'daki sosyal-demokrat rejimler ve hatta Mek-

(42) Ernest Mandel, "What is the Theory of Permanent Revolution?" International Marxist Review, Yaz 1986, s. 13.

sika'daki PRI rejimi gibi açıkça pro-emperyalist rejimlerin bazıları bu mücadelede müttefik olarak görülmüyordu. Bir çok Latin Amerika ve Avrupa hükümetinin, FSLN'in Somoza'yı devirme mücadeleşine yardım sağladıkları doğru olmakla birlikte, bunu yapma nedenlerinin, sonradan kurulacak rejimin niteliği konusunda söz sahibi olma istekleriyle çok ilgisiz olduğu akılda tutulmalıdır. Yapımaya niyet ettikleri en son şey, proleter devrimin yayılması için mücadele edecek yeni bir işçi devletinin yaratılmasına yardımcı olmaktır. Dolayısıyla, bu hükümetlerin verdikleri her zaman için, özel girişimin korunmasına ve devrimin fazla ileri gitmesinin engellenmesine bağlı, koşullu bir destekti. Ayrıca, son çözümlemede, Sandinist rejimi zayıflatmayı hedefleyen emperyalist basıya sürekli olarak boyun eğdiler (Meksika ve Venezuela'nın Níkara-gua'ya petrol vermemeyi reddetmeleri örneğinde olduğu gibi).

Yukarıda açıklanan durumdan çıkarılması gereken sonuç, tatarlı bir anti-emperyalist mücadelenin ancak, sosyal-demokrat nitelikte bile olsa uluslararası burjuvazilerin tümüyle bütün bağları koparıp atarak verilebileceğidir. Kendi çıkışlarını savunabilmek üzere, ve kuşkusuz, emperyalizmin basit araçlarına indirgenmek istemedikleri için zaman zaman emperyalizme karşı görünen sosyal-demokrat nitelikli burjuvaziler, yine de uzun vaddede, emperyalizmi, sosyal demokrasiyi, Stalinist bürokrasileri, dinsel hiyerarşileri ve dünyanın herhangi bir yerinde proleter yönetiminin kurulmasını önlemek için herşeyi yapacak olan tüm diğer güçleri kapsayan dünya karşı-devrim cephesinin bir parçasını oluştururlar.

Bu arada, gerçek bir devrimci önderlik kaderinin nihai olarak devrimin diğer ülkelere yayılmasına bağlı olduğunu kabul etmekle birlikte, içerde bir sürekli devrim sürecini devam ettirmelidir: "piyasa ve para ekonomisinin tedricen sınırlandırılması, küçük meta üretiminin ve mülk sahipliğinin tedricen azaltılması, demokratik olarak merkezleşmiş, planlı bir işçi yönetiminin daha yüksek aşamalarına geçiş ve iktidarın, kendi kendini yöneten demokratik organlar tarafından doğrudan uygulanması lehine, devlet aygıtinin tedricen geriletilmesi."

Öyleyse, devrimin nihai başarısının bağımlı olduğu, hem içerdeki hem de dışardaki dialektik sürekli devrim süreci budur. Tarih bunu bir çok kez açıkça göstermiştir. Bu dersleri gerçek yaşama taşımmanın tam zamanıdır.

Trotskizm Öcüsü

Yusuf BARMAN

Yeni Öncü Dergisinde ilginç bir tartışma sürüyor. Derginin 19. (Aralık 1989) sayısında İlker Zafer imzalı ve "Nasıl Yapmalı?" başlıklı bir yazı çıktı. Zafer'in yazısı, sanki 1930'lardan kalmış tipik bir antitrotskist edebiyat örneği. Trotskiy köylülüğü "küçümsemiştir", onun sürekli devrim tezi işçi sınıfını muhtemel müttiflerinden yalıtır, dünya devrimi düşüncesi maceracılıktır, Lenin'in 1917 Şubat devriminden sonra kaleme aldığı "Nisan Tezleri"nde ondan on iki yıl önce yazdığı "İki Taktik" adlı kitabında ortaya attığı proletarya ve köylülüğün demokratik diktatörlüğü tezinden ayrılarak sürekli devrim anlayışıyla bütünlüğü Trotskist bir yalandır, Sovyetler Birliği'nde yine önder Stalin'in önderliğinde sosyalizm geri dönüşüz biçimde kurulmuştur, vb. Bunlar bilinen, beşlik Stalinist tezler. Ama Zafer, yazısının ikinci bölümünde (bize göre) daha ilginç şeyler yazmış. Kendisine bu yazısını yayımlama olanlığını sunan derginin sürekli yazarlarından Tekin Yılmaz'ın sosyalist demokrasiye ilişkin yazılarını ele almış ve Yılmaz'ı "yarı anarşist" olmakla suçlamış, onun "gibi bu alanda henüz toy olanların aynı kulvarda koştukları sürece Trotskizm'in cazibesine kapılmamaları(nın) hemen hemen imkânsız" olduğunu iddia etmiş; dahası Lenin'den yaptığı "ancak yeterince aktif çalışmaya katılma fırsatını bulamayan kimselerin sık sık toplandığı yurt dışında, özellikle küçük gruplarda, bu demokrasiçilik oynamaya saplanlığı' gelişebilir" alıntısıyla Yılmaz'ı demokratığa mahkûm etmiş.

Derginin 23. (Nisan-Mayıs 1990) sayısında ise Mahir Sayın, İlker Zafer'in Tekin Yılmaz'a yönelik bu eleştirilerine uzunca bir yanıt vermiş.⁽¹⁾

Sayın Zafer'in "Nasıl Yapmalı?" makalesini, "Ne yapmamalı konusunda insanı bir kere daha ikna eden yazı" olarak tanımlamakta, yazarının "çok değil, birkaç yıl önce, sosyalistlerin SHP içerisinde örgütlenmelerini" savunmuş ve "kongre ve konferans gibi demokratik platformların lağvedilip, ortakların fiilen ilişkilerin dışına çıkarılmasını" önermiş olduğunu belirtmekte ve bu nedenle de bu "eski yol arkadaşını" önce "utanmaya" davet etmekte. Ardından, Zafer'in Yılmaz hakkındaki "demokrasinin sınıfsal karakteri olduğunu bilmeme" suçlamasını ele almaktı, "hatırlamıyorsa etrafına sormalıdır: Devlet üzerine olan yazıların önemli bir kısmı kimin kaleminden çıktı diye" diyerek Zafer'i "ağır tahrife" girmekle suçlamakta, onun sosyalist demokrasi diye bürokratik merkeziyetçiliği savunmakta olduğunu, tek parti diktatörlüğünün Sovyetler Birliği'nde yol açtığı tahrifatları göremedigini belirtmekte. Yeni Öncü çevresinin bir anlamda "uç sorunları" olarak kabul edilecek konulara girmek bize düşmez. Olsa olsa karşılıklı polemigin bu yanları bize bu çevrenin gelişimini izleme ve değerlendirmeye olanlığını sunar. Öte yandan İlker Zafer'in, Trotskizme yönelik kaba eleştirilerle dolu yazısına da bu makalede yanıt vermemi düşünmüyorum. Bunun başlıca nedeni, Zafer'in eleştirilerinde, yukarıda da söylediğim gibi 1930'lardan kalma tahrifata dayalı suçlamaların ötesinde yeni bir şey olmaması. Zafer, Sayın'ın söylediğimi gibi gerçekten "Stalin'den başka tarih yazıcısı (ya da yazardırıcı - Y.B.) duymamış". Zafer, Lenin'in yüzyılın başlarında sunduğu devrimci demokratik diktatörlük formülünün siyaset ve sınıfsal içeriğini; bu formülün 1917 başlarında, Lenin henüz yurdisındayken Rusya'daki Bolşeviklerce yorumlanması ve uygulanış tarzını; Lenin'in daha sonra Nisan tezleriyle birlikte bu eski formülü bırakarak nasıl Trotskiy ile aynı sürekli devrim çizgisini üzerinde buluştugu belliki ne anlamış, ne de anlamak istiyor. Tek ülkede sosyalizmin olağallığına ilişkin söylemekleri için de aynı şey geçerli: Zafer, Trotskiy'in sürekli devrim kuramının ayrılmaz bir parçası olan dünya devrimi anlayışının, sosyalizmin tek tek (hele geri) ülkelerde değil, ancak dünya ölçüğünde kurulabilecek sınıfsız ve devletin sömürlenmiş olduğu bir toplum biçimini olduğu yoldaki temel Marksist kabullen üzerinde yükseldiğini; bu konuda Trotskiy ile Lenin, hatta 1924'e dekin Stalin, Buharin, Zinoviyev, Kamenev, vb. arasında herhangi bir görüş ayrılığının bulunmadığını bilmiyor. Zafer aslında Trotskiy'in sürekli devrim kuramını bilmiyor. Öyle ki, Mahir Sayın yazısında haklı olarak, "ustaya sormak gerekiyor, acaba ken-

¹ Mahir Sayın, "Sosyalist Demokrasi ve Nasıl Yapmamalı?", *Yeni Öncü*, Nisan-Mayıs 1990, sayı 23, s. 43.

disi Troçki'den kaç kitabı okudu" diye yazıyor.

Ben aslında Mahir Sayın'ın yazısındaki bir konu üzerinde durmak istiyorum: Trotskiy'in NEP ve zorunlu kollektivleştirme karşısındaki tavrı. Ama daha önce Sayın ile ilgili tatsız bir duruma işaret etmek gerekiyor. Sayın, Zafer'in kendisine yönelik Trotskizm eleştirisi karşısında, "Troçkizm öcüsü" alt başlığı altında "Her dinin şeytanları vardır. Sosyalizmi yeni bir din haline getirmek isteyenlerin bize bulduğu şeytan da Troçkizm" diyerek, bu "öcü" anlayışını reddederek işe koyuluyor. Sayın'ın siglığa ve dogmatik imana yönelik bu eleştirisine tümüyle katlıyorum. Trotskiy'i bilmeyen, bilmek de istemeyen biri kalkıyor, Stalinist tahrifatçı okulunun antitrotskist edebiyatından üç-beş seçmə yapıyor, siyasi rakibinde bu suçlamalara yaklaşan eğilimler keşfediyor ve böylece onu Trotskizme "mahkum" ediyor. Türkiye dışında artık pek örneği kalmayan bu kafanın burada da aşılması gerekiyor.

Ama, Sayın'ın "öcü" anlayışına karşı haklı tepkisinden tam umutlandığımız bir anda bu kez kendisi neredeyse aynı şeyi Zafer'e karşı yapıyor. "Biz kendisine ileride Troçki'yle olan paralelliklerini göstereceğiz" diye başlıyor ve Stalinist bürokrasının 1929'da giriştiği zorunlu kollektivitmeyi bir "ekonomik devrim" olarak tanımlayan Zafer'i, "NEP dönemine son verilip tarımın kollektivitesmesini" savunan "Troçki'yle aynı yerde buluşmak" la suçluyor. Sayın'ın yazdıklarından, Trotskiy'in NEP'e karşı olduğu, Stalin'in 1929'da uygulamaya koyduğu ve Sovyet devletinin bürokratik yozlaşmasında büyük etkisi olduğu düşünülen zorunlu kollektivleştirme ve hızlı sanayileşme politikasını daha 1920'lerin başlarında savunduğu çıkıyor. İşte tam da bu yaklaşım Zafer'inkinin aynısı. Çünkü Trotskiy, Rusya'daki genç işçi devletine iç savaş sonrasında bir soluklanma olağanı yaratınan NEP'e karşı olmadığı gibi, Stalin'in kent ve kırlarda estirdiği terör yardımıyla giriştiği hızlı sanayileşme ve zorunlu kollektivleştirme politikalarını da desteklemiyordu. Kendisi de hiçbir dönem buna benzer bir politika önermemiştir. Sayın'ın bunları bilmesi gerekir. Özette "öcü" hala öcü olmaktan çıkmış değil, Zafer ile Sayın'ın arasında dolanıp duruyor. İki de hayaletlerden korkmamayı bir öğrenceler, tarihin ve gerçekliğin içinde daha rahat dolaşacaklar.

Bu gerçekliğin betimlemesine geçmeden önce, ilginç bir gelişmeye kısaca değinmek istiyorum. Yılmaz'ın Sovyetler Birliği'ndeki bürokratik yozlaşmayı, iç savaş sırasında Bolşeviklerin aldığı bazı geçici baskı tedbirlerinin (partilerin ve hiziplerin yasaklanması, vb.) "doğal tak-

bi"⁽²⁾ olarak yorumlamasını ve bunu önderliğin "siyasal hatalarına"⁽³⁾ bağlamasını bir başka yazda eleştirmiştüm.⁽⁴⁾ Bence Stalinist yozlaşmanın temelinde önderlik hatalarından, irade yetersizliklerinden çok, bunların yeşermesine ve etkili olmasına zemin hazırlayan maddi nedenler var. Belki de Sayın, bu tür bir maddi zemin arayışı içinde 1929'daki zorunlu kollektivitmenin yol açtığı nedenleri incelemeye çalışıyor. Olabilir, ama hence gene yanlış yerde dolaşıyor; okuyucu Stalinist bürokratik yozlaşmanın hangi etmenlerin etkisiyle geliştiğine ilişkin görüşimi Tekin Yılmaz'ı eleştirdigim yazda bulabiliyor.⁽⁵⁾

Şimdi artık Trotskiy'in sosyalist ekonominin inşası, savaş komünizmi, NEP, sanayileşme ve zorunlu kollektivleştirme konularındaki görüşlerine geçebiliriz.

Savaş komünizmi

Mahir Sayın'ın söyle bir yargısı var:

1928 kitligıyla birlikte Stalin parti içerisinde kendi savunduğu politika etrafında tam denebilecek bir birlik sağlamıştır. Kitliga çare olmak üzere tarımın kollektivitesmesini ve şehirlerin yiyecek ihtiyacının bu sayede sağlanmasını önerdiğinde, o zamana dekin kırdağı kollektivleştirme önerilerine şiddetle karşı olan Buharin, çare bulmadığı için Stalin'in önerisini kabul etti. Ama önerinin Stalin'e ait olduğu böyle rahat iddia edilemez. Troçki'ye karşı uzun zamandır sürdürdüğü tartışmanın bir yanı da Troçki'nin NEP dönemine son verilip tarımın kollektivitesmesi önerisine karşı oluşturuyordu. Stalin bu önerinin hayatı geçiricisi olarak ortaya atıldığında, Troçki'ye bağlı parti üyeleri "işte önerilerimiz gerçekleşiyor" diyerek Stalin'e destek oldular.⁽⁶⁾

2 Tekin Yılmaz, *Yeni Öncü*, Ocak 1988, sayı 9, s. 44-45

3 ibid., s. 52-53.

4 Yusuf Barman, "İşçi Demokrasisi ve Bürokratik Yozlaşma"; *Sınıf Biliinci*, Ekim 1988, sayı 2.

5 ibid., özellikle s. 122-23

6 Mahir Sayın, a.g.y., s. 42

Bu alıntıdaki hemen her cümle tümüyle gerçege aykırı. Bir kere Sayın, yazısında 1928 kitleğinin neden, hangi politikalar sonucunda ortaya çıktıagina hiç deiginmiyor. İkincisi, Trotsky'in NEP dönemine idari/bürokratik yöntemlerle son verilmesine ve tarımın, Stalin önderliğinin sonradan yaptığı gibi, kitle katliamına dayalı biçimde zorunlu kollektifleştirilmesine yönelik bir önerisi yoktu; Stalin'le aralarındaki ayrılığın terimleri farklıydı (bu noktaya aşağıda ayrıntısıyla gireceğim). Üstelik Sayın'ın buradaki ifadesinden (ve yazısının başka bölümlerinden), Trotsky'in bizzat NEP'e karşı olduğu ve 1928 kitleğinden çok daha önceleri (belki de 1922'de?) bu politikadan vazgeçilmesini istediği çıkarıyor. Ve nihayet, Stalin zorunlu kollektifleştirimeyi başlattığında Trotsky'in yandaşlarının çok küçük bir bölümü yeni yöneliş destek verdi. Buna karşılık, Trotsky'in yandaşlarının büyük çoğunluğu Stalin'in bürokratik yöntemlerine kararlılıkla karşı çıktılar. Stalinizme karşı 30'lu yıllarda hiç yalpalamadan mücadele veren tek akımın Trotsky'in Sol Muhalefeti olduğu tarihin yadsınamaz bir gerçegidir. Sayın, binlerce "Trotskyist"in Stalin'in zindanlarında ve çalışma kamplarında can verdiği duymamış olamaz!

Bolshevikler 1917'de iktidara geldiklerinde, iktisadi ve kültürel bakımdan son derece geri, (Lenin'in deyişile) neredeyse barbar bir köylüler ülkesi devralmışlardı. Devrimci proletarya zayıf Rus burjuvazisini alt etmişti ama hızlı bir sosyalist inşanın maddi zemininden yoksundu. Böylece savaş yorgunu ve emperyalist kuşatma altındaki bu ülkenin devrimcilerinin gözleri Batı'ya, Avrupa'da gerçekleşecek ve Rusya'nın yardımına koşacak bir proletер devrimine çevrildi. Ama bu da gerçekleşmedi.

Gerçekleşmediği gibi bu kez emperyalizmin Rusya'ya müdahalesi başladı ve iç savaş patlak verdi. Sanayi neredeyse durma noktasına geldi, köylerden kentlere besin maddesi sevkiyatı kesildi, kentler hızla açılığa doğru sürüklendi. İşte bu koşullarda bolşevikler, sanayinin, dış ticaretin, bankaların bütünüyle kamulaştırılması, köylünün artık ürünününe el konması, sanayinin tümüyle merkezden askeri gereksinimleri merkezine alan bir politikayla idare edilmesi paranın kullanım alanının daraltılması gibi yöntemlere dayalı Savaş Komünizmi politikasını yürürlüğe koydular. Trotsky bunu, Komünist Enternasyonal'in Dördüncü Kongresi'nde, 14 Kasım 1922 tarihli oturumda şöyle anlatır:

İktidardaki partimiz çalışmalarını İç Savaş'ın dâ-yattığı gereksinimlerin basıncı altında yürütmek zorun-

da kalmıştır; ve Sovyet Rusya'nın varlığının ilk beş yılındaki ekonomik inşanın tarihi, salt ekonomik gereklilikler açısından bakıldığından anlaşılamaz... Asıl nokta, millileştirmeyi İç Savaş'ın baskısı altında sonuna kadar götürmek zorunda kalmış olmamızdır. Ekonomik anlamda daha tedbirli davranışsaydık, yani burjuvazinin mülksüzleştirilmesini yavaş yavaş, "rasyonel" bir hızla gerçekleştirdi, bunun bizim açımızdan büyük bir politik irrasyonellik ve budalalık olmuş olacağını göstermek ve anlamak da zor değil.⁽⁷⁾

Görüldüğü gibi Trotsky için Savaş Komünizmi ve bunuyla bağıntılı emeğin militarizasyonu politikası (bu ikincisine birazdan geleceğiz), proleter devriminden sonra her durumda yürürlüğe konması gereken bir uygulama değil, İç Savaş koşullarının dayattığı bir zorunluluk. Pekiysi, İç Savaş olmasaydı ya da bir başka deyişle Avrupa devrimi geri Rusya'nın imdadına yetişmiş olsaydı bolşeviklerin politikası ne olurdu? Bunu gene Trotsky'den dinleyelim:

Aslında eğer sosyalist gelişme alanına devrimin Avrupa'da başarıya ulaşmasından sonra girebilseydi, burjuvazi çzmeleri içinde titreyecik ve bizim de onu alt edebilmemiz çok kolaylaşacaktı. Rus proletaryasının iktidarı alınması karşısında bu denli büyük karışıklıklar çıkaramayacaktı. Bu durumda sakin sakin yalnızca büyük ölçekli yatırımlara el koyabilir, orta ve küçük ölçekli işletmelerin bir süre daha kapitalist temelde var olmalarına izin verebilirdik; daha sonra da örgütlenme ve üretim potansiyellerimize ve gereksinimlerimize sıkı sıkıya bağlı biçimde orta ölçekli yatırımları yeniden örgütlerdik. Bu sırayla gerçekleştirilecek bir uygulama şüphesiz ekonomik "rasyonellik"le çok daha büyük bir uyum içinde olurdu, ama ne yazık ki politik gelişmelerin izlediği sıra buna izin vermedi.⁽⁸⁾

Gelelim emeğin militarizasyonu sorununa. 1919 yılında Rusya, sa-

⁷ Leon Trotsky, "NEP and the World Revolution", The First Five Years of the Communist International, New Park Publications, Londra, 1974, s. 227.

⁸ Ibid., s. 227.

vaştan, açıktan bitap düşmüş durumdaydı. Köylüler ancak geçinebilecekleri kadar üretiyorlardı. Sanayi hemen tümüyle durmuştu. Açıklık, kenttekilerin köylere kaçmasına neden oluyordu. Bu durumda sanayiyi yeniden diriltmenin tek yolu, bu kez bir emek seferberliğinin ilan edilmesinden geçiyordu. Gerçekten de işçilere daha iyi yaşam koşulları vaad ederek onları sanayiye çekmenin olağanlığı yoktu. İşte bu koşullarda işçileri yeniden toplamanın ve onları sanayide istihdam etmenin yollarını arayan bolşevik önderlerden biri de Trotskiy idi. Trotskiy, emeğin militarizasyonunu bu tür bir ortamda gündeme getirdi. 27 Aralık 1919 tarihli *Pravda* gazetesinde yayımlanan tezlerinde, bir yanda orduda demokratik bir reform gerçekleştirmekle askerlere "sivil ruh" uygulanmasını, öte yandan da sivil işçilere askeri disiplin uygulanmasını öneriyordu. Nitekim onun bu görüşleri parti ve hükümet tarafından benimsenerek birbiri ardına "devrimci emek orduları" kurulmaya başladı. Bu konuda Lenin ile Trotskiy arasında da herhangi bir ayrim sözkonusu değildi. Marksist tarihçi Isaac Deutscher, bunu, "Lenin, Troçki'nin politikasını her bakımdan destekledi. Troçki'nin teklif ettiği tedbirler başarılı olmak şartıyla, verimli bir savaş komünizmini destekliyor. Lenin, Savaş komiserliğinin sanayiye işçi sağlama görevini üzerine almasına da itiraz etmedi" diye belirtir.⁽⁹⁾ Hatta 1920 Martı sonrasında toplanan dokuzuncu parti kongresinde Kızıl Ordu'nun sanayide istihdamı karar altına alınır.⁽¹⁰⁾

Bu noktada akla şu soru gelebilir: Trotskiy'in ortaya attığı emeğin militarizasyonu politikası, gerçekten kendisinin iddia ettiği gibi İç Savaş'ın dayattığı bir uygulama mıydı, yoksa Mahir Sayın'ın düşündüğü gibi onun "güçlü devlet görüşünün" bir ürünü müdüydü? Trotskiy'in devlet anlayışına burada girmeyeceğim, ama onun emeğin militarizasyonunu (ve tabii savaş komünizmini) sosyalist insanın doğal, vazgeçilmez ya da zorunlu bir politikası olarak görmediğini kanıtlamak için bir örnek vereceğim. Daha henüz İç Savaş'ın ve savaş komünizmi politikasının içindeyken Trotskiy, Şubat 1920'de, yani NEP'in kabulünden tam bir yıl önce partiye, köylülüğe yeniden ekonomik özgürlükler tanıyacak bir dizi önlem alınması önerisi yaptı. Bu yeni politika uyarınca köylülük ürünlerini ellerinden zorla alınmayacak, kırda piyasa ekonomisi yayınaştırılmaya başlanacaktı. Trotskiy, "genel olarak yiyecek maddeleri

⁹ Isaac Deutscher, *Troçki: Silahlı Sosyalist*, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul, 1963, s. 564.

Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz: E.H. Carr, *The Bolshevik Revolution 1917-23*, 2. cilt, Penguin Books, Londra, 1976; Lenin, *Collected Works*, cilt 28-30.

¹⁰ E.H. Carr, a.g.v., s. 215-216.

stokları tükenmektedir ve müsadere mekanizmasının düzeltilmesiyle bu nu önleyemeyiz," diyordu.⁽¹¹⁾ Ama bu görüşü partide kabul görmedi. Başta Lenin zoralımın daha bir süre uygulanması gerektiğini düşünüyordu. Trotskiy'in bu önerisi aslında bir yıl sonra kabul edilen NEP'in merkezi önlemlerinden biriydi ve Trotskiy daha sonraları NEP'in uygulanmaya konmasında bir, iki yıl geç kalınmış olduğunu söyleyecekti.

Trotskiy, savaş komünizmine son verilmesi yolundaki bu önerisi kabul edilmeyince, var gücüyle parti çizgisi doğrultusunda çalışmayı sürdürdü. Kızıl Ordu'nun muazzaf komutamı olarak bu kez "ekonomi cephesi"ndeki emek seferberliğine adadı kendisini. Bu politikaya sendikalardan önemli muhalefet geliyordu. Önce Lenin ile birlikte sendikalara bu politikayı kabul ettirip uygulatmaya çalıştı ve bunda büyük ölçüde de başarılı oldu. Ama bir süre sonra emek seferberliğini sendikaların devlete bağımlı kılınmasını ve seçimle işbaşına gelmiş sendika önderlerinin görevlerinden alınmasını önererek ölçüde şiddetlendirdi. Ve işte bunun üzerine Lenin ile anlaşmazlığa düştü. Lenin de sendikaların sanayinin inşasında görev almasını, işçi devletine yardımcı olmasını istiyordu, ama geçici de olsa devlete bağımlı kılınmalarını onaylamıyordu. Parti çoğunluğu Trotskiy'in bu hatalı yaklaşımı karşısında Lenin'i destekledi.

Ama bu tartışma uzun sürmedi. Wrangler komutasındaki beyaz ordu Kasım 1920'de nihai olarak ezildi ve iç savaş sona erdi. Dolayısıyla da İç Savaş'ın "dayattığı gereksinimler" artık ortadan kalkmıştı. Nitekim Mart 1921'de onuncu parti kongresi, savaş komünizmine son verecek ekonomide piyasa ilişkilerinin tesisini öngören NEP politikasını kabul edecek ve Lenin ile Trotskiy arasındaki sendikalar tartışması bitecekti.

Trotskiy ve NEP

Trotskiy, 1922'deki Komintern konuşmasında, savaş komünizminde yeni ekonomik politikalar dönemine geçişini söyle savunur:

Başdan teknik ve örgütSEL yardım değil, birbiri ardına işgal gördük. Ve askeri açıdan galip geleceğimiz belli olduktan sonra, ekonomik anlamda da uzunca bir süre kendi kaynaklarımıza ve gücümüze dayanarak devam etmek zorunda olduğumuz ortaya çıktı. Böylece

¹¹ Aktaran: Isaac Deutscher, a.g.v., s. 569.

Savaş Komünizminden, yani kuşatılmış bir kalede ekonomik yaşamı ayakta tutmaya yönelik olağanüstü durum tedbirlerinden, ülkenin üretici güçlerinin Sosyalist Avrupa'nın işbirliği olmasa bile gelişmesini sağlayacak yeni bir tedbirler sisteme geçiş gereği doğdu. Savaş Komünizmi olmaksızın askeri zaferle ulaşamadık; buna karşılık bu zafer askeri gerekliliklerin dayattığı tedbirlerden ekonomik gerekliliklerin dayattığı tedbirlere geçmemizi olanaklı kıldı. (12)

NEP gerçekte bolşevikler için bir geri adımdı, özellikle mülk sahibi köylülere verilen bir tavizdi. Ama bu sosyalizmden kapitalizme doğru bir gerileme miydi, bir kapitalist restorasyon muydur? Trotsky bunu hayır diye yanıtlar. Çünkü zaten sosyalizm kurulmamıştı ve aslında o'gerilik koşullarında kurulamazdı da. Hersey başa, 1917 Ekim'inin hemen ertesine dönmüştü. Burjuvazi politik ve askeri bakımdan yenilmiş, böylece bolşevikler ekonomik yaşamı yönetmenin olağanını elliğine geçirmişlerdi. Şimdi kent ile köy arasındaki, sanayinin değişik kolları arasındaki ve tekil yatırımların arasındaki ilişkiler piyasa ekonomisinin normali uyarınca yeniden düzenlenebilecek, bu ilişkiler dengeye kavuşturulabilecekti. Bakın "NEP ve köylü düşmanı" Trotsky, NEP döneminin ilk yılında ne diyor:

Köylünün artık ürününün zorlamı politikası kaçınılmaz olarak tarım üretiminin daralmasına ve azalmasına yol açtı. Eşit ücret ödeme politikası kaçınılmaz olarak emek üretkenliğinin düşmesine neden oldu. Merkezi bürokratik idare, teknik donatımın eldeki emek gücüyle uyumlu biçimde tam anlamıyla kullanılmasını olanaklı kılacak gerçekten merkezleşmiş bir yönetim olasılığını yok etti. Ama bütün bu Savaş Komünizmi politikasını bize, kuşatma altındaki kalenin, ekonomisi dağılmış ve kaynakları harcanmış kalenin mevcut durumu dayattı... (13)

Serbest piyasa olmaksızın köylü ekonomik yaşamda ki yerini bulamayacak, ürünlerini geliştirmeye ve artırma isteğini yitirecekti. Köylünün ve tarımın tüm ge-

12 Leon Trotsky, a.g.v., s. 231.

13 Ibid., s. 230.

reksinimlerini karşılayarak onun genel sosyalist ekonomi sistemiyle bütünlüğünün zeminini hazırlayan, yalnızca devlet sanayisinin güçlü atılımıdır... Ama buna giden yolda önce köylü mülk sahibinin bugünkü ekonomik yaşamını iyileştirmek gereklidir. İşçi devleti bunu ancak küçük mülk sahibinin kişisel ve bencil çıkarlarını harekete geçirecek piyasa aracılığıyla gerçekleştirebilir. İlk başarılar elde edilmiştir. (14)

Trotskiy için NEP, yalnızca köylüyü güçlendirmeye ve tarımsal üretimi artırmaya yönelik bir politika değildir. Sanayinin değişik kolları arasındaki uyum da sağlanmalıdır. Savaş komünizmi sırasında yürürlüğe konan bürokratik yönetimi, tekil yatırımların özelliklerini dikkate almamış, sanayinin üretim kapasitesinin gerçek anlamda anlaşılmaması olduğunu yok etmiş, hatta muhasebe kayıtları bile artık kestirim yoluyla tutulmaya başlamıştı. Bu durumun düzeltilebilmesi ve sanayinin dengeye ulaşılabilmesi için önce uzunca bir süre için bu alanda da piyasa ilişkilerinin tesis edilmesi gerekiyordu:

Her işletmenin sosyalist organizmanın planlı biçimde işleyen bir hücresi haline gelmesinden önce, ekonomide piyasa aracılığıyla uzun yıllar sürecek (abz.) büyük ölçekli bir dönüşümler sürecinden geçmemiz gerekiyor. Ve bu geçiş döneminde her işletme ve işletmeler grubu, az ya da çok kendini bağımsız biçimde piyasa da yönlendirmek ve sinamak zorundadır. Yeni Ekonomik Politikanın özy de tam budur: Esas olarak politik açıdan köylülüğe verilen bir taviz olarak kabul edilse de, bu politika, kapitalist ekonomiden sosyalist ekonomiye geçişte devlet mülkiyetindeki sanayinin gelişimi açısından kaçınılmaz bir aşama olarak en az onun kadar öneme sahiptir. (15)

Gördüğü gibi Trotsky, İç Savaş'ın sona ermesinden ve bolşevik iktidarının bu savaştan muzaffer çıkışından sonra, ekonominin dengeye kavuşturulması, tarım üretiminin artırılması, işçi-köylü ittifakının güçlendirilmesi ve sosyalist ekonominin inşasına girilmesi bakımından, pi-

14 Ibid., s. 233.

15 Leon Trotsky "The Nep and The World Revolution" The First Five Years of the Communist International New Park Publications, Londra 1974 s. 236

yasa ekonomisine ve kırda özel mülkiyete dayalı yeni bir ekonomik politikanın uygulanmasından yana. Hemde uzunca bir süre için. Bunu, Sovyet Rusya'nın koşullarında kapitalizmden sosyalizme geçişin kaçınılmaz aşamalarından biri olarak görüyor. Dolayısıyla onu, Savaş Komünizminin evrensel ve mutlak savunucusu, emek seferberliğinin yılın diktatörü olarak göstermeye çalışmak, talihsiz bir çabadan öteye geçemez. Olsa olsa Gorbaçov döneminin, Trotskiy'le başa çıkamadıkları için hesabını görebilmek amacıyla onu Stalin'le aynı şeyin temsilcisi gibi göstermeye çalışan resmi liberal ideologlarının görüşlerini ayınen tekrarlamak olur. Bu konuda da Lenin ile Trotskiy arasında en küçük bir görüş ayrılığı yoktur.

Sanayileşme ve kollektivizasyon

NEP ekonomideki dengelerin yeniden sağlanmasına yönelik bir tavizler politikasıydı; ama kent ile kır, sanayi ile tarım, devlet sektörü ile özel sektör arasında, fiyatların sürekli birincilerin lehine, ikincilerin aleyhine farklılaşmasının sonucu olarak ortaya çıkan "makas"ın kapanması, işçi devletinde pazar ekonomisinin doğal işleyışı içinde olanaklı değildi. Sanayinin köylü pazarına uyarlanması için herseyden önce sanayi ürünlerinin ucuzlatılması gerekiydi. Oysa ürünü çok düşük fiyatlarla pazara süren ve devlete satan köylü, son derece pahalı sanayi ürünlerini alamıyor, bu da tarımdaki gelişmeyi engelleyen bir faktör oluyordu. O halde sanayinin yeniden örgütlenmesi, sanayi üretimine hız kazandırılması, bunun için de tüm sanayi çapında geniş ölçekli tek bir planın yapılması gerekiyordu.

Trotskiy Aralık 1923'te şöyle yazıyordu:

Kapitalist düzende bunalım doğaldır ve uzun vadede ekonominin yönlendirilmesinin, yani sanayinin değişik dalları arasında bir uyum sağlanmasıın tek yolu dur. Ama, kapitalizm ile sosyalizm arasında yer alan bizim Sovyet ekonomimizde, ticari ve sınai bunalımlar normal ve ulusal ekonominin değişik bölümlerinin uyumlaştırılmasının kaçınılmaz yolu olarak kabul edilemez. Bunalım devlet mülkiyetinin belirli bir bölümünü yok etmeye ya da dağıtmakta ve bu bölüm orta sınıfın, perakendecinin, genel olarak özel sermayenin eline geçmekte... Eğer gerekli örgütlenmenin gerçekleştirilmesini yalnızca bunalının etkisine bırakacak

olursak, bu durum, daha şimdiden bizimle kır, işçi-köylü ve zanaatkar arasına girmiş olan özel sermayenin işine yarayacaktır.⁽¹⁶⁾

Nitekim kentlerde tüccarlar (bunlara Nepmen deniyordu), kırlarda ise zengin köylüler (kulaklar) hızla zenginleşiyor ve güçleniyordu. Bu na karşılık, sanayide belirli bir plan gerçekleştirilemiyordu. Oysa devlet, zengin tüccarlara ve kulaklara gerekli vergileri koyarak ve belirli bir kalkınma planı çerçevesinde sanayileşme sürecini hızlandırabilir, genelliyerek işçi-köylü ittifakını güçlendirebilirdi.

Ama yukarıda da belirttiğim gibi bu dönem aynı zamanda devlet ve parti bürokrasisinin güçlenmeye ve tüm iktidarı elinde toplamaya başladığı bir evreydi. Kendi konumunu pekiştirmek ve ayrıcalıklarını sağlamlaştırmak için bürokrasının sağ sınıfal güçlere gereksinimi vardı. Trotskiy'e yönelik "köylü düşmanı" suçlamaları da (önce söyletiler halinde) işte bu dönemde ortaya çıktı: Trotskiy köylüğün ekonomik gelişmedeki önemini yadsıyor, bu nedenle de işçi-köylü ittifakının politik ve ekonomik önemini göz ardı ediyor, vb.

Aslında Mahir Sayın'da, Trotskiy'e yönelik bu suçlamaların doğruluğunu peşinen kabul ediyor ki, onun, Stalin'in 1929'da girdiği zorunlu kollektivizasyon politikasını çok daha öncelerinden savunduguunu iddia ediyor, böylece de Trotskiy ile Stalin'in (bu arada İker Zafer'in) çok farklı tarihin bir evresinde aynı noktada buluşuklarını ileri sürebiliyor. Oysa görüldüğü gibi durum Trotskiy NEP dönemine (sonra Stalin'in yaptığı gibi) idari bürokratik yöntemlerle son verilmesini talep etmiyor. Ne de köylüğün bütününe karşısına alan bir politika savunuyor. Sadece kulaklarla ve nepmenle ekonomik yöntemler aracılığıyla mücadele edilmesi gerektiğini söylüyor. Talep ettiği, piyasa ekonomisi koşullarında sanayinin planlı bir biçimde geliştirilmesi, bunun yardımıyla köylülüğe yardım edilmesi, sanayileşme için gerekli olan sermayenin de, zengin tüccarlara ve kulaklara konulacak vergilerden elde edilmesi. İşte Trotskiy'in 1923 sonunda söylediğleri:

İttifak (işçi-köylü ittifakı-Y.B.) sorununu, pazarı yok ederek değil ama pazar temeli üzerinde (abc) başarılı

(16) Leon Trotsky *The New Course* University of Michigan Press, Michigan 1965 s. 109.

bir biçimde çözmeye yönelik girişimin doğrudan ve rasyonel yolu, Devlet Planlama Komisyonumuzun (*Gospalan*) çalışmasını doğru bir biçimde ortaya koymasıdır... Tarımın yeniden inşası sorunu da bundan daha az önemli değildir. Ama bu, çok daha kendiliğinden bir biçimde gerçekleşir ve devletin girişimlerinden çok sanayiye bağlıdır. İşçi devleti (elindeki araçlar elverdiği ölçüde) tarımsal kredi ve bilimsel tarımçılık desteğiyle köylüye yardım etmeli, böylece ürünlerini (tahıl, et, yağ, vb.) dünya pazarına ihraç etme görevini hafifletmelidir. Ama tarım üzerinde ancak sanayi aracılığıyla doğrudan biçimde etkide bulunabiliriz. Sanayi kırı, makul fiyatlarla alınabilecek tarım aletleri ve makineleyle donatmalıdır. Ona suni gübre ve ucuz malzeme sağlayabilmelidir. Tarım kredilerini örgütleyebilmek ve geliştirebilmek için devletin önemli miktarda işletme fonuna gereksinimi vardır. Bunu sağlayabilmesi için sanayisinin kar etmesi gereki, bu da ancak sanayinin çeşitli bileşenlerinin rasyonel biçimde uyumlulaştırılmışyla olanaklıdır. İşçi sınıfı ile köylülük arasındaki "smitça" gerçekleştirebilmesinin gerçekten uygulanabilir yegane yolu⁽¹⁷⁾

Demek ki Trotsky, ne pazar ekonomisine dayalı NEP döneminin sona ermescini, ne de tarımın zorunlu kollektifleştirilmesini öneriyordu. Trotsky'in, "kırlardaki kulaklar temizlenip, köylüler kollektivleştirme sayesinde işçi haline getirildikten sonra sınıfların kaldırılmış olacağının"⁽¹⁸⁾ savunduguunu iddia etmek ise, tarih bilgisi yetersizliğinin de ötesinde açık bir tahrifatçılık alanına geçmek oluyor. Çünkü Sayın, Trotsky'in bu denli saçma bir görüşü savunamayacağını bileyek durumdadır. Tek bir ülkenin, hele de geri bir ülkenin sınırları içinde sosyalizmin, yanı sınıfsız ve devletsiz bir toplumun kurulamayacağı yolundaki klasik Marksist tezi israrla savunan ve bu yüzden de Stalinistlerin ağır suçlamalarına hedef olan bizzat Trotsky değil mi? Trotsky'in sürekli devrim kuramının başlıca düşmanı, Stalinizmin tek ülkede sosyalizm, yanı ulusal sosyalizm anlayışı değil mi? Sayın "ödüden" öylesine korkuyor ki, ondan kaçarken yolunu hepten kaybediyor

(17) *İbid.*, s. 111

Trotskiy, sanayinin ihmali edildiği koşullarda uygulanan piyasa ekonomisinin kırlardaki sınıfsal ayırmayı hızlandıracagını, bunun proletter devlete yönelik yeni bir başkaldırının doğmasına neden olacağını biliyordu. Bu nedenle de piyasa ekonomisini zedelemeden sanayiye ağırlık verilmesini, işçi devletinin tarım kredileriyle, sanayi malllarıyla, tarım bilgisile, kültürel eğitimle küçük köylüyü desteklemesini istiyordu. Bürokrasının ise, partinin bolşevik Leninist kanadını tasfiye edebilmek için zengin tüccarların ve kulakların destegine ihtiyacı vardı. Bu nedenle de Stalin-Buharin ekibi yıllarca Trotsky'in bu önerilerine karşı mücadele etti ve kulaklara sürekli olarak "zenginleşin" öğündünde bulundu. Ve nitekim onların da desteğiyle politik karşıdevrimini başarıya ulaştırdı ve Sol Muhalifeti partiden dışarı sürdü.

Ama bu arada kulaklar da, aynen Trotsky'in öngördüğü gibi ciddi bir karşı güç durumuna gelmişti. NEP politikalarının daha da geliştirilmesini, hatta kendi çıkarlarına yönelik yeni bir NEP'in oluşturulmasını istiyorlardı. Bunu hükümete zorlamak için de çeşitli boykotlara girişiyorlardı. Öyle ki bu gelişmeler, Moskova işçilerinde ayaklanması varan tepkilere yol açtı. Yani işçi-köylü ittifakı, Sayın'ın iddia ettiği gibi zorunlu kollektivleştirmeye birlikte değil, ondan daha önce bizzat Stalinist bürokrasının kulak ve zengin tüccar yanlısı politikalarının sonucunda bozulmuştu. Sayın'ın sözünü ettiği kentlerdeki kitlik sorununun nedeni de işte tam buydu: Stalin-Buharin hizbinin "zenginleşin" sloganından güç alan kulakların işçi devletine karşı girişikleri boykotlar.

Stalinist bürokrasi, kulakların başkaldırısı açık bir ayaklanmasıma dönüsmeye başladığı dönemde bile önce Trotsky'in önderliğindeki Sol Muhalifeti tasfiye etmeye çalıştı. Bunu başarısızdan sonra ki, bu kez kendi iktidarı tehdit edecek boyutlara ulaşan köylü isyanını ezmeye girişti. Sorun artık ekonomik desteklerle, sınai yardımla, vb. çözülebilecek durumda değildi. Bürokrasının kendi ayrıcalıklı diktatörlüğünü ayakta tutabilmesi için kulakları yok etmesi, kırlarda tam bir terör uygulaması gerekiyordu. Böylece başlatılan zorunlu kollektivizasyon, hiçbir biçimde Trotsky'in önerisi değildi, bunu yukarıda yeterince gösterdik.

Ve niyetle gelelim Sayın'ın, "Trotki'nin bu tedbirleri (zorunlu kollektivizasyon - Y.B.) onaylamaktan başka diyecek bir şeyi kalmamıştır" iddiasına. Eminim Sayın, "Stalin'den başka tarih yazıcıları" da duymuş, onların yapıtlarını okumuştur. Ama (bu konuya ilişkin tek bir örnek verecek olursam) sanırım Isaac Deutscher'i atlamiş, ya da "ciddiye" almamış:

Stalin'in sol politikayı izlemesi halinde bu hareketin kanlı bir felakete sonuçlanacağı her şeyden belliydi. Trocki bunun sorumluluğuna peşin olarak katılmak istemedi. 1928 yılında, yani "kulakların tasfiyesinden" hemen hemen bir yıl önce, kendi taraftarlarına yazdığı yazılarında, Muhalefetin sol politikayı desteklemeye söz verdiği, ancak köylülere Stalin'in davranışının gibi davranış gereğini hiçbir zaman tavsiye etmediğini belirtiyordu. Zengin köylülere yüksek vergi konulmasını, hükümetin fukara köylülere yardım etmesini, orta köylüye yumuşak ve eşit muamele yapılmasını, köylülerin kendi istekleriyle kollektif çiftlik yapmalarının teşvik edilmesini istemişti, ama başlica gücüntü devletten ve devletin yabanlığından alınan "sol politika" dan yana hiçbir zaman olmamıştı. Bu bakımından Stalin'in politikalarını değerlendirmek için "yalnızca ne yaptığı değil, nasıl yaptığını da düşünmek" gerekiydi.⁽¹⁸⁾

Trotskiy Stalin'in politikasına daha bir yıl öncesinden karşı çıkmıştı, nerede kaldı ki onu tüm çiplaklııyla uygulamaya konduğunda desteklesin. Zaten sanırım Sayın da bunu bilerek "diyecek bir şeyi kalmamıştır" diyor, aksi takdirde nerede, nasıl desteklediğini belirtirdi. Bir nokta daha: Mahir Sayın'ın, Stalin'in zorunlu kollektivleştirme politikasının yüreğinde girdiği 1929 tarihinde Trotskiy'ın Alma Ata'da sürgünde olduğunu bilmemesi olanaksız. Okuyucularını "politikaları düşmanlarla uygulanan sürgündeki lider(!)" gibi karmaşık bir durumla karşı karşıya bırakmak için buna degeinmemiş olsa gerek.

Sonuç olarak, ne İlker Zafer, ne de Mahir Sayın endişe etmesinler. İkisi de Trotskist degiller. Onun hayaletinden de korkmasınlar. Bu sıralarda pek sık dolaşmaya başladık ama çoğu yerde de görünür duruma geldi. Canlıdan çekinmenin de alemi yok. Belki de hiç ölmemişti, nedersiniz?

(18) M. Sayın, a.g.e., s. 43

(19) I. Deutscher, a.g.e., s. 460.

Dünya Kadınlar Günü Vesilesiyle

Abdürrahim GÜMÜŞTEKİN

Leyla Kasım'ın anısına!

Bilindiği üzere, insanlık tarihi üç temel baskıyı içermekte: Sınıfsal baskı... Ulusal baskı... Cins baskı...

Tarih ve Kadın

Kadınlık durumunun üretilmeye başladığı tarih, aşağı yukarı toplumlar tarihiyle eşittir. Ve istisnásız her sınıfı toplumda (köleci, feudal, kapitalist) dönemin özgünlüğüne uyarlı sınıfsal ve ulusal eziymanın yanı sıra, kadın olmadan kaynaklanan sorunsalın özgül ağırlığı kendini hissettirmiştir ve bu durum günümüze dek süreğelmiştir. Bu tarih süresince, kadın ikincil cins olmakla yalnızca küçümsenip aşağılanmamış, aynı zamanda, iğrenç davranış ve uygulamalara maruz kalagelmiştir. Bu karabasan tarihin günümüzdeki tezahürü; kadın yaşamını bir bütün olarak demir kiskaca almıştır. Öyle ki, kadın cinselliğinin erkek tarafından tasallut altına alınmasıyla birlikte, kadın cinselliği, sermayenin organik bir sektörü, sermaye çevrelerinin seks objesi, aynı biçimde kadın bedeni giyim sanayi tüketiminin çekim merkezi ve kadın mutfak kölesi, ev hizmetçisi, çocuk dadısı durumuna itilmiştir. Kısacası, kadın tarihteki yeri köleliktir.

Toplum ve Kadın

Sınıflı sömürücü toplumlardan hemen hepsi, istisnásız olarak cinsiyetcidir. Kapitalizm cinsiyetciliği pekiştirmiştir ve çeşitlendirmiştir. Bur-

juva iktidar(lar)ı cinsiyetçiliği ideolojik, kültürel ve politik olarak üretmekte ve bunu tüm cinsel, beşeri, politik ve devletsel ilişkilere yansımaktadır. Kapitalizm kadın emeğinin, cinselliğinin sömürülmesinin muazzam ve muntazam koşul ve olanaklarını yaratmıştır. Bu nedenle, kadın toplumda salt ezilen sınıf mensubu olmakla kalmaz, aynı zamanda ve esas olarak ezilen cins konumundadır. Ve kadının temel sorunu bu konumudur. Fakat, bu konum sınıfsal çelişkilerden yarlılmış değildir. Kadın olma konumu bir sınıfsal ezilme kadar özgün ve hatta çok daha karmaşıktır. Örneğin; burjuva kadını da ezilen cins konumundan hiç kurtulamaz. Keza, ezilen sınıfı mensup kadın da ezilen sınıf erkeği tarafından ezilmektedir. Demek ki, kadın sorunsalı çok farklı. Ve bundan ötürü, toplumda çeşitli gediklere yol açmaktadır. Açık ki, bu gedik insanlığın birkaç katlı bir meselesidir.

Aile ve Kadın

Toplumun sınıflı hale gelmesinin ilk embriyonunun aile olduğu bilinir. Ve aile sınıflı sömürücü toplumun temel birimi, devletin çekirdeği olagelmıştır. Evlilik (çok eşlilik ya da tek eşlilik) aile kurumunun düzlemini oluşturur. Nikah (resmi ya da dini) bu düzlemin hukuki prosedürür. Çocuklar bu kurumun perçinlenmesinin öğeleridir.

Aile, erkek ve kız çocuğun cinsel ve toplumsal kişiliğinin oluşması açısından, düşünsel, kültürel ve psikolojik koşulları taşıyan temel bir faktördür. Burada kız çocuk kadınlık rolüne uygun eğitilir. Böylece, kadının ikiincil cins olma konumu koşullanır ve pekişir. Artık, kadın ikinci sınıf konumunu kabullenmiş ve bundan ötürü, mevcut ve olası sonuçlara boyun eğر hale gelmiştir. Tabii ki, bu biçimde kadın edilenlik yanışlar örgütü içinde pekişir ve bu edilenlik salt aile ile sınırlı da kalmaz. Bu biçimde kadınlık bilincine de ket vurulur.

Tek eşlilik ya da çok eşlilik aile kurumunun niteliğini değiştirmez. Keza, ne ev ekonomisinin kapitalizm tarafından parçalanması, dışa dönük hale gelmesi ve aile bireylerinin ekonomik bağımsızlığı ne de ailenin demokratikleşmesi(!) bu kurumun niteliğini değiştirmez. Aile kurumunun ilişkilerinin demokratik anlamda rasyonelleşmesi bile, aileyi cazip hale getirip kalıcılaşması açısından fonksiyon üretirken, kadınlık durumunun şu ya da bu biçimde üretilmesi kesindir. Dolaşıyla aile kurumu her halükârdı kadınlık durumunun üretim merkezidir. O halde sosyalistler aile kurumunun ortadan kaldırılmasından yana tu-

tum almak durumundadır. Ve bu tutum kapitalizm koşullarında da geçerli. Ama, bu noktadan zorlama yapılamaz. İkna ve teşvik metodu kullanılır. Devrimden sonra da zorlama yapılmaz ama, ikna ve teşvik metodu açısından koşul ve olanaklar yaratılırken, ailenin ortadan kaldırılmasının süreci hızlandırılabilir.

Bu noktada sorunun şu boyutuna da değinilmeli. Kapitalist düzende ve aile kurumunda mutluluk dürtüsü ve sevgi nötrdür. Zira, kapitalist düzende ve ailede sınıflar ve cinsler arasında büyük dengesizlikler var. Zira, kapitalizmde ve aile düzleminde özgürleşmenin önü tıkalı. Dolayısıyla kapitalizmde ve aile kurumunda mutluluk ya şatafat ya da histeri ölçüsünde sadakat olduğu gibi, sevgi de tek yanlışlığıyla (erkek efendi olduğu sürece bu mutlaktır) kas tutar. Artık, kutsal kaslı sevgi de kadınlık durumunun üretilmesinde işlev kazanır. Gerçek mutluluk ve sevgi ve de bu olguların sürekli kılınmasının dinamizmi; kadının hiç eksiksiz hemen her bakımdan; doğrudan cinsel, güncel yaşamda, ve tüm toplum ilişkilerinde erkekle 'eşit' olma koşuludur. Bir başka deyişle, kadın en az erkek kadar özgür ve bağımsız kılınmasıdır. Şu anlamda; hem erkek ve hem de kadın cinselliğinin tabu olmaktan çıkip özgürleşmesi... Sorun esas olarak budur. Cinselliğin bir bütün olarak özgürleşmesi ve kadın-erkek gibi karşılıklı kutuplaşma konumunun ortadan kaldırılması... Dolayısıyla, kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik (erkek egemenliği anlamında) kalkarken; kadının toplumdaki yerinin değişmesi... Kuşkusuz bu da kapitalizm koşullarında olanaklı değil.

Erkek Egemen İdeoloji

Açıkta ki, erkek egemen ideoloji salt sosyal bir ideoloji değil aynı zamanda politik bir ideolojidir. Erkeği erkli kıلان ve kadının bütün bir yaşamının yörünnesini belirleyen ideoloji. Ve bu ideoloji; egemen sömürücü sınıfların ideolojisinde içkin olagelmıştır. Yani erkek egemen ideoloji (kimi buna bakış açısı, kimi de düşünce diyor) sınıf ideolojisile doğrudan bağlantılıdır. Ve bu ideoloji burjuva iktidarı tarafından üretilir, aile kurumunun ("sıcak yuva") soluğu ile beslenir. Bu ideoloji, kadınlık durumunun üretilmesinde birinci derecede işlevseldir. Böylece, erkeğin kadına karşı erkli olma konumu süreklileşiyor. Erkeği iktidar kıilan ideoloji; kadın ve erkek arası cinsel, sosyal ve siyasal ilişkilerin mantık silsilesini ve kültürünü yaratıyor. Bu noktadaki mantık ortodoks, tur (Manastır mantığı); ve kültür ise kütlüdür. O halde sosyalistler bu ideolojiyi hemen şimdi hedef alma zorunda. Sosyalist erkeğin kadına

karşı erkili olmasıambaşka bir anlam taşımaktadır.

Kadının Özgürlüğü ve Bağımsızlığı

Hemen belirtilmeli ki, kadının özgürlüğü ve bağımsızlığı kadının kendi kavgası ve mücadelesi olmaksızın mümkün değil. Hem de bu mücadele, kadının doğrudan cinsel ve güncel problemleri atlanarak doğru bir, eksene giremez. Bu kadarcık bir ifade eksiktir. O halde, bütünlüklu ifade tamamlanmalıdır.

Feminizm

Bilindiği üzere, feminizm konusunda; burjuva iktidarlardan, çeşitli burjuva aksiyonlara, küçük-burjuva aksiyonlara, dogmatik soldan marksistlerin kendi aralarındaki öteki kategorik farılıklara dek, türlü yaklaşımalar sözkonusu.

Burjuvazi çoğu yerde ve zamanda, feminism'e bir veba hastalığı gözüyle bakmıştır. Kuşkusuz bunun nedeni; feminizmin burjuva sınıfı çıkarlarıyla çatışma içinde olmasıdır. Ve burjuvazi genellikle feminizmi komünist bir akım ve dolayısıyla düşman bir güç olarak hedeflemiştir. Burjuvazinin kaygı ve reflekslerini anlamamak mümkün değil.

Peki dogmatik sol, neden feminism'i bir veba hastalığı gibi görür? Feminizmdeki bir takım sapmalardan ötürü mü? Dogmatik sol, feminismde sapmalar aramaz, feminism'i bir bütün olarak sapma görür. Dogmatik sol, aklı sıra, feminism'i burjuva ideolojisi olarak nitelendirmekle, tek çırpıda feminism'i mahkum-edeceğini sanır. Ve dogmatik sol bu biçimde feminism'e karşı çok 'Marksistçe' ideolojik mücadele verdiği kanısında. Aslında, bu bir savunma refleksidir. Dogmatikliği savunmadır bu. Peki bu savunu neden? Şundan: Dogmatik sol, Bağımsız Kadın Hareketi olmaksızın kadının gerçek kurtuluşunun mümkün olacağını düşünüyor; bunun yanı sıra, Bağımsız Kadın Hareketinin özgün yörüngeinden kaynaklanan özerk mücadele platformunu ve kadın olmadan kaynaklanan problemlerin siyasi gündemini yeterince teşkil etmesini genel politik mücadeleci açısından zaaflı görüyor ve bu göstergeden açıkça anlaşılıyor ki, dogmatik sol, ne kadının gerçek kurtuşuna kafa erdirebiliyor ve ne de kadın sorununda samimi. Evet, dogmatik sol, kadın sorununda samimi değil, zira dogmatik sol erkek egemen ideoloji tanımı ve feminism gibi olgulara şiddetle karşı çıktıgı gibi, aile kuru-

mu konusunda ya kayıtsızdır ya da kapitalist kuruma karşı alternatif olarak sosyalist kurumlaşma dierek aileyi savunuyor. Dikkat edilirse, dogmatik sol ile, burjuvazinin kaygı ve refleksleri birbirine benzeyen çağrımlar oluşturuyor.

Oysa, pek çok ülkede burjuvazi kadın kitleye dayanarak hükümet olma imkanını elde edebiliyor. Keza, dogmatik sol, kadınlar mücadele katılmadan devrim olmaz diyebiliyor. Zira, toplum ikiye bölündüyor; erkek ve kadın... Ve bu nöktada, dogmatik sol kadınların devrim cephesinde (daha çok arka planda da olsa) nasıl savaştığına dair övgüler düber!.. "Kadın-erkek elele" sloganı dogmatik solun önemli bir şiarıdır. Ve hiç kuşkusuz, kadın-erkek elele sloganı kadının erkek egemen yörüngeye çekme ereğii ve mantığı taşıır. Bu biçimde, kadının ikinci sınıf olma konumunun korunduğu kesindir. Yinelemler ki, dogmatik sol, kadın sorununda ne samimi ne de bu sorunun doğru-dürtüt bilincindedir.

Feminizmde sapmalar

Feminizmin kapitalizmin bir ürünü olarak nitelenmesi en temel sapmadır ve öteki irili ufaklı sapmalar da bundan kaynaklanır. Kuşkusuz bu seyiz de burjuva mantığından olmadır. Nitelik, burjuvazinin de kimi yerde ve zamanda feminizmi "hoşgörü" ile karşıladığı bilinmektedir. Evet, bunun nedeni; feminizmin kapitalizm tarafından massedilmesi ve bu biçimde feminizmin burjuva iktidarına karşı zararsız hale getirilmesidir. Tekrar belirtilmeli ki, kadının nihai kurtuluşu kapitalizmde hiç mümkün değil. Hatta, pek çok emperyalist ülkede bile, örneğin ABD ve İsviç'te, kadının nihai kurtuluşunun koşullarını bir yana bırakılmış, kadınların cinsel ve güncel problemleri çok daha yoğun olduğu gibi, kadınların mücadele sonucu kazanılmış ve bu açıdan mesruiyet kazanmış pek çok hakkın rahatlıkla gaspedildiği gözle çarpıyor. Burada kadın sık sık tecavüze uğrarken, ne bu tecavüzlerin engellenmesini sağlayıcı faktörler var ve ne de devlet tecavüzün önlenmesinde etkili yasalar çıkarıyor! Oysa, bu şalarda devlet kadının çocuk doğurmama özgürlüğünü ortadan kaldıracak yasalar çıkarabiliyor. Kürtaj yasaları için devlet ve Dünya Kiliseler Birliği -özellikle de Vatikan Pakti-elinden geleni geri koymuyor. Kadına karşı, kültler ve iktidarlar birleşiyor! Oysa, bu ülkelerde kapitalizm yeterince rasyonalize olmuşdur. Demek ki, kapitalizm ne kadar modern ise o kadar da kadınlık durumunu üretir konumundadır. Ve az yukarıda belirtildiği gi-

bi, kadınların kendi kavga ve mücadeleleri sonucu elde ettikleri haklar buralarda daha bir kolaylıkla gaspedilebiliyor. Bu demektir ki, bu ülkelerde kadın sorununda yapılan görelî reformların güvencesi yok ve kadınların hem güncel ve cinsel problemlerindeki görelî reformların güvence altına alınması ve hem de kadının geleneksel konumunun ortadan kaldırılması ancak kadınların mücadelelerinin sürekli kilinması ve bu mücadelenin sınıf mücadelesiyle dayanışma içinde yükselmesiyle mümkün olabilir.

Bunun yanı sıra, feminizmin salt erkeğe karşı olmasıyla sınırlı kalması belli başlı sapmalardan biridir. Ama, bu demek değil ki, feminizm erkekte ifade kazanan erki görmezden gelsin... Aksine, bu erk nedeniyle feminizm erkeği karşısına alma durumunda. Bu da erkek düşmanlığı değil. Eğer bu erk (dolayısıyla erkek) kadın mücadelesinin karşı bir unsuru değilse, o halde kadın sorunu diye bir sorun yok sayılıyor demektir. Ve dogmatik solun yaptığı da budur.

Sosyalist feminism

Kapitalizm sınıf, ulus ve cins egemenliğini tesis eden ideolojiyi, kültüri, aile mantığı gibi temel öğeleri kendinde içselleştirmiştir. Bu açıdan, kadın sorununun kapitalizm rasyonalitesinden ayrı düşünülmesi, kadın sorundan kaynaklanan mücadeleyi bir manyetik alana iter. Bir kez, bu manyetik alana girildikten sonra, kadın sorununda sağlanan görelî reformların çok ivedi adımlar olamayacağı açıkları. O halde, kadın hareketi anti-kapitalist olma durumunda. Bağımsız Kadın Hareketinin stratejisi budur. Böylece feminizm sosyalizmle bütünsüz. Bu bağlamda, sosyalist feminismi varolur. Böylelikle, hem kadının cinsel ve güncel yaşamı ve olası problemleri açısından her geçen gün yeni kazanımlar elde edilirken, hem de kadının ivedi kurtuluşunun koşul ve olanakları tedricen yaratılır. Fakat, bu noktada bir sıçrama zorunlu. Yani toplumsal bir alt-üst oluş!.... Bir başka deyişle, düzen değişikliği!.. Bu da devrim demektir.

Sınıf Mücadelesi ve Sosyalist Feminizm

İnsanlığın üç temel sorundan birinin, kadının ezilen cins olma konumu olduğunu vurguladım. Ve tabii ki, her sorun kendi özgünlüğü bağlamında ele alınmayı gerektirir. Bu açıdan, feminizm (kadın mücadele anlamında) ve sınıf mücadelesi ortak bir düzlemdedir, ayrı ayrı

yörüngelerde örgütlenirilmeli ve konumlandırılmalıdır. Sosyalist feminism ile sınıf mücadelesinin ortak paydası anti-kapitalizmdir ve bu çok temel bir olgu. Ama bu da feminizm ile sınıf mücadele arasındaki ilişkiyi tek yönlü kılmayı ve ortak örgütlenmeyi ne haklı ne de zorunlu kılmıyor. Feminizmin sınıf mücadelesinin yedegine alınması feminizmin ikinci plana atılması demektir. Bu biçimde kadın sorunu kaçınılmaz olarak gölgelenmiş olur. Feminizmin sınıf mücadelesine tabi kılınmasını çok gerekli gören mantık hiç de haklı değil. Zira, bu biçimde kadın hareketinin güçlü bir dinamik olması mümkün değilken, devrim açısından çok temel bir dinamiğin heba edilmesi ve kadın sorununun çözümünün ertelenmesi söz konusu olur.

Kısacası, bu iki mücadele platformu kendi mecralarında ve devrim açısından belirli bir dayanışma temelinde düşünülmemezse, sınıf mücadele adına genel politik mücadelenin kadın sorununa karşı eğilimli hale gelmesi kaçınılmazdır. Yani, dogmatik solun politik mücadeleyi kadın sorununu olumsuzluyor. Nasıl mı?

Bağımsız Kadın Hareketi kadın örgütlenmesinin ve mücadelelesinin özgünlüğü ve özerkliği temelinde gelişir. Kadın mücadelemini erkeğin ya da örgütün insiyatifine tabi tuttunuz mu, hem kadın olmadan kaynaklanan güncel problemleri, cinsel özgürlüşme bilincini yadsımiş olursunuz ve hem de kadın sorununun ivedi çözümünün dinamizmini köreltmis olursunuz. Bu da kadın sorununun Allah'a emanet edilmesidir. Kuşkusuz, tanrı da kültürünü kullanacaktır. Sosyalistler, sosyalist feminismi teşvik ve desteklemekle yükümlüdür. Kadın sorununun gerçekliği bunu zorunlu kılmaktadır.

Sosyalist Feminizm ve Devrim

Bağımsız Kadın Hareketinin anti-kapitalist yaklaşımı devrim perspektifini içermektedir. Bu noktada sınıf mücadelesi ile sosyalist feminismin ortak paydası organik bir fonksiyon üretme durumunda. Yani, devrimin gerçekleşmesi için sınıf mücadelesi ile sosyalist feminism ayrı ayrı yörüngelerinde durarak karşılıklı ve birbirini destekleyici fonksiyonda birleşmekte. Böylece devrim, kadın sorununda da gerçek anlamda bir devrim olabilir. Ve bu devrimin de süreklileşebilmesi için, Bağımsız Kadın Hareketinin kendi gerçeği açısından sürekli işler görmesi gerekdir. Bu bakımından devrimden sonra da Bağımsız Kadın Hareketi ve mücadelelesinin sürmesi lazımdır. Aksi halde, feminizmin kesintiye uğra-

ması, kadınların özerk mücadelelerinin manipüle edilmesine yol açar ve ne kadın sorunununda ne de kadına karşı erkli olan toplumsal bir düzlemede sosyalizmin inşası açısından doğru ve kayda değer adımlar atılabilir. Ve bu gerçek, deneylerle kanıtlanmış durumda.

Örneğin, Ekim Devrimi (1917) kadın sorununda bir devrim anlamına geldi. Zira, devrimin hemen ertesinde aile kurumunun ortadan kaldırılmasına yönelik programatik bir yönlime girildi; örneğin, evlenme ve boşanma özgürlüğü, çocuk doğurmama özgürlüğü, cinsel özgürlük; örneğin, eşcinselliğin toplumsal bir suç olmaktan çıkarılması, evli bir kadının başka bir erkekle cinsel ilişkisi sonucu doğan çocuğun babasının hukuki prosedürler izlendiğten sonra belli olmaması hallerinde çocuğun "piçlik muamelesi" görmemesi, evlilik dışı çocuk edinmenin serbest olması gibi kadından yana pek çok yasa çıkarıldı. Keza, kreşler, ortak mutfaklar ve hamile kadınların standart birtakım hakları da bunlara eklenebilir. Ne var ki, Stalin döneminde bütün bu haklar gaspedilerek, resmi nikâhın zorunluluğu, evlenmenin törenli yapılması, boşanmanın yasalara bağlanması, kürtajın yasaklanması, eşcinselliğin toplumsal bir suç sayılarak cezalandırılması, analığın kutsanması, boşanılan kadınların nafakaya bağlanması gibi icraatlarla gerici bir yönlime girildi. Hiç kuşkusuz, nasıl ki Lenin döneminde kadın sorunu na yaklaşım bir sosyalizm anlayışından kaynaklanıyorduysa, Stalin döneminde kadın sorununa yaklaşım da başka bir sosyalizm (ki bu bürokratik sosyalizmle özdeştir) anlayışından kaynaklanıyordu. Ve tüm bürokratik işçi devletlerinde kadın sorununda durum tam da Stalin'in çizgiledirdiği gibi geliştirildi. Böylece, kadın anlamı çok daha derin bir tarihi haksızlığa uğramış kaldı.

Ve unutulmamalı ki, kadının kurtuluşunun, ulustan ve sınıfından sonraki gelişmelere dek uzanması kaçınılmaz görünüyor. Bu nedenle, kadın sorundaki erteleyici ve yadsıycı yaklaşımlar (sol açısından) tarihe karşı suçu olma pozisyonudur.

8 Mart 90 / Bartın

Sınıf Bilinci'ne Eleştiriler

Demir KÜÇÜKAYDIN

Sonuçları bakımından aynı geleneği paylaştığım *Sınıf Bilinci* dergisine bugüne kadar özel olarak bir yazı yazmadım: Yazmadığım için de bazı arkadaşların eleştirilerine hedef oldum.

Ama *Sınıf Bilinci*'ne sadece özel olarak yazı yazmamakla kalmadım, ona, bir eleştiri de yazmadım. Yazmadım, çünkü bir eleştiriinin, bugün bile hâlâ var olduğundan kuşku duyduğum, önkoşulu yoktu.

Evet, önkoşul yoktu. Bir eleştiriinin veya tartışmanın önkoşulu karşısındada en azından bizim kadar görüş bildirmeye haklı ve yetkili görülmüşdür; karşı tarafında da en azından bizler kadar herhangi bir durumu doğru değerlendirmeye olanak ve yeteneğinde olduğunun kabulüdür; karşı tarafında olgulardan en azından bizler kadar doğru sonuçlar çıkarabilecegi varsayımdır. Bu önkoşul yoksa, tartışma ve eleştiri olanak sizləşir; ilişki, eşitler arası bir ilişki olmaktan çıkar, beyaz adamlı siyah adamlın ilişkisine döner.

Sınıf Bilinci'ni çırkan arkadaşlarla ilişki də bu önkoşuldandan yoksun olmuştur. *Sınıf Bilinci*'ni çırkanlar içinde bulunan muhataplar, herhangi bir eleştiri getirdiğimde (getirildiğinde), yurt dışında olduğumdan, Türkiye'nin koşullarını bilmeyeceğim argümanıyla eleştiri ya da önerilerimin geçersizliğini ifade etmişler ve bildiklerini okumuşlardır.

Muhatab böyle deyince, düşünülen ve yapılanların içeriğine ilişkin olarak onunla konuşacak bir şey kalmaz: "Hayır, durumu en az sizler kadar doğru değerlendirebiliyim; hatta uzakta olmak bazen olaylara daha mesafeli bakma, temel eğilimleri görme olanağı sağlar" mı demeliydim? Bu, gerçek tartışma konusunun tamamen dışına çıkmak; saçma bir tartışmaya girmek olurdu. Böyle diyerek kimse de ikna edilemez ayrıca

Bunu denemelerimle biliyordum, 1974 sonrasında da, dışarda değil, ama bu sefer de "îçerde" olduğum için uzun yıllar benzer tavırları yaşamıştım. Hayatın "diyalektik" bir alayı olsa gerek, bu sefer de "dışarda" olduğum için aynı şeyleri yaşıyorum. Cassandra'nın uğradığı lanete uğramışız bir kere.

Evet, politikaları belirlemek "îçerdekliler"in hakkı olarak görülmüş; bunlara uygun davranışlara girilmiştir. Her eleştiri, her itiraz "buranın koşullarını bileyemezsiniz" in sağır duvarlarına çarpmış, yankısız kalmıştır. Ben ve benim durumumdakilere, birfakım yetenekleri de olabilen, teknik bir avadanlık, lojistik bir destek olarak bakılmıştır. Yazı, çeviri, maddi-manevi yardım istediği zaman hatırlanmışızdır.

Elbette bu tavrı hiçbir zaman burada ifade edildiği gibi kaba ve açıkça formüle edilmemiş ve koymamamıştır, ama bütün düşünce ve davranışların özyi budur. Bu durumda elbette söylenecek söz kalmazdı, en azından benim açımdan. Bu nedenle Sınıf Bilinci'ne değil yazı, eleştiri bile yazmadım. Gösterilen davranış ve düşünce çizgisine karşı protestumu ve direnişimi en azından bu şekilde dile getirmeye çalıştım.

Peki, şimdiki niye bir eleştiri yazıyorum? Türkiye'deki son gelişmeler; yanı "Birlik Tartışmaları" ve Sınıf Bilinci'nin içinden bir türlü çıkmadığı kıskılık, belki, onu çıkarılanların artık söyleyenleri daha ciddiye alabilecekleri umudunu doğurduğu için; "yurt dışındasınız, buraları bileyemezsiniz" diyerek kulak tıkanan; ciddiye alınmayan eleştiriler, öneriler ve öngörüler, çok kısa bir zaman içinde parlak bir şekilde doğrudanlığı için.

Ama en önemlisi, ciddiye alınsa da alınmasa da, sosyalist kamuoyuna karşı, sizlerle olan yaklaşım farklılıklarımı ve görüşlerimi yazılı ve somut bir eleştiri olarak açıklama gereğinin artık ertelenmemeliği nediniyle.

Diger bir deyişle, "Sosyalist Birlik" tartışmalarına karınca kaderince bir katkıda bulunabilmek için. Yani bu eleştiriinin muhatabı özel olarak Sınıf Bilinci de değildir. Sosyalist kamuoyunun bir parçası olduğu ölçüde öyledir. Bu eleştiriyi size yollamamın nedeni, eleştiriinin hedefinin sizler olmanız ve kendinizin eleştirisini öncelikle sizlerin kamuoyuna duyurma hakkınız ve göreviniz olduğunu düşünmemendir.

★ ★ ★

Sınıf Bilinci görevlerini bir durum yargılamasına göre belirliyor: Gerek "Durum Yargılaması", gerekse "Görevler" en sistematik ve açık ifadesini ilk sayıda yer alan altı buçuk sayfalık "Başlarken" başlıklı yazda buluyor. O halde "Başlarken"den başlayalım.

İlk paragrafta nasıl bir Marksizm anlayışına sahip olduğu genel ve kategorik ifadelerle tanımlanıyor ve bunun devamı olan ikinci paragrafta da dayanılan miras, gelenek açıklanıyor. Bunlardan sonra da görevleri belirleyen durum yargılaması geliyor. Sırasıyla: Stalinizmin çözümlüsü, Sosyal Demokrasi, Maoculuk ve Gerillacılığın çözümlüs ve bunalımları, tepkiselliklerin "Sivil Toplumculuk" biçimini alması, Sovyetler'deki son kopuşlar bu durum yargılamasının dayanak noktalarını oluşturuyor.

Bütün bu bölümde söylenenlerin özü şudur: İşte bizim dışımızda ki bütün sol hareketler, akımlar bunalım ve çözümlüs içindedir; bir kısmı açıktan açığa Marksizmi inkâra yönelmiştir, fakat sadece bizim dayandığımız gelenekte bu söz konusu değildir. Marksizmi savunmaya ve genişitmeye devam ediyoruz.

Evet, bu söylenenler doğrudur ama kısmen doğrudur. Kismen doğrudur, çünkü, bir diğer değişle ortodoks ve eleştirel Marksizm geleneğinin otantik devamcısı olan "Troçkist" gelenek de bunalım içindedir. Ancak Troçkist geleneğin ya da Marksizmin, ki bence ikisi özdeştir, bunalımı, diğer sol hareketlerde ve geleneklerde bunalıma yol açan nedenlerden ve gelişmelerden kaynaklanmaktadır, -aksine, bunlar bütünüyle bu geleneğin eleştiri ve öngörülerini ana hatlarıyla doğrulamıştır- tamamen başka bir noktadan kaynaklanmaktadır. "Başlarken"de bir kücümsemeyle de濂ilen "Yeni Sosyal Hareketler"den Marksizm doğusundan beri ilk kez, başka toplumsal özneler ve bu öznelerin dayandığı paradigmalar bağlamında yeterince global ve radikal bir teori olamadığı için, hiç de alayla geçiştiremeyecek ciddi bir eleştiri karşısındadır. Örnek olarak kadın hareketini, ekoloji hareketini, barış hareketini, ezilen ulus ve azınlık ve ırkların hareketini yaratın sorunlar ve bizzat bu hareketlerin kendileri, bütünsel bir teorik sistem, program ve strateji içinde yerlerini bulamamaktadır.

Kanımcı, Marksizmin bugüne dekin bu sorunları da kapsayacak global ve radikal bir teorik sistem geliştirememesi onun buna yeteneksizliğinden değil, belki biraz kolayçı ama daha anlaşılır bir ifadeyle, biz Marksistlerin yeteneksizliğinden kaynaklanmaktadır.

Sınıf Bilinci, bu gerçeklige gözlerini kapamakta, ya da gerçekliği BATI'ya has bir lüks sorun gibi görmekte, ama böylece kendi gelişiminin bile yolunu tıkamakta, kendini Türkiye Solu'nun bile gerisine atmaktadır. Türkiye'nin sosyalistlerinin önüne daha genel ve temel soruların bir yelpazesini atma ve onlarla birlikte araştırma ve tartışma fırsatını kaçırmaktadır.

Bir döneme damgasını vuran bir dergi, yeni sorunlar ortaya atan bir dergi olabilir. **Sınıf Bilinci** ise kendisini, hâlâ 1968'lerin sorunlarının prangasına bağlamaktadır. Yüzünü geleceğe değil, geçmişe dönmektedir. Hakkılığını ve meşruluğunu oradan kanıtlamaya çalışmaktadır.

Bunun sonucu ne oluyor. Tipik bir örnek verilebilir. Birikim dergisinin dördüncü sayısında Michael Lowy'nin "Marksizm ve Ütopik Görüş" adlı bir yazısı yayınlandı. Yazar, **Sınıf Bilinci**'nin bağlı olduğu gelenekle aynı gelenektedir. Ama bu yazı, örneğin bir **Sınıf Bilinci**'nde değil de bir **Birikim**'de yayınlanmaktadır. Bu bir rastlantı değildir. Çünkü M. Lowy'nin probleme yaklaşımı, **Sınıf Bilinci**'ni çıkaranların değil, örneğin bu eleştiriyi yazanın yaklaşımına benzemektedir. Yazar "Marksizmin yenilenmesi", "Yeni Toplumsal Hareketlerin desteğiyle zenginleşmesi" gereğinden söz etmektedir. Ama elbette böyle yaklaşım, bektaş gibi "bizim namazımız kılındı" havası **Sınıf Bilinci** yazarılarının ruhunda titreşimler uyandırmamaktadır. Kimbilir belki, zaflarını açıkça sergilediği için utanca bile yol açıyor olabilir. Genç militanların kafasını bulandırmayan alemi yok!..

Bugün, her hareketin, her gelenegin içinden birtakım unsurların, kendi gelenekleri ve sınırlarıyla sosyalist kamuoyu önünde hesaplaştiği, sesli düşündüğü bir ortamda, **Sınıf Bilinci**, hep en doğrular söylemiş, eksiksiz, bir ağabey uslubunu tutturmaktadır. Bu uslup **Sınıf Bilinci**'nın yazılarına dahi simmiştir. Açın bir **Gelenek'i**, bir **Yeni Öncü'yü**, bir **Görüş'u**, bir **Sosyalist Birlik'i**. Orada araştıran soru soran insanların uslubu vardır. Ama **Sınıf Bilinci** bilinen hazır cevapları sunan bir uslup içindedir bütün yazılarında. Bu niteliğiyle **Sınıf Bilinci**, günümüzün, az çok geleceğe yönelik eğilimleri temsil eden dergilerine değil, 12 Eylül öncesi dergilerine ya da onun kalıntıları olarak bugün de yaşayan fosiller gibi var olmaya devam eden ve gelişimin önünde giderek açıkça bir engel oluşturan dergilere benzemektedir. Bu uslup, **Sınıf Bilinci**'nın dayandığı söylenen gelenegin bütün tarihsel hakkılığına rağmen, Türkiye Sosyalist hareketinin bugün ulaştığı noktaya göre çok geride olduğu gerçeğinin bir tezahüründen başka bir şey değildir. Bir an-

icin, **Sınıf Bilinci**'ndeki yazıların, Troçkizm açısından değil, başka bir gelenek açısından yazılmış olduğunu var sayalım. O zaman **Sınıf Bilinci**'nin Stalinist ya da Merkezci dergilerden hiçbir farkı olmadığı daha iyi görülür. **Sınıf Bilinci**'nin dayandığını söylenen tarihsel hakkılığı, onun gerçek, bugünkü Türkiye Solu'ndaki tartışmaların gelişimi bakımından gerici nitelğini gizlemekte, keşfi daha zor bir hale getirmektedir. Aslında, bugün, usluba ve seçilen konulara yansıyan şey, gerçek öz'dür. Yazıların içeriği gibi görünen şey ise biçimdir. Bu anlamda, Osmanlı'nın dediği gibi "Uslubu beyan, aynıyle insan" ya da Batı'dan tercümesiyle: "Uslup insanın kendisidir."

★ ★ ★

"Başlarken"de daha sonra Türkiye Solun'a geçiliyor. Onlarda da bunalımın yansığı, yenilığı ve durgunlukla pekiştiği, ama bunalımın aynı zamanda yeni arayışlara da yol açtığı belirtilerek, bu bağlamda, biraz da olsa, derginin görevleri şu ifadelerle sıralanıyor:

"Türkiye sosyalizminin bugün yaşadığı bunalım ve kaos ortamına... müdahale etmek"

Yani milleti bunalımdan çıkaracak mavi ya da Marksist boncuk bizdedir.

"Eşrefoglu al haberi - Bahçe biziz, gül bizdedir"

Peki, bu müdahale nasıl yapılacak?

- 1) "Marksizmi... savunmak ve geliştirmek"le,
- 2) "Devrimci Marksizme yönelik eleştirilerle tartışmak"la,
- 3) Türkiye Solundaki mayalanma sürecinin "devrimci Marksizm mecrasına girmesi için teorik ve ideolojik planda mücadele etmek"le,
- 4) "Devrimci Marksizmin enternasyonalist sesine kulak vermeye hazırlı çetili çevre ve kişilere bu sesi taşımak"la.

Bunlardan üçüncüüsü, başlangıçta söylenen "mudahale"nin değişik bir ifadesi; müdahalenin nasıl yapılacağına ilişkin değil. Gereksiz bir tekrar.

İlk madde ise "Marksizmi geliştirmek ve savunmak" esasen kategorik bir görev ve cevaptır. (**Sınıf Bilinci**'nın kendisi bu kategorik görevin hiç de yapılamadığının en esaslı kanıtı.)

Bu durumda, müdahale görevinin nasıl yapılacağı, somut olarak şu iki başlık altında toplanabilir:

- 1) Troçkizme yönelik eleştirilerle tartışmak,
- 2) Onlara Troçkist geleneği tanıtmak.

Bu iki görev de,其实, Troçkizmin propagandasını yapmak diye özetlenebilir.

Propaganda görevini belirlemek için, hiç de böyle bir geniş temel lendirme gerekmezdi. Hangi akım, hangi görüş için olursa olsun, propaganda, tanıtma, polemikler, zaten her durumda, her zaman, elden geldiğince yapılması gereken işlerdir.

Bütün o "Başlarken" yazısındaki, tasvir ve sonuçlar arasında, geniş bir dünya ve Türkiye tasviriyle, dağın fare doğurması gibi sonuçlar arasındaki oransızlık, aslında, Özal döneminin Mahmutpaşa esnafı diye ifade edersek, şu yaklaşımı ortaya çıkartıyor veya gizliyor:

Herkes bunalımda; bunalım nedeniyle bir kısmı safları terk ederken, bir kısmı da düşünmeye başlıyor. Şimdi tam zamanı, bizim geleneği tanıtsak, polemikler yaparsak, "mali götürürüz" Özal'vari "mali götürme" veya "köseyi dönme" anlayışı, gün görmüş İstanbul efendisinin diliyle "mayalanma ve yenilenme sürecini", "devrimci marksızının mecrasına" akıtmak olarak da ifade edilebilir. Adlandırmalar deince beklentinin kendisi değişmiş olmuyor. Çok mu acımasız bir yargı? Olabilir. Ama bunca yıldan sonra, söylenenlerin parlaklığuna kapılmamak,larındaki gerçek fikri, "amiyane tabiriyle" ifade etmek gibi garip bir alışkanlık hasıl oldu.

Durumun ve görevlerin böylesine koyuluşunuń ardından, iki temel metodolojik yanlışı yatakmaktadır.

Birincisi, evrimin, düz ve aşamalarla gideceği anlayışıdır. Ama Troçkistler değil mi, "eşitsiz ve bileşik gelişim yasası"nı savunan ve uygulanırlar. Evet, öyledir, ama bu yasayı habire tekrarlamak, onu kimi yaratıcı uygulayıcılarının vardıkları sonuçların ötesinde anlamamak başkacıdır; onu metodolojik bir yaklaşım olarak kavramak başkadır.

Örneğin, Troçkizm'karşısında diğer sosyalist akımlar süreçlerin özünü kavramak bakımından belli bir geriliğin de ifadesidirler. Buların gelişmelerinin ve daha derin bir kavrayışa ulaşmalarının Troçkizm'e varmalarına yol açacağı gibi bir anlayış ilk bakışta çok mantıklı gelebilir.

Ama bu, insanların ya da sosyalist hareketlerin gelişimi bakımından tipik, aşamalı devrim anlayışına benzer. Troçkizmin tam da üstünlüğü ve tarihsel haklılığı ve gelişmişliği onun yeni sıçramalar yapmasını önünde bir engel olabileceği gibi, diğerlerinin geriliği, Troçkizm'den çok daha ilerilere geçmelerine, başka problemler bağlamında sağladıkları gelişmişlik sayesinde, sonradan Troçkizmi, hiç de Troçkist olmadan içselleştirilmelerine, özümlemelerine yol açabilir. Yani örneğin, kapitalist olmayan yoldan sosyalizme sıçrayabilirler veya demokratik görevleri yapalı derken sosyalist devrime geçebilirler. Bütün bunlar toplumlar için geçerliyse, niye insanlar için geçerli olmasın? Ama Sınıf Bilinci'nde böyle bir yaklaşımın izi bile yoktur. Stalinizmin, merkezciligin vs. bunalımının, eğer yeterince doğru propaganda yapılrsa, Troçkizme yol açacağı, gelişimin düz bir yol izleyeceği anlayışı vardır.

Esasında Türkiye'de ve dünyada olsan da budur. Bu hareketlerin bunalımıyla araya giren insanlar Troçkist olmamaktadırlar. Çünkü, Troçkizmin, o bunalıma giren hareketler karşısındaki gücü, o problematiklere bağlılığı onun gücsüzlüğün de yol açmıştır. Yeni sorunlara yönelikler, özellikle yeni sosyal hareketlerin ortaya koyduğu sorunlara eğilim duymaktadırlar. Belki oradan giderek, o bağlamda artık Troçkist olup olmamanın özel bir anlam taşımadığı bir dünyada, eski tartışmanın olaylarca aşıldığı bir dünyada, Troçkistlerin savunduğu geleneği, kenarlığından ama başka bir yoldan özümleyeceklerdir.

Ama soruna böyle yaklaşan bir kimse, gelişmeleri hiç de Sınıf Bilinci gibi beklentilerle karşılamazdı.

Bu metodolojik düzgün evrim ya da aşamalı devrim yanılığının yanı sıra, ona bağlı diğer bir yanılığı da, insanlara birtakım doğruları göstermekle onların kazanılacağı türünden, tipik burjuva rasyonalizmanın ifadesi olan bir yaklaşımındır.

Böyle bir yaklaşımın pratik sonucu, Türkiye soluya ortaklaşa sörüşarak, araya girerek, kaynaşarak bir yerlere varmak olmaz elbette. O bunalım içindeki yanlış çizgilere doğrular vazgeçilir (Sınıf Bilinci), bu arada sınıf içinde mevziler de kazanılıp güçlü hale gelinir ki, söylenenler dikkate alınır, yeri geldiğinde koşullar dikte ettirilebilir (İşçi Sözü). Böylece birleşmelerle veya büyütürek veya değişik kompozisyonlarla Türkiye Sosyalist Hareketine damga vurulur.

Bu anlayış Sınıf Bilinci'nin bütün teori ve pratiğinde ifadesini bulunmaktadır. Böyle bir yaklaşım 1970'lerde; o zamanki tecrübe ve bilgi dü-

zeyimizle belki bir ölçüde kabul edilebilirdi ama bugün varılan aşamada gericilik oluyor. Bir zamanlar "Doktorcu" olarak yaşadıklarımı bir de "Troçkist" olarak tekrarlamayı istememek gibi bir hakkım olduğunu sanıyorum.

Bütün bu temel metodolojik hataların sonucu olarak "Troçkizmin Propagandası", Türkiye devrimci hareketinin tartışığı sorunlara, ki bu çok geniş bir sorunlar yelpazesidir, katkıda bulunmak, o tartışmalara girmek; yeni problemler, taslaklar koymak gibi kelimenin gerçek anlamıyla yaratıcı ve eleştirel Marksist bir çabanın yerine, klasik "Troçkist" temalarda, çok daha iyileri uluslararası literatürde bir yığın bulunabilecek, suyunun suyu türünden yazılar yayınlanıyor. *Sınıf Bilinci*'nde çıkan yazıların konuları şu birkaç başlık altında toplanabilir: Sürekli Devrim, Tek Ülkede Sosyalizm, Enternasyonalizm, Sovyet Devletinin Sınıf Karakteri, Geçiş Programı. Bunlar Troçkist geleneğin kendini tanımladığı klasik başlıklardır. Ama bütün bunlar yarınlardan önceki özgül sorunları içinde canlı konulardılar; bütün bunlar elbet çok ciddi teorik temel sorunlar olduğu için sürekli olarak her ülkedeki işçi ve sosyalist hareketin gündemine gelme potansiyeli de taşırlar, ancak her ülkenin sosyalist hareketinin kendi bağımsız bir gelişim yolu vardır. O hareket belki doğrudan bu konuları tartışmadan, başka tartışmaların bağlamında, kendini yakan sorunların bağlamında, başka bir yoldan bu sonuçları çıkarabilir. Tipik bir örnek vereyim. Türkiye Sosyalist hareketinin bugün yakıcı olarak tartıştığı konulardan biri, Türkiye sosyalist ve işçi hareketinin tarihi konusudur. Yalçın Küçük'ün kitapları, *Gelenek*'te çıkan birçok yazı, çeşitli dergilere dağılmış bazı yazılar bu konuda, hareketin kendisiyle hesaplaşmasının ifadesi olan bir çaba içindedirler. *Sınıf Bilinci* için ise sanki bu konu yok gibidir. Ya da bir tek Stalinizm/Kemalizm kavramıyla, bizim bir zamanlar temel neden ekonomiktir deyip her sorunu çözmemiz gibi "açıklanmaktadır". Tek yazı Ergun Aydinoğlu'nun yazısıdır. Yazar zaten *Sınıf Bilinci*'ne karşı eleştirel bir tavır içindedir ve aslında yazı *Sınıf Bilinci*'ndeki yazılar arasında konusuya konuya yaklaşımıyla sırtmaktadır.

Esasında bu da bir rastlantı değildir. Ergun Aydinoğlu, yurt dışından çıkan Devrimci Marksist Tartışma Defterleri'nin lokomotifi ve ruhuydu. Beş sayı çıkabilmiş bu derginin yazıları ile *Sınıf Bilinci*'ndeki yazıların karşılaştırımalı bir kıyaslaması yapılrsa, bu derginin problemler yelpazesinin pek "Troçkist" olmadığı, örneğin bir *Gelenek*'e çok daha benzediği görülür.

Bu arada bir hatırlatma yapmakta yarar var. *Sınıf Bilinci*'ni çıkışlara, dergi henüz çıkmadan önce, *Gelenek* gibi bir dergi çıkarmak gerekiyor diyerek, kafamızdakini anlaşıllı bir şekilde somutlamaya çalışmıştık. Ama arkadaşlar, bunu da yanlış anlamışlar, onların tipik Stalinist olduklarıdan, o kabuğu kiramadıklarından söz etmişler ve hatta bu önerimiz biraz alay konusu olmuştu. Biz bu öneriyi yaparken, o derginin problemler yelpazesinin genişliğini, tam da o Stalinist kabوغuna rağmen, özgün teorik ürünler verme yeteneğini, tutturduğu oldukça yüksek standarı ve tabiri caiz ise "Türkiyeliliğini" kastediyorduk. Yani örneğin bir *Gelenek*'i okyan, Türkiye solunun 1960 sonrasındaki tecrübeleri ve evrimi az çok yaşamış insanların yazılarıyla karşı karşıya olduğunu hisseder.

Zannediliyor ki, Tek Ülkede Sosyalizmin olmayacağı, sürekli devrim teorisini, Sovyetler'in sınıf karakterinin bürokratik olarak yozlaşmış geçiş toplumu olduğu gibi birtakım sonuçlar, kabul edilse problemler çözülecek. Türkiye solu her kapıyı açacak sihirli anahtarı bulmuş olacaktır. Bunları kabul etmek hiçbir şeyi değiştirmez. Bizlerin 20 yıl önce yaptığımız yanlışlar Troçkist bir söylemle tekrarlanır. Lenin bir yerde, Komünist öğretinin sonuçlarının kabulünün komünist olmak anlamına gelmeyeceğini belirtmiştir. Benzer bir durum söz konusudur.

Sınıf Bilinci'nin kısırlığını görmek için söyle bir soyutlama yapılabilir. *Sınıf Bilinci* bolşevik deneyine ve son yarınlardan uluslararası işçi hareketinin çıktıığı sonuçlara dayanmaktadır. Bir an için, bu uluslararası birikim olmasa, *Sınıf Bilinci* yazarlarının Türkiye Soluna verebileceği bir şey kalır mıydı? Hayır. Belki tek Ergun Aydinoğlu'nun yazarı kalırdı. Yani, *Sınıf Bilinci* bir mirasyedi durumundadır. Ama diğer akımları ele alalım, örnek yine *Gelenek* olsun. Bunlar, bütün bu uluslararası birikimden yoksun olmalarına, hatta sahiplendikleri uluslararası gelenek, eleştirel ve yaratıcı düşünce için muazzam bir engel oluşturmasına rağmen, uluslararası birikimlerinin olmaması koşullarında çok daha fazlasını verebildilerdi bugün verebildiklerinden. Yani onlar sermayeden yemiyor, başkalarının da yiyeceği bir şeyler üretiyorlar.

★ ★ ★

Sınıf Bilinci'nın birikimsizliğine ve Türkiye Sosyalist hareketinin gerisinde olmasına ilişkin bu söylemeklerimi, somut bir örnekle daha göstermeye çalışıyorum.

Sözkonusu "Başlarken" yazısında aynen şöyle yazılıyor:

"**Sınıf Bilinci**, Türkiye Solunun bunalımının uluslararası sosyalizmin bunalımı ile organik bir bağ içinde olduğu anlayışıyla, Türkiye solunun sorunlarının 'yerli malı' çözümlerle halledilebileceği düşüncesini reddediyor."

İlk bakışta çok enternasyonalist gibi görünmesine rağmen, aslında çok "yerli malı" ve baştan aşağı yanlış ve de çok tipik bir önerme.

Devrimci Marksizmin sonuçlarını aktarmak veya onları kabullenmek onların o ülke devrimcileri tarafından hazmedildiği anlamına gelmez. Bu anlamda, herhangi bir ülkede, sosyalist hareketin sorunlarının çözümü ancak "yerli malı" olabilir. Fakat bu "yerli malı" olma, öğretinin taşralaşması, mahallileşmesi, olarak anlaşılmamalıdır; bu Marksizmin özüyle çelişir ve ondan, söylem Marksist kalsa da, uzaklaşmaya yol açar. Yerli malı olmak demek, taşralı, mahalli, ulusal olanın aşılması; uluslararası standartların kendi birikim ve tecrübesiyle edinilmesi; mahalli, taşralı olarak bunların aşılması sürecinin yaşanması demektir. Bu anlamda ulusal ve evrensel, bir ülkeye deki hareketin birbirini dıştalamaz özellikleri; aynı sürecin iki farklı ifadesidir.

Bir diğer ifadeyle, bir ülkeye deki sosyalist hareket evrenselleştiği, uluslararası standartları tutturabildiği ölçüde; yerli malı olur; ya da tersinden söylesek, uluslararası teori, bir ülkede yerlileşebildiği; o harékeni kendi öz ürünü olabileceği ölçüde; uluslararası birikim yerli malı olabilen ölçüde, o ülkenin hareketi evrenselleşir.

İşte **Sınıf Bilinci**'nin anlamadığı budur. İçeriğle çok enternasyonalist gibi görünen yukarıdaki alıntı, niteliğiyle, bırakalım uluslararası standartları, çünkü bu sorunu Lenin örneğin Komünist Enternasyonal'ın örgütlenme üzerine kararını ele alırken almış ve bu şekilde açıklamıştır, bizim yerli malı olarak erişliğimiz noktanın bile çok gerisindedir. Yerli malı olamadığı için enternasyonalist bile değildir. En azından bu konuda, Türkiye Solu, "yerli malı" olarak uluslararası standartlara yakındır. Örneğin *Gelenek* dergisi aynı konuda şöyle yazıyor:

"Önce Marksizm, sonra da onun bolşevik yorumu, içeriği, kapsamı ve söylemi ne denli mükemmel olursa olsun, ulaştığı ülkelerde bembeyaz boş kağıtlara yazılabilecek bir manifesto değildir. Kapitalizmin ve işçi sınıfının gelişkinlik düzeyini şimdilik bir yana bırakırsak, verili ülkenin radikal aydın kesimi, bu mesajı, kendi gelişim sürecinin belirli bir evresinde, belirli ideolojik koşullanmalar ve yönelimler içinde alır.

Bu ülkede Marksizmin en azından hemen sonraki gelişim çizgisini belirleyecek olan da, verili durumda alınan mesajın nasıl uyuşturulacağı, kaynaştırılacağıdır. Marksizm özellikle doğu ülkelerinin toprağına, hiçbir zaman kendi özgül ağırlığının tümüyle ve saf biçimde inmez. Bu ancak daha sonra yaşanacak süreçlerin ürünü olabilir."

Bu satırlar, yukarıda söylediklerimizin başka bir bağlamda ve başka bir tıslupla ifadesinden başka bir şey değildir. Bunalımın ancak "yerli malı" çözümlerle aşılabileceğine kanıt, örneğin yerli/uluslararası problematigine ilişkin yerli malı bir çözümüdür. Uluslararası birikimi, "çözüm ancak uluslararası olabilir" gibi çok "enternasyonalist" laflar etmeden içselleştirmiştir. "Yerli malı" çözümleri reddeden **Sınıf Bilinci**'nin pasajı ise, aşırı yerliliğin, uluslararası ve yerli birikimi içselleştirmenin bir ifadesidir.

Bu konu, gerekli değişiklikler yapıldığında aynen çeşitli siyasi akımların evrimine de uygulanabilir. Bir hareket veya onun içinden çıkan bir eleştirici kanat kendi iç dinamikleriyle; kendi problematikleriyle uluslararası standartlara ulaşmadıkça gerçek bir ilerleme kaydedilemez. Kendi gettosunun sınırları dışına çıkıp, mahallilikten kurtulamaz.

Buraya kadar yerli/uluslararası ilişkisinin nasıl bir metodolojiyle ele alınması gerektiğine degridik, şimdi, konuyu biraz dağıtmaya bahasına da olsa sorunun ele alınışının, mantiki kategoriler bakımından yanılığına değinelim.

"*Türkiye solunun bunalımı*" uluslararası sosyalizmin bunalımıyla "organik bir bağ" içinde değildir. Bu iki süreç birbirinden ayrı değildir. Bu bunalımda, iki farklı süreç veya nesne arasındaki ilişkinin niteliği, yani organik veya inorganik olduğu, sözkonusu edilemez. Bu bunalım, dünya sosyalizminin bunalımının, yani genel olanın özel aracılığıyla Türkiye'de de yansımasıdır, Lenin'in deyişiyle "tezahür etmesi, görünmesi"dir.

Lenin'in *Felsefe Defterleri* ile az çok haşır nesir olmuş, yani uluslararası birikimi az çok özümsemiş bir kimse, bilimin özünde bulunan farklı şeyler ya da süreçler arasında ortak olanı ortaya çıkarma niteliğinin, düşüncenin en basit hücresi olan her önermede bile ortaya çıktığını, her önermenin genelleştirdiğini bilir. Örneğin "Yapraklar yeşildir" önermesinde, bir genelligin özelliğini, yeşil olmanın, yapraklarda tezahür ettiği, göründüğü; yoksa yapraklar ile yeşil arasında, her ne kadar yapraklar organik maddelerse de, "organik bir ilişki" olmadığını; ge-

nel yeşil kavramının yaprakta tezahür ettiğini bilir. Ve böyle organik ilişkili formülasyonlar yapmaz.

O zaman önerme şöyle formüle edilebilir: (Uslup sarfı nazar edilsin) "Sosyalist hareketin uluslararası bunalımı Türkiye sosyalist haretinde de ifadesini bulmaktadır." veya "Türkiye sosyalist haretinin bunalımı uluslararası sosyalist haretin bunalımının Türkiye özgülünde görünüşünden başka bir şey değildir."

Tabii böyle bir önermeden de, Türkiye'deki bunalımın, ancak uluslararası deneylerin ve birimin özümlenmesiyle aşılabilcegi gibi bir sonuç çıkarılabilir ki, bu da çözümün "yerli malı" olabileceğinden başka anlama gelmezdi.

Özetlersek, *Sınıf Bilinci*'nin esas sorunu "yerli malı" olmamaktadır. Yerli malı olmadığı için, bırakalım uluslararası standartları, bizim yerli standartların bile gerisine düşmektedir. Bir bakıma, bugün yaşadığı tecrübe bakılırsa aşırı yerlidir, mahallidir. Yalnız bu yerlilik, yine eşitsiz gelişim yasasının bir sonucu olarak, herkesin bu yerliliği, mahalliliği aşmaya başladığı bir dönemde yaşanmaktadır. *Sınıf Bilinci*, Doktor'un dediği gibi, geç gelmenin faziletlerinden yararlanamamakta ama geç kalmanın rezaletleri içinde bulunmaktadır.

15 Kasım 1989

Demir Küçükaydin'a
Açık Mektup
15 Kasım 1989

Demir Küçükaydin'a açık mektup

Sami SARI

Sevgili dostum,

Sınıf Bilinci'nin yayın politikasına belli eleştirilerinin olduğunu daha önce de biliyordum. Ama itiraf etmeliyim ki, *Sınıf Bilinci*'nin bu sayısında yer alacak olan "eleştirileri"ni okuyuncaya kadar, *Sınıf Bilinci*'yle -ve dolayısıyla benimle arandaki görüş ayrılıklarını bu denli ciddi ve köklü ayrılıklar olarak düşünmüyordum. Eleştirilerinde "çubuğu bükmekten" hoşlandığını biliyorum. Ama "Sınıf Bilinci"ne eleştirilerinde içeriği bakımından olduğu kadar işlubu bakımından da "çubuğu bükmeyen" ötesinde ciddi sorunların olduğunu da hemen belirteyim.

Sınıf Bilinci'nin yayın politikasına kısmen ya da bütünüyle karşı çıkmayı eleştirebilirsin. (Her ne kadar sen "eleştirilerine kulak tıkandığını" düşünse de, bu "eleştirilerinin" *Sınıf Bilinci*'nin Yayın Kurulu'na önemsendiğini ve önemseneceğini de hatırlatıyorum.) Ama "eleştirileri"ni önemsemek ile düşüncə ve önerilerine katılıp katılmamak iki ayrı şeydir. Sen ise *Sınıf Bilinci*'nin yayın politikasına ilişkin düşünce ve önerilerinin benimsenmemesini "eleştirilerine kulak tıkadığı" biçiminde anlamak ve değerlendirmek istiyorsun. İşte özellikle bu yüzden, *Sınıf Bilinci*'nin yayın politikasına ilişkin eleştirilerine *Sınıf Bilinci*'nin sayfalarında cevap vermek istiyorum.

Öncelikle şimdide kadar *Sınıf Bilinci*'ne niçin yazmadığın ve eleştiri göndermediğin sorusuna getirdiğin açıklaman üzerinde biraz durmak istiyorum.

Sınıf Bilinci'nin çıkışının öncesinde ve sonrasında aramızda geçen tartışmalarda derginin yayın politikasının ne olması gerektiği sorunun-

da seninle anlaşamadığımız doğru. Yayın politikasını benimsemedigin bir dergiye yapıp yazmama senin bilecegin bir husus. Ama bunu, **Sınıf Bilinci**'ne yazı yazmamanın olduğu kadar eleştiri yapmanın “önkoşulu” nun olmayışının da başlica nedeni olarak göstermenin ve bu yüzden Yayın Kurulu'na sitem etmenin anlaşıılır bir yanı yoktur. Bunun ötesinde **Sınıf Bilinci**'nin Yayın Kurulu'nun apriori olarak senin “herhangi bir durumu doğru değerlendirmeye olanak ve yeteneğinde olduğunu”, herhangi bir duruma ilişkin olarak “doğru sonuçlar çıkartabilecek yeterlek ve kapasitede olduğunu” vb. “kabul etmemesini” şimdide kadar yazı yazmamanın veya eleştiri yapmamış olmanın gerekçelerinden bisi olarak değerlendirmenin de anlaşıılır bir yanı yoktur. Kaldı ki, ne benimle ne de Yayın Kurulu'nun diğer üyeleriyle aranda böyle bir tartışma da olmadı; ve ne ben ne de diğer Yayın Kurulu üyeleri, **Sınıf Bilinci**'nde senin de bizim kadar görüş belirtmeye “haklı ve yetkili olmadığını” gibi bir yaklaşımı sana karşı hiçbir zaman savunmadık. Yine “dışarda olduğunu” gerekçesiyle herhangi bir duruma ilişkin “doğru değerlendirmeye yapabilme”, “doğru sonuçlar çıkartabilme”, vb. “yeteneğinde olamayacağın” gibi bir yargıda da dergi Yayın Kurulu hiçbir zaman bulunmamıştır. Bu tür yargilar **Sınıf Bilinci**'nın Yayın Kurulu'nda yer alan arkadaşlar tarafından **Sınıf Bilinci**'nde yazı yapıp yazmayacağını konusundan ve derginin yayın politikasından tamamen bağımsız olan konularda ve soyut ve genel bir yargı biçiminde değil, tekil somut sorunlar üzerinde yapılan karşılıklı tartışmalar içinde ifade edilmiştir. Ama bu tür yargilar **Sınıf Bilinci**'nın yayın politikasına ilişkin yapılan karşılıklı tartışmalar içinde belirtilmiş olsa bile, bunlar, senin **Sınıf Bilinci**'ne yazı yazmamanın nasıl gerekçesi olabilir? Belli bir konuda yapılan karşılıklı tartışmada bu tür yargılara sen de varabilirsin. Ama bu veya başka konularda farklı düşünmek ne kadar normal ise, bu tür konularda **Sınıf Bilinci**'nin senden farklı düşündüğü gerekçesiyle yazı yazmaman da o kadar anormal bir tepkidir.

Sevgili Demir,

Bugüne kadar “bildigini okuyan” biz değil, sen oldun. Sana soruyorum bugüne kadar **Sınıf Bilinci**'ne veya diğer sosyalist dergilere şu veya bu konuda yapıp da basılması için gönderdin hangi yazın basılmadı veya sansür edildi? Seninle yaptığım bütün tartışmalara ve uyarılara rağmen **Sınıf Bilinci**'nin 4/5. sayısında çıkan “Türkiye'de solun tarihini yazacaklar için tezler” adlı yazınızı **Sınıf Bilinci**'nden “daha politik” bir dergi olduğunu söylediğin **Defter**'e gönderdiğinde, bu derginin Ya-

yın Kurulu, dergilerinin bir edebiyat ve felsefe dergisi olduğu ve yazının “politik” bir yazı olduğu gerekçesiyle geri çevirmede mi? **Sınıf Bilinci**'ne karşı bu hırçın tavrına rağmen, **Sınıf Bilinci**'nin Yayın Kurulu, herberinin bu yazıda savunulan düşüncelere farklı birçok itirazları ve karşı düşünceleri olmasına rağmen, yazını yayımlamaya itiraz etti mi? Allah aşkına sen mi yoksa biz mi “bildigini okuyan” bir tavır içindeyiz? Kanimca asıl sorun, senin yalnızca **Sınıf Bilinci**'ne değil, hiçbir dergiye yazı yazmak istememendir. Sen sadece **Sınıf Bilinci**'ne veya Türkiye'de çalışan diğer sosyalist dergilere değil, mektubunda o kadar çok övdüğü **Devrimci Marksist Tartışma Defterleri**'ne de ciddi bir katkıda bulunmadın. Bu noktada, bir “kısırlığı” **Sınıf Bilinci** değil, sen yaşıyorsun. Yillardır yazı yazmamanın bütün nedenlerini burada seninle tartışmak istemiyorum. Ama ideolojik, politik vb. konularda yazı yazma konusunda yetenekli birisi olduğunu biliyorum. Buna rağmen yıldır içinden bir türlü çıkamadığın “kısırlığın”, içine itildiğin koşullarla ilgisi ve bu koşullardan kaynaklanan kişisel yanları olduğu gibi, uzaklarda politikaya bakışında zaman içinde olan önemli değişikliklerle de ilgisi olduğunu düşünüyorum. Ne dersin?

Sevgili dostum,

Diger Yayın Kurulu üyeleri bir yana en azından ben, senin söylemeklerini şimdide kadar ciddiye aldım. Katılmamasam bile, üzerinde düşünmeye değer buldum. Ama “**Sınıf Bilinci**'ne Eleştiriler”inde “kulaktıkanan”, “ciddiye alınmayan” eleştiri, öngörü ve önerilerin “çok kısa bir zaman içinde parlak bir şekilde doğrulandığı” biçimindeki iddianı kusura bakma, ama hiç mi hiç ciddiye alamıyorum. Aksine temelsiz ve içi boş bir böbürlenme olduğunu düşünüyorum. Parlak bir biçimde doğrulanın öngörün veya öngörülerin ne idi? “Birlik Tartışmaları” mı? Bir yili aşkin bir süredir devam eden “Birlik Tartışmaları”nın başlatılmasında ve sürdürülmesinde aktif olarak önyak olan ve sürdürden tarafından birisinin de **Sınıf Bilinci**'ni çikaran çevrenin olduğunu senin ve senin gibi Türkiye'de olup bitenlerden haberi olmayanlar hariç, konuya bir şekilde ilgi duyan herkes biliyor ve tanıktır. Daha “Çıkarken” yazısında, Dünya'da ve Türkiye'de solun bir yeniden yapılanma ve yeniden kümelenme süreci yaşadığı tespitini yapan **Sınıf Bilinci** için bugün değil, daha başında “Birlik Tartışmaları” Türkiye'de devrimci Marksist bir işçi partisinin yaratılması açısından önemli bir adımdı. Bu yüzdenki, **Sınıf Bilinci**'ni çikaranlar gerek “Birlik Tartışmaları”nın ilk adımı olan Kuruçeşme'deki ilk genel toplantıya, gerek burada oluşturulan

Birlik Tartışmalarını Düzenleme Kurulu'na, gerek bu kurulun aylarca süren tartışmalarına katılarak, gerek bu kuruldaki tartışmalara devrimci Marksızmin alanı içinde olanlarla ortak tebliğler, vb. vererek müdahale edilmesini israrla isteyip, destekleyerek ve gerekse bu iç tartışmaların arasında gelen bir dizi genişletilmiş toplantılarda en aktif bir biçimde yer alarak, bu tartışmaların Türkiye'de birleşik devrimci Marksist bir işçi partisine doğru evrilmesi için olana güçleriyle çaba gösterdiler. Sınıf Bilinci'nin "Birlik Tartışmaları"ndaki bu çabalarına rağmen, Sınıf Bilinci'ni çikananları "Türkiye soluya ortaklaşa soru sorarak, arayışa girerek, kaynaşarak bir yerlere varma" yerine, "yanlış çizgilere karşı doğru çizgileri" vaazetmekle itham etmek için ya insanın şu "Birlik Tartışmaları"nın kendisinden bir haber olması gerek, ya da Sınıf Bilinci'ne karşı "kör bir tepkiselik" içinde olması gerek.

Türkiye'deki devrimci Marksist çevre veya çevreler arasında Dünya'da ve Türkiye'de yaşanmakta olan Sol'un yeniden yapılan ve kümelenme sürecinin değerlendirilmesi ve bu sürece nasıl müdahale edileceği, vb. konularında belli bir tartışmanın da yaşandığı doğrudur. Ve bu tartışmalarsonucunda farklı yaklaşımın mevcut olduğu doğrudur. Örneğin Sınıf Bilinci'ni çikananlar için "Birlik Tartışmaları" Türkiye solu ile ortaklaşa soru sorarak, tartışarak, arayışa girerek, kaynaşarak bir yerlere varabilmek için önemli bir tarihsel fırsat iken, bazı devrimci Marksistler için bu "Kuruçeşme kuruyan çeşme", vb. gibi alay konusu yapacak kadar ömensiz ve anlamsızdı. Devrimci Marksistler arasındaki tartışmaların bu noktada da bir yol ayrimına yol açtığı doğrudur. Ama sonunda bir yol ayrimının yaşamış olması, devrimci Marksistler arasında yapılan bu tartışmaların yarasız olduğu anlamına gelmeyeceği gibi, senin öngörülerinin doğrulduğu anlamına da gelmez. Zira bu tartışmaların sonunda bir yol ayrimının da yaşanabilecegi daha başında bizim için de ciddi bir olasılıktı. Buna karşılık, bir tartışmadan ve görüş ayrılıklarını aşarak ortak davranış geliştirmeye yönündeki bir çabadan kaçınarak veya bunu erteleyerek, herkesin kendinden menkul olduğu bir tarzda politika yapılmasını vaazeden öngörünün ne kadar yanlış olduğunu ise bugün hiçbir tartışma gerektirmeyecek kadar ortadadır.

Sınıf Bilinci'nin yayın politikasına yönelik eleştirilere gelince. Sınıf Bilinci'nin Stalinizm, sosyal-demokrasi, gerillacılık, vb. akımların bugünkü durumuna ilişkin söylediklerinin ve yaptığı belirlémelerin ancak "kismen doğru" olduğunu, çünkü Trotskizmin de bunalımda olduğunu görmezlikten geldiğini söyleyorsun. Sınıf Bilinci'nin "Trotskiz-

min de bunalımda olduğu" biçimindeki bir düşünceyi paylaştığı doğrudur. Trotskizmin bunalımının nedeni olarak gördüğün "Yeni Sosyal Hareketler"e ve yalnızca onların el attığını söylediğin sorunlara Sınıf Bilinci'nin "gözlerini kapadığı" ve "BATI'ya has lüks sorunlar" olarak gördüğü biçimindeki iddiaya gelince. Sınıf Bilinci'nin "çıkarken" yazısında da, diğer yazılarında da iddia ettiğin gibi bu yeni toplumsal hareketler ne küfürleşen, ne de alaya alınıyor. "Çıkarken" yazısında hedef alınan ve eleştirilen yeni toplumsal hareketler değil, toplumun bütünsel değişiminin yerine sınırlı tekil sorunları (ekoloji, barış, vb.) yerleştiren ve bu sorunları kapitalizme karşı sınıf mücadeleinden, "toplumun bütünsel değişim"den koparan "Yeşil ideoloji ve siyasal hareketler. İşte toplumsal hareketlerin değil ama onları sınıf mücadeleinden soyutlanmış biçimde birleştirmeye çalışan bu siyasal hareketlerin "toplumun bütünsel değişim" yerine sınırlı tekil sorunları yerleştirdiği ve Stalinizmin, sosyal-demokrasinin, Maoculuğun ve gerillacılığın bunalımıyla birlikte "Sivil toplumculuk"un, vb. yanı sıra Batı Avrupa solunu, hatta bağımlı azgelişmiş tükelerin sosyalist hareketlerinin önemli bir bölümünü egemenliği altına almış olduğu belirtiliyor. İşte sen Sınıf Bilinci'nin "Yeşil" siyasal hareketlere ilişkin bu eleştirel yaklaşımını benimsemiyorsun. Çünkü sana göre "Trotskizm de bunalım" içindedir ve bu "bunalım"ın aşılabilmesi için, Trotskizmin bu "Yeşilci" ideoloji ve siyasal hareketlerin "desteğiyle zenginleşmesi" gerekiyor. Ama dostum, "Sınıf Bilinci'ne Eleştirileri"nin içinde övgüyle söz ettiğin Devrimci Marksist tartışma Defterleri'nin, "çıkarken" yazısında da bu "Yeşil" ideoloji ve siyasal hareketlere karşı Sınıf Bilinci'nin yukarıdaki eleştirel yaklaşımı benimseniyor. "Yeşiller vb. örneği pek çok ütopik, anti-Marksist akım gitmekle güçlenmektedir."

"Sınıf Bilinci'nin Yeni Toplumsal Hareketler'in sahiplendiği sorunları "küfürleşen" veya "BATI'ya has lüks sorunlar" olarak gördüğü biçimindeki eleştirilerin de doğru değildir. Savunduğu gelenegin bir parçası olarak Sınıf Bilinci de bu sorunların günümüz dünyasının son derece yakıcı sorunları olduğunu bilincindedir. Trotskizmin ve dolayısıyla Sınıf Bilinci'nin bu sorunlara önemle sahip çıkarak, bu sorunlara ilişkin olarak da programatik ve politik yaklaşımalar geliştirmesi mutlaka gerekiyor. Sınıf Bilinci'nin henüz bu konulara eğilmediği doğrudur, ama bu, bu sorunları "küfürleşeninden" ya da "BATI'ya has sorunlar olarak" gördüğünden değil, kendi yayın programında önceliği bu sorunlara değil, devrimci Marksızmin temel teorik perspektiflerinin ve kavramlarının açıklamasına vermiş olmasındandır. Sen ise, Sınıf Bilinci-

nin geriye değil ileriye dönük bir teorik dergi olabilmesi için devrimci Marksızmin kimi temel teorik perspektiflerinin ve kavramlarının aktarılması ve bunların Türk solundan gelen eleştiriler karşısında savunulması görevini bir kenara bırakarak, yayın politikasının eksenine bu sorunları irdelemeyi ve tartışmayı koymasını istiyorsun. Çünkü sana göre "dünya devrimi", "internasyonalizm", "sürekli devrim", "İşçi demokrasisi", "Leninist parti" vb. sorunlar günümüzün değil, "1968'lerin sorunları"ydı. Biz ise özellikle Doğu Avrupa'daki gelişmelerin yaşandığı, yanı "tek ülkede sosyalizm"lerin, ulusalçılığın, vb. kısacası, Stalinizmin çöküşünün yaşandığı günümüzde devrimci Marksızmin bu temel perspektiflerinin ve kavramlarının Stalinist bir gelenekten gelen Türk solu karşısında savunulmasının son derece önemli ve öncelikli bir görev olduğunu düşünüyoruz. Çünkü Sınıf Bilinci, devrimci Marksızmin bu temel perspektifleri ve kavramları anlaşılip benimsenmedikçe, dünyamızdaki sınıfısal, ırksal, çevresel, vb. sorunlardan hiçbirisinin doğru bir biçimde kâvranamayıacığını ve doğru çözümleri üretilemeyeceğini düşünüyor.

Sınıf Bilinci'nin Türk solunun gündeminde olmayan sorunlarla ilgili olduğu biçimindeki eleştirine gelince. "Eleştiriler"inin bir yerinde şunu söyleyorsun: "Bir döneme damgasını vuran bir dergi, yeni sorunlar ortaya atan bir dergi olabilir. Sınıf Bilinci ise kendisini, hâlâ 1968'lerin sorunlarının, prangasına bağlamaktadır." Nedir bu "1968'lerin sorunları"? Tek ülkede sosyalizm, internasyonalizm, Sovyet devletinin sınıf karakteri, geçiş programı, vb. Sınıf Bilinci'nin şimdije kadar çıkan sayılarda ağırlıklı olarak bu konulara yer verildiği doğrudur. Ama özellikle, Doğu Avrupa'da tek ülkede "sosyalizm"lerin bir biri arkasına çöküğü, yalnızca sosyal demokrasının değil, Stalinist veya merkezci, akımların da derin bir bunalım ve çözülmeyi yaşadıkları bir konjonktürde bu sorunları "1968'lerin sorunları" olarak görmek, ancak gelişmelere ve olgulara Stalinizmin yaşanan çöküsü karşısında, Stalinizm ile Marksızmi özdesleştirerek, "Marksızmin de olduğu" kehanetinde bulunup "Yeşil" siyasal hareketlerin saflarına savrulan sabık Stalinistlerin gözluğuyle bakmakla mümkün.

Türkiye'de 1980 sonrasında önce Yeni Gündem'in ve sonra da Birlik dergisinin ve bu arada Gorbaçov'culuktan güçlü bir biçimde etkilenen Yeni Açılmış, Görüş ve Sosyalist Birlik'in bazı yazılarının Marksızmi de tartışmaya başladıkları ve bu arada Sivil Toplumculuğa veya "Yeşilci" siyasal hareketlere ilgi duydukları doğrudur. Ama uluslararası-

si işçi ve sosyalist hareketin sorunlarına Marksızmin, Leninizmin, Ekim' in vb. savunusu temelinde eğilen, tartışan ve çözümler üreten sosyalist dergilerin örneğin *Gelenek'in*, *Yeni Öncü'nün* veya *İşçiler ve Toplum'* un, yayın politikasının eksenini ne bu *Yeni Toplumsal Hareketler* ne de bu hareketlerin sahip olduğu sorunlar oluşturmaktadır. Aksine *Gelenek'*ten *Yeni Öncü'ye*, *İşçiler ve Toplum'dan*, *Özgürlük Dünyası* ve *Seçenek* gibi Arnavutluk yanlısı dergilere kadar sosyalist dergilerin önemli bir kısmının ister uluslararası işçi ve sosyalist hareketin durumu, isterse Türkiye sosyalist ve işçi hareketinin sorunları başlığı altında olsun yayın politikalarının ekseninde yer alan sorunlar *Sınıf Bilinci*'nin dünya devrimi, internasyonalizm, sosyalist demokrasi, geçiş programı vb. başlıklar altında gündemde getirdiği sorunlardır. O çok önemdediğin Yalçın Küçük'ün kitapları veya Türkiye işçi ve sosyalist hareketi başlığı altında *Gelenek*'te yer alan yazılarla baktığımızda özünde bu sorunların tartışıldığını görmemek olanaksızdır. Örneğin Yalçın Küçük kitaplarında Türk solunun milliyetçiliğini, Stalinist tek ülkede sosyalizm teorisini ve pratigine dayandırarak savunur. Yine *Gelenek* tek ülkede sosyalizm teori ve pratığının Stalinist Türk solunun bugünde mutlaka olumlaması ve sahip çıkması gereken bir miras olduğunu söyler. Kısacası, uluslararası veya Türkiye işçi ve sosyalist hareketin tarihinin incelenmesi ve araştırılması elbette gerekir. Ama daha önemlisi bu araştırmannın hangi perspektiflere ve kavramsal araçlara başvurularak yapıldığıdır. Örneğin tek ülkede sosyalizm kuramı tartışma masasına yatırılıp sorgulanmadıkça, Lenin'den sonraki 3. Enternasyonal gelenegi veya "geleneksel" Türk solunun enternasyonalist mi yoksa milliyetçi mi olduğu tartışması sağlıklı bir biçimde yapılamaz, doğru sonuçlara varılamaz. Veya seni alalım. "Doktorculuk"un genel değerlendirmesi başlığı altında birçok defa yazılar yazdırın. "Doktorcu olunmadan Marksist olunamaz" gibi iddiyalarda bile bulundun. Ama devrimci Marksist olduktan sonra Doktorculuk ile ilgili bir değerlendirmeye, bir eleştiriye tekrar ihtiyaç duyduğun. Neden? Çünkü "Doktorcu" iken, Doktorluğun değerlendirilmesindeki perspektiflerin ve başvurduğu kavramların, vb. hatalı, yetersiz olduğunu gördün. Devrimci Marksızmin geçiş programı, dünya devrimi, vb. perspektif ve kavramlarına erişmeksizin, Kılçılı'nın program veya sosyalizm anlayışının neden yanlış olduğunu görebilmem imkânsızdı. vs. Bugün de tek ülkede sosyalizm kuramı, Sovyet devletinin sınıf karakteri, sosyalist demokrasi, vb. üzerine 3. Enternasyonal saflarında cereyan eden tartışmalar ve bu tartışmalarda savunulan düşünceler anlaşılmadıkça, ne bugün Doğu Avrupa'da yaşanan olayları ne de Türk solunun tarihi-

ni anlamak ve doğru sonuçlar çıkarabilmek mümkündür.

Sınıf Bilinci'nin şimdiye kadar çıkan sayılarında ağırlıklı olarak yer alan tek ülkede sosyalizm, sürekli devrim, sosyalist demokrasi, geçiş programı, vb. konuların diğer sosyalist dergilerin gündeminde yer alıp olmadığını görebilmek için diğer sosyalist dergilerin çıkan sayılara bir gözatmak bile yeter. O zaman görülür ki, *Gelenek*'ten *Yeni Öncü*'ye, *Sosyalist Birlik*'ten *Emek*'e, *Yeni Çözüm*'den *Emeğin Bayrağı*'na kadar çıkmakta olan sosyalist dergilerin önemli bir kısmının tartıştığı sorunların çok geniş bir yelpazesini bu sorunlar oluşturmaktadır. Yine *Birlik* *Tartışmalarını Düzenleme Kurulu*'nun yayınladığı "Tartışma Tutanakları"na ve "Tebliğler"e bir göz atarsan, bunların içерdiği konuların hemen hemen tamamının dolaylı veya dolayısız bir biçimde "yarım yüzyıl öncesinin sorunları" olduğunu görürsün. Bu bir yana, *Gelenek*, *Yeni Öncü*, *Emek*, *Emeğin Bayrağı*, *Devrimci Mücadele*, *Yeni Çözüm*, *Yeni Demokrasi*, *Çağdaş Yol* dergilerinin her birinde şimdiye kadar genel olarak Trotskizmi özel olarak da **Sınıf Bilinci**'ni eleştiren en az birkaç yazı yer aldı. Yine **Sınıf Bilinci**'nde tek ülkede sosyalizm, sürekli devrim, sosyalist demokrasi, enternasyonalizm, vb. konularını içeren hiçbir yazı sóyut, Türk solunun gündeminde ve tartıştığı sorunlardan bağımsız olarak yazılmış yazı değildir. Bu yazıların hemen hepsi birer polemik yazıları olup, diğer sosyalist dergilerin bu konularda sürdürdükleri tartışmalara katılan ve müdafale eden yazılardır. Oysa 1980 öncesinde Türk solunun gündeminde "Trotskizm" olarak özetleyebileceğimiz bu sorunlar dosyasız veya dolaylı bir biçimde de olsa bugünkü onda biri kadar bile yer almamış olduğunu sen de en az bizim kadar biliyorsun. Yine 1980 öncesinde çıkan devrimci Marksist dergilerin hiçbirisinin **Sınıf Bilinci**'nin Türk solunda uyandırdığı ilgiyi uyandırmamış olduğunu ve eleştiriye uğramamış olduğunu da herhalde farkındasındır. Türk solunun gündeminde olmayan sorunlarla uğraşan **Sınıf Bilinci** peki nasıl oluyor da Türk solunda bu yaygın ilgiye ve eleştiriye hedef olabiliyor?

Sınıf Bilinci'nde yer alan yazılarla konu olan sorunlara el atan "çok daha iyii" yazıların Trotskist hareketin uluslararası literatüründe yer aldığı ve bizim yazımızın "suyunun suyu türünden yazılar olduğu" nu söyleyorsun. Bu senin değerlendirmendir, tartışacak değilim. Ama işin bir başka yanı var. Unutma ki, tek ülkede sosyalizm, dünya devrimi, sosyalist demokrasi, geçiş programı, vb. konular üzerinde yalnızca yarım yüzyıl önce tartışmalar olmadığı ve yazılar yazılmadı. Son yarıyıldır da bu konular hep tartışıldı ve tartışılmaktadır. Uluslararası

Trotskist literatürde bu konuların herbirine ilişkin araştırma veya polemik biçiminde en az yüzlerce yazının yazıldığı ve hâlâ da yazılmakta olduğunu da sanırım biliyorsun. Peki neden Trotskist hareket buna ihtiyaç duydu? Çünkü her ülkede ve her konjonktürde ama sürekli bir biçimde ve canlı tartışmalar olarak gündeme geldiği için. İşte seksen öncesinden farklı olarak seksen sonrasında yaşanan dünya ve Türkiye konjonktürü bu sorunları Türk solunun gündemine bir biçimde soktuğu için, **Sınıf Bilinci**'nin de bu tartışmalara katılması ve daha önce üzerine yazılan yüzlerce yazının olduğunu bilmesine rağmen, bu konuları somut tartışmalar ekseninde ele alan yeni yazılarla yer vermesi gerekiyordu. Ya da senin deyimini kullanacak olursam, "uluslararası birikimi", "yerlileştirebilmek" için, bu sorunlara ilişkin Trotskist hareketin düşüncelerini somut tartışmalarдан hareketle yeniden açıklayan "yerli" telif yazılarına yer vermek gerekiyordu.

Toparlayacak olursam, **Sınıf Bilinci** Yayın Kurulu bugüne kadarki yayın programında devrimci Marksizmin kimi temel perspektiflerinin ve kavramlarının açıklanmasına ağırlık vermesinin nedeni, devrimci Marksist teorik ve politik bir derginin yayın programını her zaman ve her konjonktürde ağırlıklı olarak bu tür bir faaliyetin oluşturması gerektiğini düşündüğünden değildi. Aksine, Yayın Kurulu üyelerinin her biri için devrimci Marksist hareketin tarihinde yüzlerce kez el atılan bu konulara **Sınıf Bilinci**'nin yayın programında öncelik vermenin ne kadar sıkıcı ve biktirici birsey olduğu açıktır. Ama uluslararası sosyalist hareketin tarihini bilenler, sosyalist hareketlerin teorik faaliyetlerinin önemli bir kısmının hep bu tür "sıkıcı" ve "biktirici" işlerle uğraşmak olduğunu da bilirler. Marx, Lenin, Trotskiy gibi dehaların bile teorik faaliyetin bir parçası olan bu tür "sıkıcı" işlerle ne kadar çok zaman "öldürdüklerini", bu yüzden Marksizmi yeni sorunların açıklanması ile geliştirebilmek için geriye ne kadar az zaman bulabildiklerini de biliyoruz.

Sevgili dostum,

Tek ülkede sosyalizmin olmayacağı, sürekli devrim kuramı, Sovyetler'in sınıf karakterinin bürokratik olarak yozlaşmış geçiş toplumu olduğu gibi birtakım sonuçları Türk solunun kabul etmesiyle problemlerin çözülmeyeceğini biz de biliyoruz. Bu "Trotskist" perspektif ve kavramların her kapıyı açacak sihirli anahtar olmadığı da kesindir. Ama bu "Trotskist" kavramların ve perspektiflerin hiçbir şeyi değiştirmeyeceğini iddia etmek, Stalinizmin uluslararası Marksist hareket üzerinde

ki tahribatını görmezlikten gelmek, Trotskist geleneğin Stalinizme karşı 70 yıldır yürüttüğü mücadeleni ve hatta Trotskist olmanın hiçbir anlamının olmadığını iddia etmektir. Dünya'da ve Türkiye'de Stalinist kökenli solun bu "Trotskist" perspektifleri ve kavramları benimsermesinin çok önemli sonuçları olacağı kesindir. Ama Trotskizm ile Stalinizm arasında yetmiş yıldır süren mücadeleye "Yeni Toplumsal Hareketler" in penceresinden bakılırsa, bunun öneminin anlaşılamayacağı kesindir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, *Sınıf Bilinci*'nde Trotskizmin ana sorunlarına ilişkin yer alan yazıların önemli bir kısmı, bunları sadece birer tarih ve teori sorunu ele almıyor, bugün yaşanan politik sorunlar olarak da ele alıyor. Örneğin Enternasyonalizm sayısı: Bu sayıda yer alan yazılar sadece Stalinizmin ihanetini değil, günümüz dünyasında enternasyonalizmin gerekliliğini ve bu konuda bugünden ne yapılması gerektiğini anlatan yazılar da yer almaktadır.

Kaldı ki, *Sınıf Bilinci*'nin sadece tarih ve teori sorunlarıyla uğraşlığı iddian da doğru değildir. Örneğin günümüzde bütün dünyanın ve Türkiye'de de sosyalist hareketin ilgisinin odak noktası olan bürokratik işçi devletlerindeki alt-üst oluş *Sınıf Bilinci*'nin hemen hemen her sayısında üzerinde durduğu konulardan birisi oldu: "SBKP 19. Konferansı", "Soyyet Madenciler Grevi", Tienanmen olayları ile Mandel'in bir yazısı ve Çinli bir öğrenci lideri ile yapılan söyleşi, vb. Yine 6. sayıda yer alan beş ayrı yazı Dünya'da ve Türkiye'de solun yeniden kümelenmesi üzerinedir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkün.

Sevgili dostum,

Söylenecek daha çok şey olmasına rağmen, lafi fazla uzatmak istemiyorum. *Sınıf Bilinci*'nin Yayın Kurulu'nun üyelerinin "gün görmüş İstanbul esfendisinin diliyle" konuştuğu, "mali götürme" ve "köseyi dönme" zihniyetinde olduğu vb. hakarete varan hırçın ve saldırgan ıslubun üzerinde de durmak istemiyorum. Bugün var olan bütün anlaşmazlıklara rağmen, seninle ve Türkiye dışında yaşamak zorunda bırakılan bütün devrimci Marksistlerle de gelecekte mücadele vermenin ortak zeminini bulacağımızı umuyorum.

BİLAR A.Ş. BİLİM MERKEZİ yaz seminer programı

Seminler Başlıklarları:

I- SOSYALİZMİN GELECEĞİ

II- TÜRKİYE NEREYE GİDİYOR?

Konuşmacılar:

A.Savaş Akat, Çağatay Anadol, Murat Belge, Cengiz Çandar, Metin Culhaoglu, Aydın Giritli, Ertuğrul Kürkçü, Nail Satlıgan, Sungur Savran...

TARİH : 23.07.1990-30.08.1990

6 Hafta 24 saat sürecektr.

KAYIT : İki semineri kapsayan 50.000.-TL tutarındaki BİLAR GİRİŞ KARTI'ni almak zorunludur.